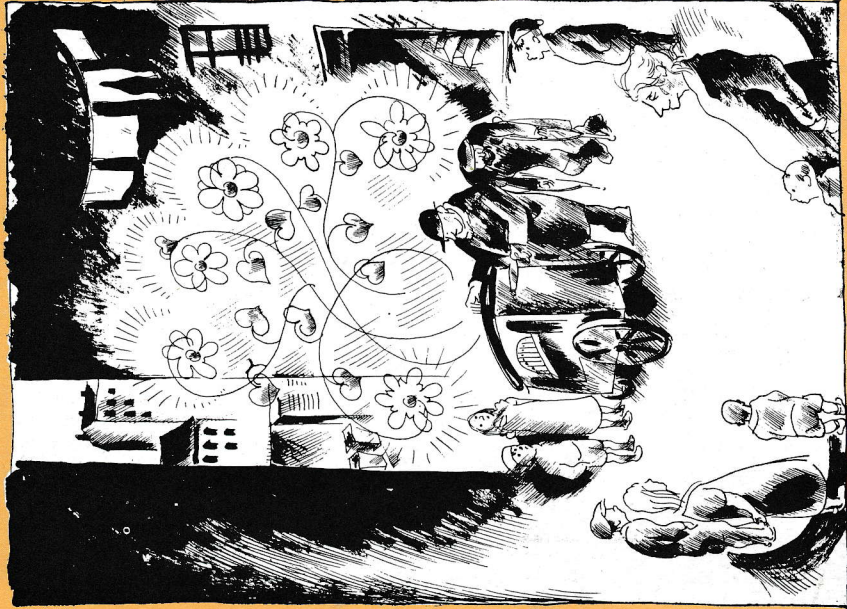

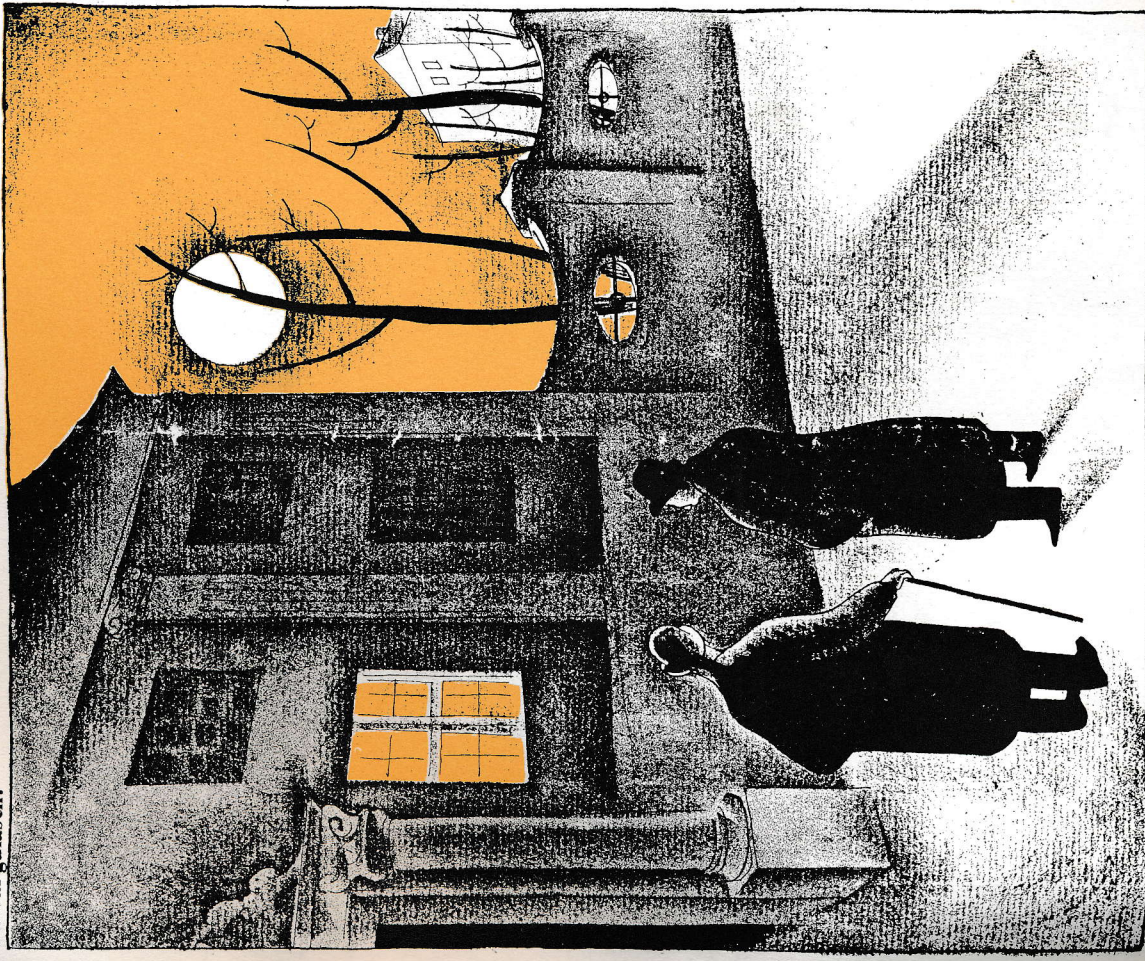
Lever jubilaren? Linné 1778-1978

Anton Hansen i EXLEX
Ture Blom om Sigge Stark
Dialektdiktning
Rapport från Indien
Bokanmälningar

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 4 1978 PRIS 12:50

Farväl gulasch!

- Vad var det? En champagnekork?
- Nej, den tiden är förbi. Det var ett revolverskott.

Förr och Nu

Tidskrift för en folkets kultur

Gatuadress: Herkulesg 11, 4 tr

Postadress: Box 16213

103 24 Stockholm

Telefon: 08-21 99 78

Mottagning: onsdag 18-20.00

Postgiro: 35 60 72-9

Bankgiro: 324 - 1262

Prenumeration: 45,-/4 nr

Stödprenumerat: 80,-/4 nr

Medlemskap: 250,-

Förr och Nu ägs av föreningen
med samma namn.

Föreningens paroller är:

• FÖR EN FOLKETS KULTUR

• FÖR EN FOLKETS HISTORIA

• FÖRSVAR FÖR YTTRANDE-

OCH TRYCKFRIHET

• ANTIIMPERIALISM

Ordförande: Christina Ericson

Ansvarig utgivare: Ulla-Britt Antman

Tryck: Williamssons, Solna 1978

Innehåll

Gunnar Broberg. Lever jubilarer? Linné 1778-1978.	4
Erik Blomberg. Människan och maskinen.	13
Berit Olson. Carl Ragnar Sundström, 77, arbetare och konstnär	18
Annelie Jordahl. Grekiska bilder av Savas Tzanetakis.	22
Håkan Ågren. Fackförbundspressen och kulturen.	26
Ture Blom. Sigge Stark och den litterära smaken.	28
Två rapporter från Indien. Ur India Now.	32
Jan Myrdal. Anton Hansen i EXLEX.	36
Bengt Berg. "Det språk som lärde oss tingen och världen".	48
Håkan Ågren. Finland 1918, klasskriget och litteraturen.	55
Styrelsen. Kommentarer.	58
Konsttronden.	59
Bokanmälningar.	62

Omslag: Farväl gulasch!

Omslagsteckning till EXLEX 7/1920 av den danske tecknaren Anton Hansen. Konstnären presenteras på sid 36.

Baksidan: Vår. EXLEX 11/1919. Teckning av samme konstnär.

RÄTTELSE

I nr 3/78 av Förr och Nu skrev Lars Thomasson om "Aktuell litteratur om samerna". Han nämner där Jan Garnerts artikel "Samerna i historia och framtid" i nr 2/78. Vi vill härmed påpeka att den i Thomassons artikel nämnda boken *Samerna* av Israel Ruong som av Thomasson anges som ett standardverk, tyvärr hade fallit bort i korrekturen till Garnerts artikel, där den alltså också ursprungligen ingick. Vi beklagar!

Redaktionen

Lever jubilaren?

av *Gunnar Broberg*

■ ”Att inte fullgöra sitt växtsamlande var inte bara slarv, det var bristande nationalkänsla”, skriver Gunnar Broberg, som undervisar i idé- och lärdoms historia i Uppsala, om den rådande inställningen i 1800-talets gymnasieföreningar.

Carl von Linné, blomsterkungen, har haft ett mäktigt inflytande på vår syn på naturen. Vilka spår har den linneanska traditionen avsatt i vårt och våra förfäders sätt att närma oss naturen? Var Linné bara en torr systematiker utan känsla för de stora sammanhangen i naturen, ja i livet?

Det är i år tvåhundra år sedan Carl von Linné avled i tidig januari, dödens månad. Året har varit fullt av linneanska begivenheter, symposier, böcker och artiklar, resor i Linnés fotspår. Man kan hysa delade meningar om utformningen av minnesgården: det hör till att man skall vara snäll mot en jubilar, jubiler bestäms av årtal och årtal bäddar inte för djärvar historiska pejlingar, och åminnelse-talet eller jubileumsartikeln tillåter sällan bredd eller djup helt enkelt genom sitt förväntade omfång. Linné t ex skall vara avklarad på en kvart, högst en halvtimme.

Å andra sidan är det så här det går till i ett förhållandevis litet land som Sverige. Utbudet på historisk litteratur är magert och blekt om man undantar de praktverk som producerades med hjälp av internationellt förlags-samarbete och vad alternativa bokförlag lyckats åstadkomma med mindre medel. Skolans historieundervisning tycks inte leda till ett djupare historiskt engagemang. Sverige behöver jubileerna. De kan användas till nytta och behöver inte bara bjuda den gamla sötade begravningskonfekten. Jubileer lämpar sig för sammanfattningar, därmed också

för ifrågasättanden och nya avstamp.

BENGT LIDFORSS SYN PÅ LINNÉ

Som missljud i jubileumskören uppfattades Bengt Lidforss' bidrag vid festligheterna 1907, vid tvåhundraårsminnet av Linnés födelse. Detta jubileum lämnar f.ö. årets långt efter sig i officiell pompa och blomstrande retorik. Lidforss, radikal men också den sakkunnige biologen, hade tidigare gått hårt fram och ville även nu ge föremålet vettigare proportioner. Linné ägde ”ögats genialitet”, en organisatorisk lidelse som varit nödvändig för vetenskapen men som samtidigt på vissa håll – läs i den svenska naturforskningens allra heligaste, dvs Uppsala – hade fått alldeles för stor plats.

Linné var inte den nya tidens man, han levde i en annan, av skolastisk filosofi genomsyrad värld. Försöken att göra honom till föregångsman inom andra områden än systematiken ville inte Lidforss låta sig luras av.

Varför ägnar sig nu vi svenskar åt Linnés minne med sådan hängivenhet, frågar han och svarar att häri ligger ”ett erkännande av

Carolus Linneo.

Bilden är tecknad av den venetianske konstnären Angiolo Tramontini och graverad av Felice Zuliani under senare hälften av 1800-talet.

att vetenskapen äger ett ideellt värde, som är oberoende av dess gagn för den materiella kulturen". Hårtill kommer "den beundran för det storslagna, den böjelse för hjälteyrkan, som är ett utmärkande drag för den svenska nationalkaraktern." Sådan dyrkan råkar lätt på avvägar. Men Lidforss går inte emot ett Linnéfrände som sådant. Linné hörde inte till akademiska "undantagsgubbar" som han smädade i andra sammanhang.

Lidforss belägger sin uppfattning om den svenska nationalkaraktern med påpekandet att Sverige ledde hyllningsståget då Ernst Haeckel, tidens ledande zoolog, fyllde de sextio. Tjugofem år dessförinnan, 1882, hade svenskens organisatoriska förmåga firat triumfer då minnesmärket över Charles Darwin skulle resas. Man åkallade Linnés namn, skickade ut listor i landets alla hörn och med dryga tvåusen bidragsgivare ihopsamlades en anseelig summa, sju tusen kronor. Detta var mer än något annat land lyckades få ihop. England undantaget, men ett bevis kanske mer för svenskarnas tro på stora mäns betydelse och vetenskapens anseende som en mänsklighetens förlossare än ett bevis för att den kontroversiella darwinismen slagit igenom i land och rike. Därtill naturligtvis ett bevis på organisationsförmåga. Sådan utmärker den svenska nationalkaraktern, om vi med Lidforss vågar använda detta missbrukade begrepp.

Organisering hör ihop med systematisering och som den skolbildade systematiker han var kan man säga att Linné skapade förutsättningar för att hans egna jubileer skulle skötas efter konstens alla regler. Så har också skett, 1828, 1877, 1907 och 1978.

LINNÉ OCH EKOLOGIN

Lidforss hade en gång läst den store fysiologen Julius Sachs *Geschichte der Botanik* och där fått en bild av Linné som betonade hans tillkortakommanden inom växtfysiologi. Linné blev ingen framstegsgestalt i Sachs' inte bara positivtiska utan även ämneschauvinistiska framställning. Men lika litet som systematik är allt borde fysiologi få vara det. För vår tid är det i stället naturligt att bedöma

Linné ur ekologi-historisk aspekt. Så har skett av Tommy Hammarström. Hammarström bör som kritiker inte ha något emot att jämfällas med Lidforss, den vassaste journalisten i svenskt 1900-tal. En likhet är f.ö. att ingendera heller riktigt har läst Linné. Hammarström tycks inspirerad av dansken Jesper Hoffmeyers stimulerande bok *Flykten från det levande*.

Vad Linné den här gången saknar är sinne för naturens sammanhang. Han har bidragit till en farlig sönderdelning av naturen. Växter och djur sätts i små fack, biologen blir en lagerförmän som plockar in eller ut den eller den muttern. Naturen är nermonterad till oigenkännlighet och till död massa. Någon lust att känna samhörighet med naturen i dess linneanska form uppstår inte, den har kort sagt blivit en mängd objekt, som vi utanförstående kan göra vad vi behagar med. Det går enligt Hammarström en rak linje från Linnés systematisering till skogsbolagens skövling av våra skogar. Naturen är inte liv, vilket förenklar erövringen.

Samtidigt som man uppskattar försöket att finna den svenska skogspolitikens ideologiska rötter visar resultatet inte på historisk inlevelse. Att dansken Hoffmeyer inte läst de linneanska resorna är inte överraskande men en svensk vet hur Linné sida efter sida ger totalvyn av 1700-talets nu försvunna landskap. Linné uttrycker fulltonigt tidens nyttokult men han tror å andra sidan att allt är nyttigt. Allt är i någon bemärkelse värdefullt. Jag har i annat sammanhang velat framhålla några kortare skrifter från hans verkstad som beskriver naturen som en sinnrik helhet, regrad av naturens "ekonomi", begreppet kunde översättas med "ekologi". (*Om jämvikten i naturen*, 1978). Linnés inflytande kan vara av det slag som Hammarström-Hoffmeyer hävdar, men det rör då som sagt hans inflytande. För egen del kan han nog göra anspråk på att vara "the compleat naturalist", som den oöversättliga tieln lyder på Wilfrid Blunts trevliga biografi. En annan sak är att hans elever visade långt mindre grad av mångsidighet. Linné ägde som Lidforss sade "öögats genialitet". Otvivelaktigt upplevde

Linné och hans lärjungar.
Svenska Familj-Journalens förlag (1863-1887).

han naturen med sina sinnen. Fågelsången och blomdofter fick honom att utbrista: "Den som av detta ej vederkvickes måste vara en sten." Han var ingen sten.

Det är lätt att halka in i jubileumstalets vändningar. Egocentrisk, diktatorisk, med åren dyster till sinnes fascinerar Linné ända ner i graven. Betydelsen i hans insats lockar fram stora ord, det är rimligt också att verkligen sätta Linné på prov i vår tids frågor. Det har Hammarström gjort och det är en stor förtjänst. Det är alltså sådant jubileer borde vara till för.

En viktig sak är ändå att skilja på Linné, hans apostlar och en linneansk tradition. Man bör inte lasta Jesus för vad kyrkan har åstadkommit. Forskningen har i det här fallet långt mindre ägnat sig åt ringarna på vattnet än stenen som plumsat i. Det förefaller nästan som om vattnet inte uppfattas som intressant. Det vore värt besväret att följa linneanismen

fram till vår tid men någon framställning att stödja sig på finns inte. Några öar är irriterade på kartan, det är allt. Naturligtvis går det inte att isolera ämnet från den större sammanbindande frågan, svenskarnas förhållande till naturen, vår naturkänsla, en fråga som slinker ur händerna om man inte håller sig till en någorlunda konkret linje. Jubilarerna får ursäkta men det känns nu mer angeläget än någonsin att värdera hans efterträdare i AB Svensk naturforskning.

DEN LINNEANSKA TRADITIONEN

På vilka vägar vandrade svenskarna ut i markerna och med vilka ledare? Linné var inte först med att meddela fältbiologisk undervisning i Sverige men hans framgångsrika "herbationer" över Uppsalaängarna var något mer än tillfälliga uppslag. De utgjorde plane-

rade inmutningar av naturen, de delgav en kunskap och de lärde ut ett omgångessätt med naturen. Klädseln var föreskriven, lätta linnekläder, stadiga skodon. Artsökande och klassificering uteslöt inte mer sinnliga njutningar i form av mat och musik. Naturen var apåttlig, än mer, den var gudomlig, fylld av Skaparens under, en mångfald märkvärdiga insekter och blomster ingen mänsklig konst kunde upprepa. Detta undervisade Linné sina elever i. Han visade upp ett Sommarsverige, som det var lätt att tycka om och ägna sin tid åt.

LINNÉS RESOR

De linneanska resorna täckte en stor del av Sverige. Ingen kände väl Sverige bättre än Linné. Lapplandsresan i ungdomen stämmer bäst med den bild av ungdomligt äventyr som traditionellt häftar vid dem. De senare resorna, då Linné som ståndsperson färdades i vagn, fick honom att förbanna väder och vädernödor. Men han såg saker, han fullföljde sitt uppdrag utan att tappa sin nyfikenhet, övertygad på en gång om att det fanns oändligt mycket att upptäcka och att man med hans metoder och föredöme ändå snart skulle ha genomskött Sverige och världen. Som en hjälp på vägen skrev han en "instruktion för en resande naturforskare", en liten skrift som kommit att betyda åtskilligt för hur resenären ska utrusta sig, vad han ska se och göra. Med den eller någon omformulering i fickan gav man sig ut.

FÖRELÄSNINGARNA

Vinterhalvåret undervisade Linné i föreläsningssalen, han skrev digra volymer som skulle användas i växt- och djurexamineringen. Stundtals ägnade han sig också åt filosofiska grubblerier, som förefaller hämtade från historiens källarvär. Det är motiverat att betona en gammaldags spekulativ läggning hos personen Linné, vidare att hans vetenskap är formad enligt skolastikens regler. För den skull går det inte att göra honom till en kammarlär. Och han trivdes bättre på landet än i staden, landsstället Hammarby blev allt kärrare med åren. Naturen och människan um-

gicks och samhällsnyttan fick sitt då Linné fick som han ville.

LINNÉLÄRJUNGARNA

Allt detta låter mycket bra. Men hur gick det sedan? Troligen finns det åtskilliga vanföreställningar att göra upp med. Myten om de linneanska apostlarnas framgångsrika resor är en. Resultaten blev sällan vad man väntat. Carl Peter Thunbergs stora samlingar är ett undantag. Framför allt är det svårt med generaliseringar innan vi sett närmare på materialet. Vad hände med svensk naturforskning och svenskt naturintresse i svackan efter Linnés död? Vilka praktiska följder fick transformationen från upplysningsens nyttokult till romantikens andlighetsideal? Även, hur såg situationen ut utanför universitetens värld? Några typfall finns undersökta men det saknas en undersökning av det svenska naturintressets sociologi.

SAMLANDETS MAGI

Linnés 1700-tal var besatt av samlandets magi. Yngve Löwegren har i långa tabeller räknat upp samlare i samhällets topp och i dess växande mitt, samlare i stora varor och i små. Här finns faktiskt en dokumentation av den form naturintresset tog. Man kan anmärka att naturaliesamlarna så amatörer de var, ändå i flera fall även ska kallas vetenskapsidkare. Några av seklets främsta var amatörer, den stormrike Charles de Geer på Leufsta, som kanske var sin tids främste entomolog, den fattige bankokommissarien Carl Clerck, som publicerade utomordentliga fjärlis- och spin-delböcker. Det rådde inte en senare epoks vidgande klyfta mellan vetenskap och allmänt naturintresse. Naturvetenskapen hade ännu mycket av hobby över sig.

DET LINNEANSKA PRÄSTERSKAPET

Visst fanns det linneaner inom adelsståndet, men det var inom prästerskapet som den linneanska traditionen levde kvar längst och djupast. Detta är ett välkänt faktum, Sten Lindroth och Henrik Sandblad har skrivit var sin essä om två linneanska präster, kyrkoherdarna Hjortberg i Halland och Bjerckander

i Västergötland. I kärleksfull detalj visas det dagliga livet för naturvännen ute i socknen, Bjerckanders möda att upprätthålla korrespondens med den lärda världen, Hjortberg som praktiskt utövande medicinare bland sina bönder. Medicinen var inte minst prästens uppgift att handha, han skulle vara utbildad i pastoralmedicin vid universitetet och känna läkemedelsörterna till namn och egenskaper. Som lärd och bonde i en person gjorde han anteckningar om väder och vind. Ute på fältet var naturalmanackan den viktigaste av vetenskaper som nedtecknades på fältet.

Men mer än denna praktiska nytta i att känna naturen betydde naturen som en upprenare och ett bevis för Guds storhet. Här möttes amatörbotaniken och prästkallet utan svårighet. Predikan på söndagen kunde utlägga "skåden liljorna på marken", en uppmaning som efterföljdes straxt därpå. Det är tänkbart att naturen för många blev en viktigare manifestation av Guds storhet än bibelordet. Naturreligionen gav möjlighet till efterlängtat flykt från torr exegetik för dessa bondpojkar i själ och hjärta – de må sedan med åren ha hunnit bli prostar eller biskopar. Knut Hagberg har i en uppsats följt denna linneanska prästgårdstradition med mer eller mindre anslående exempel fram mot mitten av 1800-talet. Man frapperas av hur många blivande fackmän som stammat från prästakället. Från predikstolen och dess bestigare kom genom åren en mäktig naturpropaganda, som måste ha fått lantmannen att se på sina åkrar med en annan blick.

LÄKARNA OCH LÄRARNA

En annan av nationens stöttepelare var läkaren. I hans utbildning ingick likaledes botanik för att kunna kontrollera apotekarnas droger. För läkarna behövdes alltså artkunskap i linneanska bemärkelse.

Mot 1700-talets slut börjar det finnas lektorat i naturlära vid gymnasier. Läroböckerna i naturlära var lika fosterländska och ortodoxa som de i historia och religion, dvs de var linneanska och så skulle det förbli in i vårt sekel. Varför linneanismen var det svenska skolväsendet så kärt är lätt att förstå. Anled-

ningarna var rimligen flera än värnandet om den nationella heron: Linnés lärar var (och är) pedagogiska och effektiva, de passar också skolans inriktning på minneskunskap och ordning. Till historiens årtal, psalmversrabblandet, de språkliga böjningsmönstren kom så sexualsystemets adderande av ståndare och pistiller. Dessutom förväntas ynglingen stavelseräkna sina innersta känslor och hemliga kärlek på exotiska versmått för att öva sitt ordningssinne.

DE NATURVETENSKAPLIGA FÖRENINGARNA

En sida av skolans fostran utgörs av de naturvetenskapliga föreningarna. Deras historia finns inte skriven, med undantag för den i Linköpings gymnasium. Grundad 1814 firade föreningen sin årshögstidsdag på Linnés födelsedag och förhandlingarna inleddes med ett enligt hävdatecknaren svulstigt högtidstal. Det ena talet var det andra likt, naturfilosofiska betraktelser inflettade i en apoteos över Linné. Med fjärlisshäv och portör jagade man över sommarängarna, och under skolhalvåret presenterades fynden. Dessa gymnasieföreningar, vars skördetid snarast ligger in på vårt sekel, har lämnat få spår efter sig, möjligen några rader i läroverkets årsredogörelse. Men skolan skulle ha dels en vitter förening och dels en naturvetenskaplig och båda var uttalat patriotiska. I den förra hyllades Gustaf Adolf och i den senare Linné. Att inte fullgöra sitt växtsamlande var inte bara slarv, det var bristande nationalkänsla.

Utan närmare presentation kan några tidiga naturföreningar räknas upp efter Bengt Ahlén *Föreningslexikon*. Den första svenska studentföreningen för naturvetenskap tycks vara ett Societas pro historia naturali grundat 1800 i Uppsala, 1803 omdöpt till Zoophytolitiska sällskapet för att 1807 kallas Linnéiska Institutet, hugfästade det årets hundraårsjubilar. Ett linneanskt samfund ska ha stiftats på Gotland 1806. Uppgiften förefaller illa belagd men ska ha varit föregångare till Det Linnéanska samfundet, med startår 1834 och säte i Stockholm. Genom dess försorg visas de vilda djur i Humlegården. Botaniska för-

enigar dyker upp kring mitten av seklet i Göteborg, Lund och Uppsala, i Stockholm först 1882. Man bytte växter och planerade större inventeringar av traktens flora.

Artkunskapen kunde även drillas genom skolornas naturalhistoriska museer. Deras glanstid inföll enligt Löwegren som undersökt saken under 1860- och 1870-talen. Då tillfördes verkligen imponerande donationer men också en ständig ström av smärre ting från elever och det goda borgerskapet som ville visa sin välvilja och se sitt namn i tryck bland skolans välgörare. Läroverksmuseerna stod också öppna för allmänheten. Entusiasmen spridde sig till den tidiga arbetarrörelsen. Gävle arbetarförening upprättade på 1860-talet ett eget museum.

Krönikan kunde växa. Med hjälp av prästerskap, i skolan och i de olika föreningarna skapades några av svenskens förhållningssätt till naturen, Linnés sol – eller skugga – gav

bilden dess nationella färger. Föreningarna gav form och inriktning åt befintliga intressen. Åtskilliga andra vore värda att tas upp. Jägarföreningar organiseras särskilt på 1830-talet, småfågelstämningar på 1870-talet och naturskyddsföreningar på 1890-talet. Varför i den ordningen och vid dessa tidpunkter? Trädgårdsföreningarna har i några fall också aktningssvärd ålder.

NATUREN I ETT HELHETSPERSPEKTIV

Linnés förmåga att se naturen i helhetsperspektiv ägde även romantikens naturforskare, varibland Elias Fries är den store, den blide och inflytelserike. Helhetstanken levde vidare i idealistisk-religiösa uttryck hos präster och naturdyrkare. Naturreligionen med Linné som bekännare innebar en sorts ekologisk medvetenhet. Linneanismen utan religionen kunde tänkas bli det motsatta men

frågan är om religionen i denna bemärkelse ännu riktigt har gått ur kroppen på oss. Dessutom: systematik behöver inte vara steril ensidighet, det är en missuppfattning. Linneanismen blir en negativ rörelse då den uppträder halverad, den kan också bli det i samverkan med vissa andra tidfenomen. En maktfaktor var den utan tvekan under den tid som vi något snuddat vid, första halvan av 1800-talet, aktualiserad bl a genom den nämnde Elias Fries.

Israel Hwasser, Fries' kollega i det romantiska Uppsala, ville inte vara sämre, vi må sedan tycka att han kommer ganska långt från målet i sina kammarfunderingar över sin store föregångare som medicine professor. Här är det Linné den djupsinnige skådaren som åberopas, han som uttydde livets hieroglyfer i naturens bok. Linnés vetenskap uppfattades därmed på ett mer osinligt plan, den praktiske ordningsmannen och systematikern befanns ha drivit sin konst till metafysiska höjder. Han hade visat en universell ordning och till sist blev ordning i sig det allt utmärkande draget i skapelsen. Man kan se Christoffer Jacob Boström som en fullföljare av en linneansk och mycket svensk systematisk tradition. Boströmianismen passade in i den platoniserande tendens som fanns i linneanismen men Boströmianismen gav naturen ett livlöst drag fjärran från Linnés egen nykta, nytra och nyttiga natur. Om detta i någon bemärkelse har bäddat för vårt sekels okänsliga exploatering av naturresurserna vore en linje att undersöka.

Stort och smått skulle kunna plockas fram för att komplettera bilden. När svenskarna mer allmänt började plocka svamp är en fråga som borde intressera socialhistoriker och etnologer. Svamparnas farlighet visades vara betydligt överdriven, de liksom skogen där de växer stod och väntade på vårt besök. Man kan förmoda att blomkrukans popularitet har att göra med urbanisering och en primitiv längtan efter frånvarande natur. Då akvariet skapades i England på 1850-talet fick man en utomordentlig demonstration av de ekologiska sammanhangen. I denna mikrokosm fick svenska gossar och flickor snart en lektion

om livets ömtålighet. Den lille akvarieägaren kunde genom ett oförsiktigt ingrepp föröda den livsviktiga jämvikten. Men ökades därmed hans känsla för naturen?

DEN SVENSKA NATURKÄNSLAN

”Den svenska naturkänslan har inte rötterna hos Linné”, fastslog Bengt Rosén i en recension av Liljevalchsutställningen ”Linnés Sverige och vårt” (DN 17/8). Nej naturligtvis inte, frestas man omedelbart hålla med. Rosén angriper ett ofta hört talesätt, som få brytt sig om att fundera över. Troligen stammar det från Gustaf Sundbärgs berömda aförismssamling *Det svenska folkmyntet* (1911), som från början deklarerar att kärleken till naturen hör till vår naturell och att vi här för ett arv vidare från Linné. Rosén har skäl för sitt ifrågasättande, han påpekar t ex att den linneanska resa som är mest linneansk, *Lapp-landsresan*, inte fanns utgiven på svenska förrän mot slutet av 1800-talet och alltså knappast kunde ha fungerat inspirerande på sinnena. Det var först i den nationalromantiska yran vid det stora jubileet 1907 som nationen slöt Linné till sin famn. Svenska Linnésällskapet, grundat 1917, skulle sedan bli en viktig hård för Linnémminnet. På trettio-talet fann Carl Fries det vara tid för en återgång till Linné, till den mer sakliga naturuppfattning som han representerade och som förunklats av romantiska skymningar och nattstycken.

Om vi håller fast vid Roséns rubrik – som kanske inte han har satt – är det ändå en otillfredsställande slutsats den ger, riktig bara efter förtydliganden. Naturligtvis har inte den svenska naturkänslan sina rötter ursprungligen hos Linné. Snarare i landet, i klimatet, i vår korta sommar. Något annat vore en enorm förstoring av Linnés betydelse men sådan har onekligen förekommit. Vidare stämmer rubriken bara om vi förtydligar med ”vår tids” svenska naturkänsla. Som framgick levde Linnés namn i hög grad under det tidiga 1800-talet. Hela tiden därefter har han varit svensk naturforsknings galjonsfigur. Å andra sidan är det tveksamt om galjonsfiguren styr skeppet. Carl Fries rekommenderade på

1930-talet en tillnyktrad uppfattning med de linneanska resorna som förebild. Erik Rosén, Sten Selander och Gunnar Brusewitz har gått vidare på en sådan stig och många följer dem. Men då Rosén tycks mena att vår tids naturkänsla i allmänhet hellre lever i sekelskiftets nationalromantiska stämningar frågar man sig om det går att tala om en svensk naturkänsla och entydiga traditioner.

SEKELSKIFTET – EN BRYTNINGSTID

Långt mer än vi föreställer oss var verkliga sekelskiftet den brytningstid då vi fick ett sinne inte bara för naturen utan för den svenska naturen. Järnvägen byggdes ut, svensken kunde som turist eller arbetare se sitt land. Turistföreningen skapades, Nordisk Familjebok spridde nationell kunskap, jubileer hugfäste den svenska naturvuxna historien och ur svenska hjärtans djup besöjngs Fädernas kyrka i Sveriges land. Friluftsmåleriet med Zorn, Carl Larsson och den i det här sammanhanget ofrånkomliga Bruno Liljefors visade att den svenska naturen inte skäms för sig. Hela faunan kunde beskådas på Skansen, ett Sverige i miniatur för den late. Alldeles riktigt, allt detta har satt djupa spår hos oss. Vi är fortfarande nationalromantiker in i dagtaaldern. Den svenska naturkänslan är mycket mer än Linné.

INTRESSET FÖR DET LILLA

Men i det mån det går att skilja naturintresse från naturkänsla måste ändå linjen från Linné betonas. Naturkänslans uttryck förefaller fortfarande linneanska. Intresset för det lilla, för krypen och maskarna, inte bara stora tyska moar och tallar, är av äldre datum än sekelskiftet och bottnar i linneansk vetenskap. Rötterna söker sig alltså till gamle gubben Linné, de sitter djupare än vad Rosén hävdar och, framför allt, den svenska naturkänslan måste beskrivas som ett omfattande och komplicerat rotsystem under en livskraftig, ganska särpräglad blomma.

Detta fenomen och denna särart, vore något att ytterligare studera. Det finns alla skäl

att instämma i Svante Svenssons uppmaning i förra numret av Förr och Nu till forskning i den svenska miljöörelsens historia. Linné för den delen skulle knappast misstänka om hans jubileum skulle ge anledning till sådana undersökningar. Han vet att han måste bli en viktig gestalt, men han måste också acceptera att historien inte går fram längs sprikra linjer utstakade av stora män. Man brukade avsluta de berömda linneanska herbarionerna med ett "Vivat Linnaeus!" – Leve Linné! Lever Linné bör det bevisas inte bara av jubelfestans mängd, utan även genom en råddande verklighet och vägen dit.

LITTERATUR

- Blunt, W: *The compleat naturalist*, 1972, sv. övers. Carl von Linné, 1977.
Eriksson, G: *Elias Fries och den romantiska biologin*, 1962
Hagberg, K: *Den linneanska traditionen*, 1951
Hammarström, T: *Skogsriket*, 1976
Hoffmeyer, J: *Flykten från det levande*, 1976
Lidforss, B: *Naturvetenskapliga kåserier*, 1, 1908
Lindroth, S: "Söndagsro och vardagslust", i *Löjnant Ahls äventyr*, 1957
von Linné, C: *Om jämvikten i naturen*, inledn. G Broberg, 1978
Löwegren, Y: *Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet*, 1952
Löwegren, Y: *Naturaliesamlingar och naturalhistorisk undervisning vid läroverken*, 1974
Sandblad, H: "Linneansk pastoral", i *Kunskapens träd*, 1974
Schött, H: "Naturvetenskapliga sällskapets historia", i *Linköpings gymnasiums historia 1627–1927*

Denna korta skiss borde t ex ha tagit hänsyn till Birger Christoffersons *Författarnas naturlära*. Svenska naturskildrare i ord och bild (1973). Det får här räcka med en rekommendation. Bo Lindwalls översikt av "Svensk landskapskonst i Linnés Sverige, och vårt" (Liljewalchs katalog nr 338) är mycket läsvärd.

Människan och maskinen

av Erik Blomberg

□ "Att göra maskinen till härskares, det är att göra människan till slav, till livegen eller dödsmärkt", skriver Erik Blomberg. Men när maskinerna blir människornas lydiga tjänare kan de skänka både frihet och trygghet. Det är kapitalismen som är roten till det onda, inte tekniken i sig.

I Förr och Nu har förhållandet mellan den moderna tekniken och vår miljö debatterats. Tommy Hammarström inledde med ett inlägg i 3/77: "Marx och den politiska tekniken". I 1/78 svarade Svante Svensson med artikeln "Naturen och människan – människan och tekniken". Hammarström replikerade i 2/78: "Åter till so-len!". Vi har också publicerat ett stycke från 1800-talets slut av en tidig miljökam-pe: William Morris' "En fabrik sådan den kunde vara" (4/77). Blombergs artikel publicerar vi här som ytterligare en infallsvinkel i denna aktuella debatt. Eftersom frågan om tekniken och miljön tillhör en av vår tids stora frågor skulle vi gärna vilja ha in fler synpunkter och inlägg i Förr och Nu. Har du något du vill säga i denna fråga så skriv till oss!

döda tingen ser levande krafter, "makter" att betvinga eller tjäna.

Människans ställning till sina gudar har alltid varit ambivalent: hon har älskat och fruktat dem, böjt knä för dem och korsfäst dem. Den religiösa kultens historia har mycket att berätta om guden som syndabock. Folken lassade sina synder och missgärningar på ett heligt djur – en rätta, en ko, en bock – eller en helig människa, dödade henne eller drev henne ut i öknen för att på så sätt befria sig från sjukdom och skuld. I våra dagar har maskinen blivit en makt, dyrkad som en gud så länge den är oss alla till lags, men förbannad som en demon, när den inte genast kan uppfylla våra önskningar. Det borde inte behövas sägas att denna uppfattning inte bara är primitiv, utan dessutom farlig och förrädisk.

Tyvärr är den också fullt förklarlig. Industrialismen har bundit oss vid maskinen med starka och osynliga band. Arbetaren tjänar i fabriken en kall och omutlig gudom med en ritual strängare än Isis' och Osiris'. Och maskinen är en makt. Den gör underverk. Den visar oss ting som det blotta ögat aldrig skulle kunna upptäcka. Röster, skilda av ofattbara avstånd, höras genom den. Massor, som ingen hand förmår rubba, sätter den i rörelse med svindlande hastighet. Mannen som står inför de väldiga turbinerna och generatorerna i ett kraftverk och vet att dessa mörka, stålglänsande vidunder representera tusentals

Människan har i alla tider haft en storartad förmåga att skylla ifrån sig på andra. Bar-net som snavar omkull och slår det "stygg" golvet och vilden som läxar upp sin ohörsamma fetisch äro så tillvida i lika mån mänsklighetens representanter. Till dem sällar sig nu också den moderna kulturmänniskan, som vill slå sönder maskinerna därför att de inte utan vidare kunna fylla alla hennes anspråk. Hela föreställningssättet bottnar i en uråldrig magi, en primitiv animism, som i de

härskrafter som förvandla floder av vatten till floder av ljus, gripes lätt av en känsla av svindel, av egen ringhet eller vanmakt, kanske av vanmaktigt trots. Han glömmer att dessa nya gudar av stål äro människoverk, som utan människans hand skulle ligga stumma och hjälplösa, för att till slut falla sönder liksom de gamla grekiska gudarna av guld och elffenben. Han glömmer att människan har makten, att människan bär ansvaret. Människan – men här gäller det ju bara människor. Arbetarna vid maskinen ha varken makt eller ansvar, åtminstone inte i de rätta proportionerna.

Industrialismen har överfört huvudparten av arbetsprocessen från människan till maskinen. Arbetaren har blivit maskinens upppassare eller övervakare, hans insats har reducerats till vissa regelbundet återkommande handgrepp, som infoga sig i maskinens rytm och hålla processen i gång. Härigenom har hans verksamhet mekaniserats, i vissa avseenden gjorts fattigare och initiativlösare än den medeltida hantverkarens. Naturligtvis reagera olika typer och temperament på skilda sätt mot mekaniseringen: tröga och passiva karaktärer ha ingenting i och för sig emot den; hos de självständiga och energiska väcker den oftare olust och motstånd. Från borgerligt håll har man försökt förneka arbetarnas missnöje med det monotona maskinarbetet – protesterna skulle uteslutande häröra från känsliga skrivarsjälur. Påståendet är stunder besökt fabrikerna. Påståendet är falskt; vi ha numera gott om uttalanden från arbetarhåll, som nagelfara den mekaniserade driften, t ex i de Mans enquête bland tyska arbetare. De röja genomgående den ambivalens, den dubbla inställning till maskinen, som alltid präglat människans förhållande till okända makter. Arbetaren är av naturen solidarisk med sina verktyg, han kan känna verklig tillgivenhet för maskinen, när den inte kränker hans frihetsbehov eller självkänsla. En metallbarrare skriver: "Jag tror att det inte är någon tillfällighet att man alltid säger 'min maskin'. En stor bormaskin, som regler-

rades automatiskt, hyste jag direkt tillgivenhet för och behandlade den med särskild omsorg och skonsamhet." Om den största arbetsglädjen vittna de som skildra det mest personliga arbetet. En genomförd industriell demokrati kunde naturligtvis på ett helt annat sätt skapa arbetsglädje och arbetsansvar och på samma gång tillvarata arbetarnas erfarenhet och tekniska begåvning i produktionsens tjänst.

Då reaktionen är fientlig gäller den inte maskinen som arbetsredskap eller produktionsfaktor, utan snarare en symbol för en övermäktig vilja, ett oåtkomligt system. Antagonismen riktar sig mot den kalla, ansvarslösa anonymitet som maskinen på något sätt förkroppsligar. Driftens ytterligare rationalisering har bidragit till att skärpa situationen. Dels genom att renodla individen som effektiv mekanism, som inlåst kugghjul i maskinen, dels genom att helt enkelt göra honom överflödig i produktionsprocessen. Kanhända är det främst denna osäkerhet i arbetarens egen existens som vållar hans agg till maskinen, som äter hans senor och nerver, för att sedan den måttat sig likgiltigt stöta ut honom liksom någon av de kalla okänsliga metalldelarna som passera mellan dess stälkäftar.

Jag hörde nyligen på ett diskussionsmöte om den nya betong- och maskinpoesin en ung arbetare – han var visst stålsvärvare – som indignerat utdömde de modernistiska poeter- nas maskinpanegyrik som fullständigt verk- lighetsfrämmande, oförenlig med fabriksar- betarnas nödläge. Maskinen var en slavägare.

Samma sinnesstämning har jag stött på även tidigare, både i och utanför fabriken: den har naturligtvis ökat genom den fruk- tansvärda arbetslöshet som världskrisen framkallat. Arbetaren revolterar mot den nes- ligen livgenskapen – som varken medför sä- kerhet till liv eller lem – men hans revolt gäller nu, lika litet som maskinstormarnas under 1800-talet, maskinen som sådan, utan det system den tvingas att tjäna.

Det har sagts att överproduktionen skulle vara en nödvändig följd av industrialiseringen,

Påkrävar i arbete.

Trägravur av italienaren Dario Neri, 1930-talet.

arbetslösheten av driftens rationalisering. Nationalekonomin är en djup och invecklad vetenskap, som det ej höves en lekman att kritisera. Men nog förefaller det obegripligt att någon överproduktion i egentlig mening skulle föreligga, så länge miljoner människor bokstavligen sakna tak över huvudet och kläder på kroppen. Så länge en stor del av mänskligheten svälter. Överproduktion inom vissa grenar, på vissa platser – men i det hela! Det verkar absurt i förhållande till alla konsumenters samlade behov.

Säger oss inte i stället det sunda förnuftet, stött av en hotfull växande erfarenhet, att felet inte är maskinernas, utan den osynliga, oansvariga maskinistens, inte industrialismens, utan den privata kapitalismens. I samma ögonblick som varuprodukterna framställdes och fördelades efter sociala behov i stället för efter enskild profit skulle överproduktionen och arbetslösheten försvinna. Ryssland har ingen arbetslöshet.

För övrigt säger det sig själv att en återgång till primitivare produktionsformer är otänkbar. Under industrialismens era har jorden hunnit flerdubbla sitt invånarantal. Utan maskiner skulle den inte kunna föda en tredjedel. Resten skulle dö av svält.

Maskindriften, den rationaliserade arbetstekniken, har i och för sig endast skapat större möjligheter till välfärd och ett personligt rikare liv. Genom att överta en del av hennes bördiga gör maskinen människan friare. Genom att förkorta arbetsdagen vidgar den hennes andliga horisont. Felet är bara att den kapitalistiska rationaliseringen aldrig blir verkligt rationell. Det blir den först då den omfattar både distribution och produktion, vilket aldrig kan ske under ett ekonomiskt system som dikteras av nyckfulla privata vinstbegär.

Det ges därför inga rimliga skäl att krossa maskinerna eller stänga fabriken, för att den skulle ta brödet ur munnen på arbetarna. Det finns andra kvarnar än grottekvarnar. Det är grottekvarnen som skall stängas, därför att den ger stenar i stället för bröd.

Men mekaniseringens faror i det kapitalistiska samhället hota inte endast industriarbetaren, utan alla samhällsklasser. Då produktionen inriktas helt och hållet av det privata vinstbegäret, förvandlas den mänskliga arbetskraften till en opersonlig vara, som det gäller att utnyttja till det yttersta. Människan blir själv en maskin. Typiskt nog är det i det ultrakapitalistiska Amerika som den mekaniska rationaliseringen drivits till sin spets. Människovärdet mätes i dollar. Effektivitet, kvantitet – dessa trollformler dyrkas lika ivrigt av finanskungar och filmdivor som av proletärer och pedagoger. Amerikansk psykologi har renodlat den mekaniska människoskoupfattningen. Behaviorismen ser i det mänskliga själslivet en serie kemiska reaktioner.

Den största risken med denna mekanisering: den fräntar människorna kontrollen över produktionsprocessen och överlämnar den åt blinda maktens spel. Arbetaren står närmast maskinen. Han borde känna den bäst, ha största makten över den. Men hans synfält begränsas av den ytterligt förträngda och isolerade uppgift som tilldelats honom. Man har berövat honom både initiativet och överblicken.

Men det finns heller ingen annan som förmår överskåda den allt mer invecklade produktionsapparaten. Varken företagaren eller den tekniske specialisten. Allra minst konsumenten. De se bara avsnitt, fragment, detaljer – och fråga dessutom sällan efter vad som ligger utanför deras närmaste intressefält.

Den borgerliga individualismen klavbinder den enskilde, begränsar hans samhällssyn och arbetsinsats. Men produktionsapparaten har redan nått den grad av komplikation att den endast kan regleras under hela samhällets gemensamma och planmässiga kontroll. Dessförinnan är den överlämnad åt kaotiska makter.

Det är därför maskinerna verkligen kunna sägas ha fått en viss självständighet och egenvilja. Samma makt som vilden skänker sin fetisch och som inte är något annat än

hans egen vanmakt.

Men den moderne avguden är vida farligare än någon av sina primitiva föregångare. Människan har förlänat honom fruktansvärda krafter. Maskinen utgör under den kapitalistiska samhällsordningen ett ständigt stegrat hot mot kulturens fortbestånd. Kapitalismen innebär ett permanent maskerat krigstillstånd såväl mellan staterna som mellan de enskilda; just som produktionsfaktor kan maskinen i varje ögonblick förvandlas till förstörelsesredskap.

Faran ökas genom att den kapitalistiska samhällsupplösningen inte endast hämmar de produktiva krafterna hos människan, utan samtidigt upppammar alla hennes destruktiva driftes. Mekaniseringen av de mänskliga krafterna, den sociala mindervärdighetskänslan, den krassa manmänniskan, allt detta leder slutligen till förakt för det personligt mänskliga, för kulturen, ja, för själva människolivet.

Så återfaller mänskligheten inför några av sina största skapelser, inför vetenskapens och teknikens underverk, i barbari. Betrakta de moderna krigsmaskinerna, tanks, dreadnoughts, stridsflygare: göra de inte på samma gång ett hemskt människoliknande och primitivt djuriskt intryck? Likna de inte en återuppstånden skräckvärld av förhistoriska rovdjur, tunga, vältrande, ogenomträngliga reptiler och amfibier, men med vaken människohjärna bakom pansaret.

Vad de däremot sakna är människans öppna blick och fria hållning, själen i hennes öga och hand. Hur fruktansvärda materiella förödelser den nutida krigstekniken än kan åstadkomma – utplånande av hela städer och befolkningar från jordens yta – större är ändå den fara som hotar från den själsliga utarmningen genom hela det ekonomiska system som den tjänar – och försvarar. Det är dessa maskiner, krigsmaskinerna, dödsmaskinerna, som vi måste slå i spillror, men det kan endast ske genom att krossa den självförstörande samhällsordning, vars anda de kroppsliga.

Maskinen har blivit uttrycket för en blind och oansvarig härskarmakt. Men att göra maskinen till härskare, det är att göra människan till slav, till livegen eller dödsmärkt. Endast en ny produktionsform under kollektivt ansvar, i full arbetsgemenskap, och med maskinerna som lydig tjänare kan ge människornas frihet – och trygghet.

Att betrakta ett träd endast som ett schematiskt längdsnitt av stam och gren, att bortse från fröet, blomningen och frukten, från hela den växande levande organismen, det är att göra trädet till en galge.

Att göra människan till en maskin, det är att göra trädet till en galge.

ERIK BLOMBERG (1894–1965)

□ Lyriker, konsthistoriker, politisk skriftställare, konst- och litteraturkritiker, översättare av engelsk, amerikansk, fransk, tysk och klassisk kinesisk poesi. Blomberg debuterade 1918 med *Ensamhetens sånger* och utgav därefter ytterligare sex diktsamlingar, varav *Nattens ögon* (1943) är den främsta. Artikeln *Människan och maskinen*, publicerad i Social-Demokraten 7/4 1932, ingår också i essäsamlingen *Efter stormen – före stormen* (1938). Andra böcker med samhälls- och kulturkritik är *Stadens fångar* (1933), *Mosaik* (1940), *Demokratin och kriget* (1945) och *Vem äventyrar freden?* (1962). Bland Blombergs konsthistoriska arbeten märks böcker om Ernst Josephson, Carl Fredrik Hill, Bror Hjorth och Hilding Linnquist.

I fjol utkom ett urval av Blombergs konst- respektive litteraturkritik under titlarna *Konst och kritik* och *Folket och litteraturen* (PAN/Norstedts). Till våren kommer i Norstedts klassikerserie en nyutgåva av Blombergs kinesiska lyriktolkningar (*Jadeberget och Hågerboet*).

Blombergs insatser som lyriker, kultur- och samhällskritiker från tjugotalets mitt och framåt finns skildrade i Margareta Zetterströms bok *Erik Blomberg – en kämpande intellektuell* (Gidlunds 1977).

Carl Ragnar Sundström, 77, arbetare och konstnär

av Berit Olson

■ Den före detta sjömannen och stuveriarbetaren Carl Ragnar Sundström från Sundsvall har under sitt långa liv vid sidan av arbete och fackliga och politiska uppdrag också ägnat sig åt att teckna och måla. På semesterdagar och fritid har han försökt utveckla sin tekniska kunnskap genom besök och studier på konstskolor. Motiven har han bl a valt från sin arbetsverklighet; sjön och hamnen.

Carl Ragnar Sundström fyller i år 77 år. Han har ett arbetsamt liv bakom sig då han nu som pensionär får ägna sig åt det roligaste han vet, att måla och teckna. De senaste åren har han förutom att själv producera tavlor hjälpt såväl Sjöhistoriska museet i Stockholm som Sundsvalls museum att få fram material, däribland även tavlor, om stuveriarbetarnas förhållanden under 1900-talet. Till detta är han väl skickad. Han arbetade i många år som stuveriarbetare, från 1920-talet till sin pensionering. Han har varit fackligt engagerad och följt deras kamp för högre löner, bättre arbetsförhållanden och säkrare arbetsplatser. Under åren har han i bild framställt deras arbetsdag, deras strider och deras solidaritet.

TILL SJÖSS

Sundström föddes 1901 i Sundsvalls arbetarstadsdel Skönsberg, där han levde så gott som hela sitt liv. Hans far och bröder var stuveriarbetare och tanken var att även han skulle in på den banan. Dock ville han gärna se världen och redan som 15-åring mönstrade han på sitt första fartyg. Destinationen var England. Detta var mitt under brinnande krig och han kan berätta om farofyllda färder på vattnen mellan England och Europas fastland. Det var under tiden som sjöman han på allvar började ägna sig åt sitt konstnärskap och fortfarande väljer han ibland sina motiv från

om stuvornas fackförening som var en radikal och kämpande kår i Sundsvall. Den som fick jobb som stuvare hade ett relativt tryggt och värlavlonat arbete jämfört med övriga arbetare på den tiden. Även under dessa slitsamma år sparade han ihop lite pengar för att med några månaders mellanrum kunna ta ut några semesterdagar och åka till konstskolorna i Stockholm. Bl a studerade han litografitekniken på Gellerstedts litografiska anstalt i Stockholm.

POLITISK OCH FACKLIG AKTIVITET

Han började nu intressera sig för fackliga och politiska frågor. Från ungdomsåren hade han varit med i SSU men lämnade detta i samband med Ådalenhändelserna 1931. Från den tiden har han alltid räknat sig som kommunist. Han har även aktivt arbetat som försäljare av gamla Folket i Bilds böcker och tidningar, varit med i FiB:s konstklubb, varit revisor i Skönsbergs ABF i drygt 30 år samt varit med och byggt upp Skönsbergs Folkets Hus-förening på 30-talet. Han berättar om hur på den tiden socialdemokrater och kommunister samarbetade för att få fram bra böcker och bra konst, för att ge arbetare möjlighet att bilda och utbilda sig.

Under årens lopp har han haft såväl egna separatutställningar som deltagit i olika samlingsutställningar i Sundsvall. Dessutom var han representerad med 15 målningar på Sjöhistoriska museet i Stockholm 1975.

EFTER PENSIONERINGEN

Numera är han änklings och bor i en liten lägenhet i Skönsberg. Han är fortfarande en aktiv och kunskapsförstående människa som varje dag söker lära sig något nytt om världen. Han har många vänner och hans tid går åt till att måla, arbeta med tidigare nämnda utställningar, träffa vänner. Han reser relativt mycket. För tre år sedan var han på studieresa i Portugal, där han fann stor inspiration av att se hur det samhället hade förändrats. Varje sommar reser han norrut i Sverige för att måla.

Det är stimulerande att tala med Carl Ragnar Sundström. Han är kunnig, intresserad och har en positiv syn på människor och på livet. Trots det strävsamma liv han haft, ser han sig själv som privilegierad, som en som haft tur. Han har aldrig undvikit att se att andra haft det sämre ställt och alltid ställt sig på deras sida. 77 år gammal står han fortfarande på barrikaderna.

Skärgårdsvinter. Träsnitt.

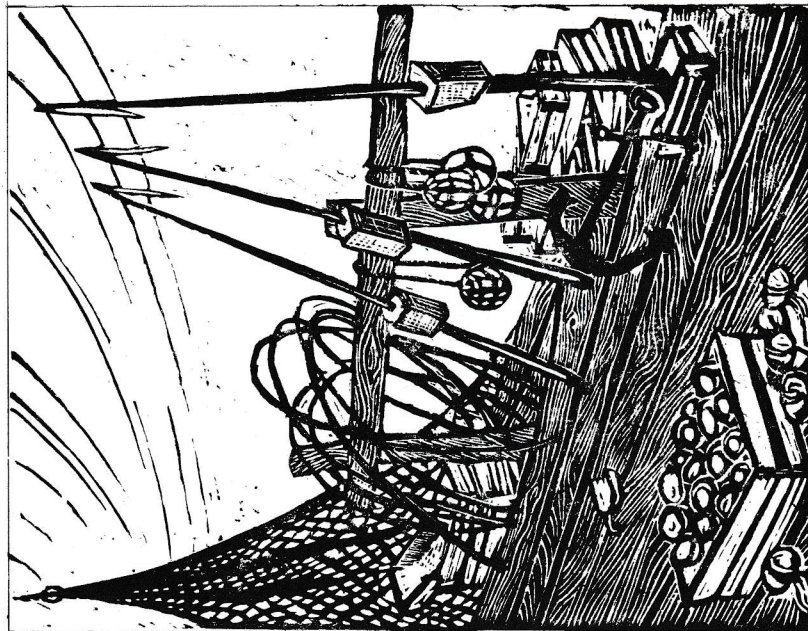
Dresden bombas 1944.
Akwarellerat träsnitt.

Vinterhamn.
Träsnitt i svart, turkos, gråviolet, rosa och rött.

Freden i vår hand.
Träsnitt.

Bryggan vid Junibosand.
Träsnitt.

Grekiska bilder av Savas Tzanetakis

av Annelie Jordahl

Jag mötte Savas Tzanetakis för första gången i Stockholm 1968. Då gjorde han affischer i silk-screen mot den grekiska militärjuntans diktatur. Det var egentligen anledningen till att vi träffades. För liksom Savas ville jag och min kamrater då göra bilder som kunde användas som vapen mot förtryck och orättvisor.

Nu är Savas död. Han dog i våras, bara 39 år gammal. På Galleri Mejän i Stockholm har under oktober månad hållits en minnesutställning över honom. Hans fru Teti Tzanetakis har varit här med teckningar och målningar av honom från Grekland, och hans vänner i Sverige har samlat ihop verk från hans vistelse här.

Det blev en fin utställning. I en sal visades affischerna mot juntan, i den andra målningar i akvarell och tempera. De politiska affischerna i svart-vitt och ibland någon färg har kvar sin styrka och uttrycksfullhet från den tid de gjordes. Vi ser Papadopoulos träda fram ur mörkret som en löjlig men skrämmande operettfigur med hakkors i mössan. Det grekiska folkets svåra kamp mot diktatur och tortyr under denna tid visade Savas med bilder av fångslade och tystade människor. På en av dessa bilder har en oppositionell fångslats och kastats i en håla belägen under Parthenontemplet, som ju ironiskt nog är symbolen för den klassiska grekiska kulturen.

Affischerna gjorde han under åren 1968-69. 1970 ställde han ut dem på Galleri Observatorium. Efter denna tid arbetade han huvudsakligen med måleri och skulptur. I måleriet hämtade han inspiration från folklig grekisk mytologi och historia. Nästan allt han målat

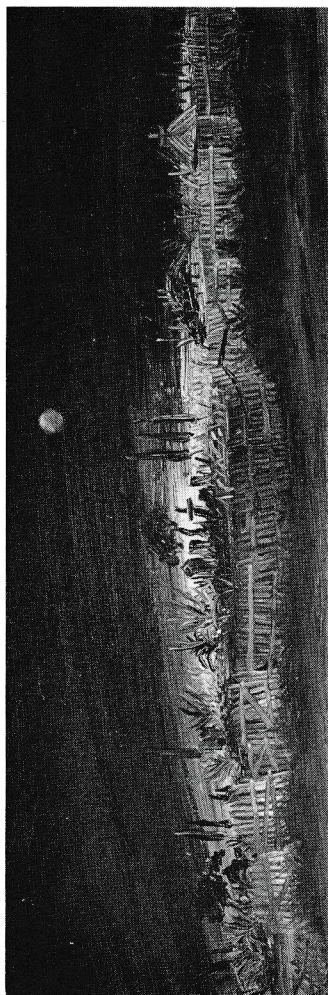
handlar på ett eller annat sätt om döden. På många målningar och teckningar finns avhuggna huvuden. Det är huvuden på grekiska motståndsmän som stupat i kampen mot tyskarnas nästan fyrahundraåriga våld i Grekland, eller i kampen mot tyskarnas ockupation 1941-44 och under det påföljande inbördeskriget 1944-49. Som barn, berättar Teti Tzanetakis, gjorde han porträtt av de grekiska hjältarna från befrielsekampen mot Turkiet 1821-29.

Savas föddes 1939 i Aten som son till en fattig fiskhandlare. Efter sexårig folkskola började han försörja sig på att måla butiksskyltar som han utsmyckade med små figurer. Snart fick han arbete som konservator för Bysantinska Museet i Aten. Han reste då runt till gamla kyrkor i Grekland och restaurerade väggmålningar.

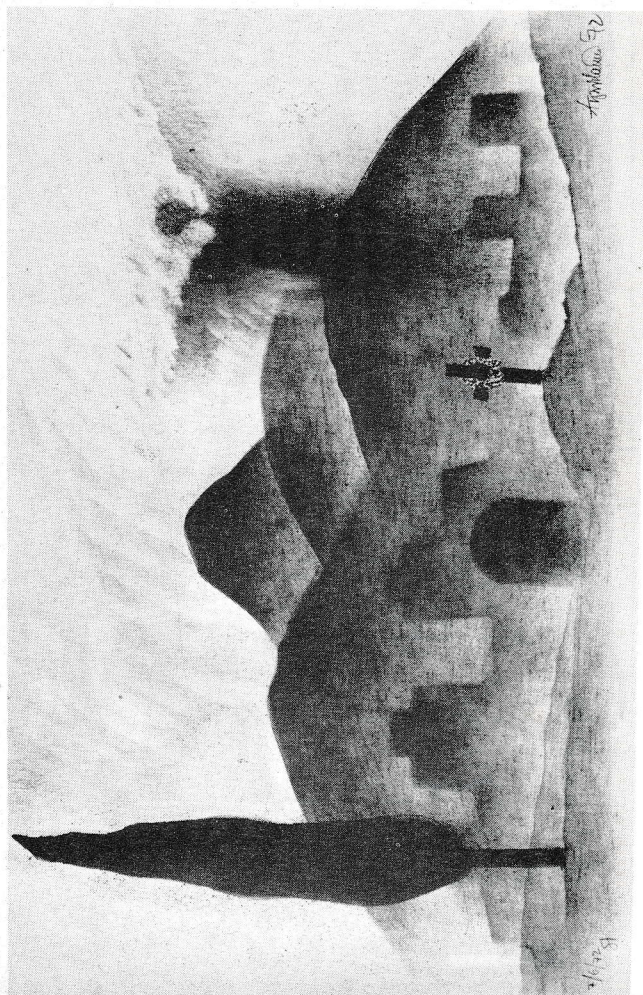
Efter juntans kupp ville han inte längre stanna i Grekland. Han bestämde sig för att resa till Sverige. Han kom in på Konstfackskolan och sedan på Konstakademien där han gick i fem år. Under akademitiden arbetade han förutom med måleri också med målade skulpturer i trä i former som kan påminna om Tinguely eller Arp.

När juntan föll 1974 återvände han till Grekland och återupptog sitt gamla arbete som konservator. Måla fick han göra på kvällar och nätter. Han gifte sig med Teti och fick en liten dotter.

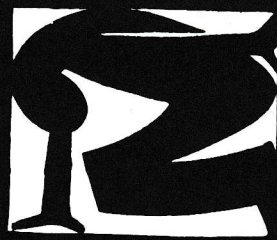
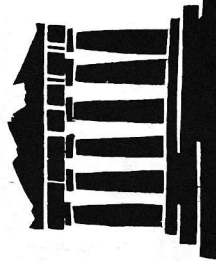
De som lärde känna honom kommer inte att glömma honom. I sin konst har han skildrat många motståndsmän som stupat i kampen för Greklands självständighet - han var själv en motståndsmän med pensel istället för gevär i handen.

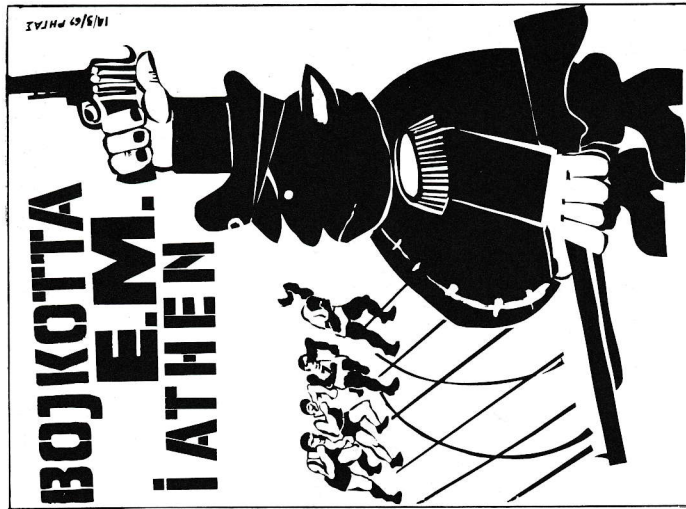
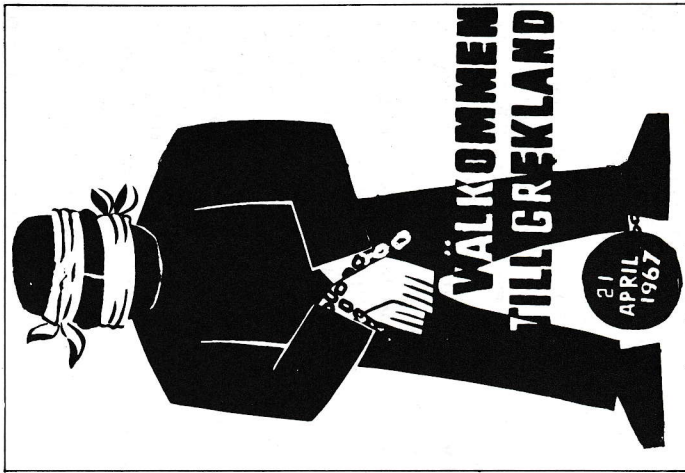
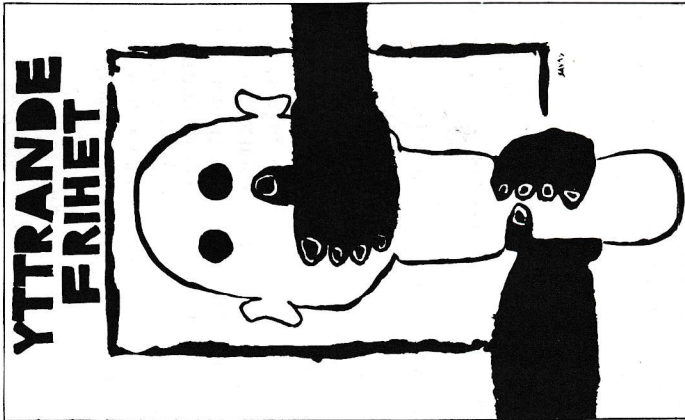
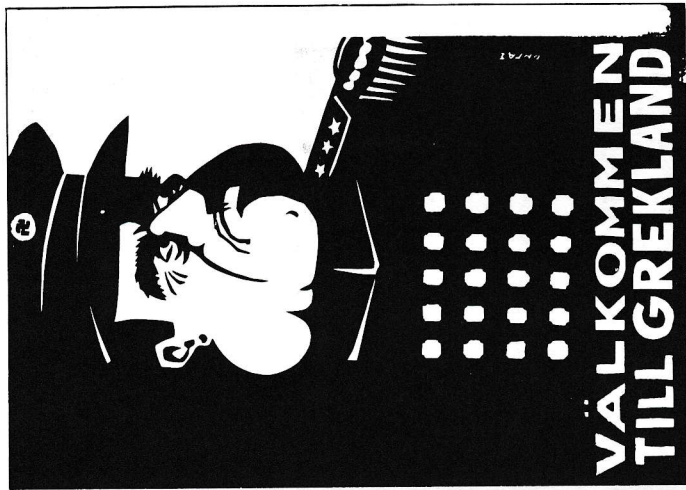
Grekisk kyrkogård. Gouache 1973.

Dödsängel. Blyertsteckning 1972.

RES INTE TILL GREKLAND!

Fackförbundspressen och kulturen

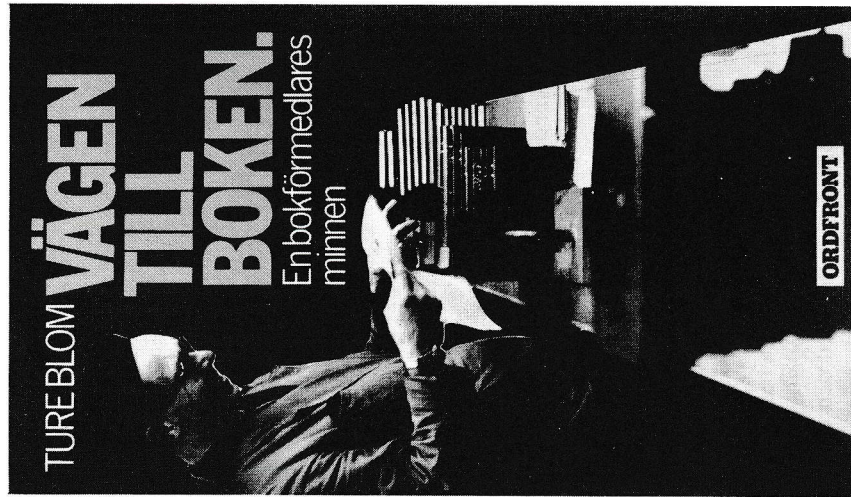
av Håkan Ågren

■ Skräplitteraturen breder ut sig i dagens samhälle. Inom arbetarrörelsen och fackförbundspressen har man ibland gjort frågan om litteraturen till en kampfråga. Så skedde när det socialdemokratiska ungdomsförbundet i början av seklet attackerade Nick Carter-litteraturen. Så skedde också när en man som Ture Blom, bokpackare på Bonniers, på 40-talet skrev sina artiklar i fackförbundspressen.

Ture Blom var flitig medarbetare i fackförbundspressen på 40-talet. Främst i *Bokbinderi-Arbetaren* men också i *Beklädnadsarbetaren* och *Beklädnadsfolket*. I *Vägen till boken* berättar han om när han skrev sin mest uppmärksammade artikel:

”Jag hade som packare på Bokförmiddlingen länge retat mig på att biblioteken så ohämmat köpte Sigge Starks böcker, Bonniers förlag gav bl a ut tre serier av dem på sammanlagt trettiosex volymer. Dessa serier köptes ofta i klump av biblioteken och dessutom band Bonnier-Bibliotek, förlagets avbetalningsavdelning, hennes böcker i halvfranska band och spred bland allmänheten genom sina försäljare.

På dessa premisser satte jag mig att läsa Sigge Stark, gjorde en utredning och skrev en artikel, som skulle bli min mest uppmärksammade och kommenterade. Den hette 'Sigge Stark och den litterära smaken'. Jag lät den ligga några veckor, visste inte om jag skulle våga publicera den, då den utgjorde en frän kritik mot det företag där jag var anställd. Jag gick så långt i försiktighet, att jag ordnade med en reträttplats inom en folkrörelse ifall jag fick avsked” . . . ”Den exploderade i majnum-

skrev om Ivar Lo, Upton Sinclair, Gustav Hedenvind-Eriksson, Traven, Rudolf Värnlund. Det fanns artiklar som slog vakt om nykterheten; ”Ett nyktert folk för stolt för ok” (*Beklädnadsarbetaren* 4/1939).

I *Beklädnadsfolket* hittar man artiklar med rubriker som ”Konstens nutidsuppgift: Visa vägen till en bättre framtid!” (*Beklädnadsfolket* 12/1945) och Ture Bloms brandartiklar ”Sigge Stark och den litterära smaken” (5/1944) samt ”Den kulörta förbannelsen” (2/1944) där han gjorde upp med veckopressen. Det hände att det brände till i kulturfrågorna som t ex i *Beklädnadsfolket* 2/1944 där föreståndaren för arbetarrörelsens arkiv, Tage Lindbom, svarade på frågan ”Har arbetarrörelsen en kulturuppgift?”. Där kritiserade han ABF för att ha försummat kulturfrå-

gorna. Han sa bl a:

”ABF driver sin verksamhet alltför mycket utifrån kvantitativa synpunkter. Man vill ha imponerande och stora siffror i statistiken. Man har förgäpat sig i statistik. Och glömt den vägledande rollen”.

”ABF låter folk studera planlöst. Det fattas en studieledning i ordets egentliga mening. Det finns inte metod i studiearbetet. Den bildningstörstande irrar planlöst omkring då studierna flyta ut över hela det mänskliga vetandet”.

I en svarsartikel i 3/1944 skrev Gunnar Hirdman bl a:

”Jag är övertygad om att man i stort sett gör rätt uti att 'låta folk studera planlöst', dvs att låta vuxna och mogna människor själva avgöra vad det är de bäst behöva fråga om kunskaper och att själva avgöra i vilken ordning de önska avhjälpa den ena bristen efter den andra”.

Var finns denna debatt idag? (Låt oss hoppas att ABFs nystartade kampanj mot skräplitteraturen innebär början till en diskussion som befriar, att den t ex bidrar till att rensa Pressbyråsköerna och Konsumbutikerna från port, läkarromantik och liknande smörja, bara för att nu nämna ett angeläget verksamhetsområde). Har arbetarrörelsen/fackförbundspressen glömt bort kulturen och den fräna debatten? Vilken roll spelade fackförbundspressen för den svenska proletärlitteraturens framväxt? Vad kan man säga om utvecklingen sedan 40-talet? Står frågorna på samma sätt i dag? Är kulturfrågorna lika viktiga? Var finns artiklarna som slåss för nykterheten, mot skräplitteraturen, som drar fram den nya arbetarlitteraturen? Var finns dagens motsvarighet till Ture Bloms breda författarpresentationer i *Beklädnadsarbetaren*?

Dessa frågor har vi ställt till en del skribenter inom fackförbundspressen och några författare, men andra är naturligtvis också välkomna med inlägg i frågan.

Sigge Stark och den litterära smaken

av Ture Blom

TURE BLOM föddes 1902 i Svanå i Västmanland. Hans far var svinskötare, senare arrendetorpä. Ture Blom själv arbetade som sågverksarbetare och järnbruksarbetare. Han studerade vid Brunnsvik 1929-1931 innan han blev bokpackare vid Bonniers bokförmiddling i Stockholm. Denna tjänst innehade han i över trettio år. Han avled 1969.

1928 skrev Ture Blom romanen *Håkan Mårds ungdom*. Den gick senare, enligt ett efterord av Jan Stolpe till Ordfronts nyutgåva av *Vägen till boken*, som följtong i en nykterhetstidning. 1937 kom novellsamlingen *Timrets proletärer*, 1946 romanen *I ett järnbruk*. 1959 kom självbiografien *Vägen till boken* ut första gången. Ordfront gav ut den på nytt 1976 med ett efterord av Folke Fridell. Också *I ett järnbruk* har kommit i nyutgåva på Federativ 1978, med förord av Folke Fridell och Ivar Lo-Johanssons artikel "Arbetare och intellektuell", som tidigare varit tryckt i hans *Dagar och dagsverken*, 1975.

I *Förr och Nu* 2/1977 publicerades Ture Bloms novell "Strejken" från novellsamlingen *Timrets proletärer*. I den skildrar han en lantarbetsstrejk i Skultuna 1922. Lars Frendel gav i samma nummer en bakgrundsteckning till novellen.

Håkan Ågren

Vårt lands ekonomiska standard är vi med rätta stolt över. Den är en följd av många samverkande faktorer: sociala framsteg genom de arbetande skiktens större bestämmanderätt inom stat och kommun, fackföreningsrörelsens frammarsch och förmåga att sätta sig i respekt samt sist men icke minst betydelsefullt den ökade sexualupplysningen och nativitetens hållande inom rimliga gränser.

Men den kulturella standarden inom de arbetande skikten, arbetare och bönder, har inte lyckats hålla jämna steg med den ekonomiska utvecklingen. Den företer ännu många fatala luckor särskilt inom konst och litteratur. En stor del av arbetarna och bönderna står vad det gäller dessa båda kulturgrenar ännu på samma nivå som vid seklets början. Arbetarna har inte råd att köpa dyrbar konst, den saken är klar. Men de har heller inte råd att kasta bort sina pengar på "handmålade" tavlor av "hötorgs"-kvalitet. Man ser tyvärr allt för ofta dessa fruktansvärda alster misspyda ljusa och trevliga bostäder, där en god reproduktion av ett gott konstverk bättre skulle pryda sin plats.

En "hötorgstavla" på en vägg är en upprörande adress på ägarens kulturella hemvist och ofta en gripande illustration till naivt folks längtan efter skönhet och den verkliga konsten, som de aldrig haft någon vägledning till, då den legat för långt utanför deras intressesfär. Det finns studiecirkel i teckning

och målning och film, men någon studiecirkel i konsthistoria eller konsten att se och förstå har endast funnits någon enstaka gång under årens lopp.

På det litterära området är smakförskämningen så flagrant att vi kan säga oss ha hamnat i den verkliga djungeln. Generationerna före oss närde sina själar ur kolportageromaner eller som de även kallades "originalromaner", banala mammutlunor om kärlek och hat och brott. Jag konfronterades tidigt med dessa bokalster. Mina äldre sysstrar ägde ett flertal av dem och jag smygäste bitvis i en diger lunta på 1 100 sidor med den romantiska titeln *Solen i Karlstad eller jänsta och jag*. I denna bok förekom så mycket mord att jag vid mognare eftertanke funnit, att så många människor inte mördats i Värmland under

historisk tid. När denna generation inte läste dessa "originalromaner" läskade de sig med Courths-Mahlers följtongsromaner i Allers Familjeljournal, som då var ensam herre på täppan och inte som i våra dagar hade något hundratal konkurrenter att slåss med.

Men den tidens människor var ursäktade. Bibliotek fanns inte på landsbygden och Strindberg och de andra större författarna lästes så gott som uteslutande av överklassen och den burgnare och bildade medelklassen.

I vår tid finns det ett eller flera bibliotek på så gott som varje plats i vårt land - men ack, hur många av dessa bibliotek skötes! Då jag för snart 13 år sedan började min verksamhet inom bokförmiddlingsbranschen kom jag från ett större industrisamhälle och hade oändligt höga tankar om folkbildningen. Jag fick en

chock, när jag efter några veckor expedierade en order till ett ABF-bibliotek vid en stor industriort i Skåne. De rekviderade för egna medel, dvs anslag från fackföreningar, arbetarkommuner etc, 11 romaner av Courth-Mahler, 7 av Leonard Strömberg och 3 av Runa, av 24 böcker var den värdefullaste en Ejnar Smith. På våren kom en ny rekvisition på 13 ex av Courth-Mahler, några Strömberg och Runa; av 27 böcker fanns tre som man i värsta fall kunnat acceptera. Efter ytterligare ett halvår kom en tredje liknande rekvisition, som vi skrev av och överlämnade jämte rapport till ABFs centralbyrå. Resultatet blev omedelbart en ny bibliotekarie vid biblioteket ifråga, som ännu sköter sitt uppdrag på ett förjansfullt sätt. Numera skötes ABF-biblioteken i stort sett utmärkt, men på allt för många håll när man sina låntagare i för stor utsträckning med Sigge Starks och Runas alster.

Denna Sigge Stark är utan tvekan för närvarande den litterära smakens fiende nr 1, en verklig kulturfara. Denna litterära transvestit, det är nämligen en kvinna med manlig pseudonym och heter egentligen Signe Björnberg, producerar böcker ungefär som Slitmans tillverkar overaller eller Oskaria spytt ut skor, dvs massproduktion och böcker gjorda efter mall; det är falsk vildmarksmantik av allra billigaste slag med den vackra och ädla hemmadottern i skogsbygden som granngårdssonen blir kär i, någon spelman eller halvtattare kommer emellan och orsakar konflikt, som emellertid lyckligt redor upp sig på bokens sista sidor. Ämnet är bara lätt varierat. Ibland kan det vara tvärtom och någon fatal kvinna, "ormen i paradiset", kommer i handlingen och ställer till trassel. Sigge Stark rör sig också litterärt med förkärlek i tjuvskyttekreisor och bland travfolk; trav är egentligen det enda hon sakligt kan skildra, hon har eget stall och återfanns ofta själv i sulkyn på Färgestads travbana tills hon av någon anledning avstängdes från personligt deltagande för något år sedan.

Förlagen som ger ut hennes böcker, Bonniers, Lindqvists och Sörlins förlag i Norrköping och på sistone ett förlag i Halmstad,

brukar annonsera henne som "Sveriges mest lästa författare, vars böcker utkommit i över en miljon exemplar". Med skammens rodnad på kinderna skulle svenska folket kunna intyga, att det är så sant som det är sagt. Sigge Stark kom in i folks medvetande via veckotidningarna *Vårt Hem* och *Svenska Journalen*, där hennes oräkneliga romaner gick som följetonger under många år. Åhlén & Åkerlunds förlag kom då på idén att ge ut en serie på 8 band av dessa följetongsromaner. Dessa gick som smör och nu fann huvudfirman att här fanns pengar förborgade. De släppte ut två serier med ett års mellanrum på tillsammans 24 band, som gått i ständigt nya upplagor praktiskt taget utan någon reklamkostnad.

Som en illustration till dessa böckers gångbarhet kan nämnas, att ett avbetalningsinstitut bara under denna vinter sålt 5 000 kompletta serier i halvfranska band, dvs 60 000 böcker under cirka 3 månader. Att kosta skinn på dylik smörja i dessa skinnbristens tider är barockt, lika barockt är det av dessa 5 000 människor att kunna ställa upp denna litterära hötorgerkonst i sina bokhyllor i pretentiösa halvfranska band och på detta sätt utannonsera sin dåliga smak.

Hur ställer sig biblioteken till dessa böcker? Som förut antydde ställer sig ABF i stort sett avvisande till denna sorts litteratur, ehuru det ännu finnes sorgliga undantag. IO-GT-biblioteken har sedan Leonard Strömberg kommit i dödvatten börjat i allt större utsträckning ägna sitt intresse åt Sigge Stark. Rekordet innehar nog ett litet bibliotek i norra Dalarna, som på ett bräde rekviderade 36 volymer av denna massproduktion. Svenska Landsbygdens Studieförbund (SLS), som skall tillgodose landsbygdens läshungria med andlig spis och har en viss benägenhet att skaffa allsköns underhållig litteratur blott den handlar om bönder (Jones Erik Andersson, Staden hägrar och Hallgard, En man finner sin väg m fl) har även till stor utsträckning fallit för Sigge Starks fatala tjuskraft. Glädjande nog har Lantbruksförbundets Tidskriftsaktiebolag, som är ett rent bondeförlag, börjat ge ut även skönlitterära arbeten

av god kvalitet. Om detta unga och ambitiösa förlag i fortsättningen håller stilen kommer det helt säkert att bli en verksam regulator på den litterära smaken inom bondekretsar.

De olika studieförbundens riksstudieförbund borde ha möjlighet att hålla sin hand hårdare över de enskilda biblioteken och på så sätt kunna kontrollera deras bokinköp. De Samverkande bildningsförbunden skulle hålla en bibliotekskonsulent eller inspektör som i första hand kunde ägna sig åt de "mörkaste" distrikten och genom rätt ledd propaganda bibringa dem åtminstone den elementäraste litterära kultur.

Som det nu är ställt, är det ofta de bästa böckerna som bli osålda medan de genomsnittliga eller rent av dåliga blir "bestsellers". Om en bok skall gå eller ej bestäms strängt taget förlagens reklamchefer. De utser på förhand vilken eller vilka böcker de skall ta sig an och vilka som skall sjunka till botten i julboksfloden. Denna idé att göra boken till en säsongartikel är en absurditet för sig. Den drabbar främst de okända författarna, om de inte är pristävlingssinnare och följaktligen tas om hand av reklamen, därnäst de grafiska yrkesutövarna och bokhandelsmedhjälparna, som är halvt ihjäljaktade till varje jul. Ingen tjänar på saken, inte ens förläggarna själva, som erkänner att det är en outrotlig sedvänja; troligen härstammar oseden från den tid, då endast borgarna köpte böcker och boken i ännu högre grad än i vår tid var en julklappsartikel.

Ett slående bevis för reklamens makt bevitnades år 1936, då Sally Salminens *Katrina* började sitt fantastiska segertåg till följd av en pristävling. Denna tämligen genomsnittliga roman utkom någon månad efter en annan bok, behandlande ungefär samma motiv, islänningen Haldör Laxness' mästerverk *Sal-ka Valka*. Denna är en stark social roman från ett isländskt fiskeläge, skillnaden består

strängt taget i valet av öar och det förhållandet, att Laxness' bok är oändligt mycket bättre skriven än Salminens. Medan *Katrina* sålts i omkring hundratusen såldes av *Sal-ka Valka* några hundra exemplar. Ingen förläggare vågar sig mera på en översättning av den store islänningens senare böcker, som enligt vederhäftig kritik skall vara ändå överlägsnare skrivna. Varför? Jo, hans första bok tegs ihjäl av reklamen och råkade utkomma under en tid på året, då recensenterna hade semester.

En annan sak, som utgör en avsevärd fara för just *läsningen* av litteratur, är avbetalningsinstitutens uppläggning av bokserier i halvfranska band. Dessa böcker, eller "band" som Ivar Lo-Johansson en gång så träffande benämnde dem, som provisionsjaktade agenter för sin utkomsts skull prackar på folk, vågar de stackars, av avbetalningens ohyra plågade köparna sedan inte läsa av rådsla för att råka skada de fina banden och guldsnitten. Bandet blir huvudsaken, den boken de omsluter en försummad bisak. Därjämte betingar dessa band ofta ett högre pris än själva boken. En bok som man blivit kär i kan man kosta på ett vackert band om man har råd, men hela hyllmeter av denna fernissblänkande halvfranska förbannelse gör i det stora hela ett brackigt intryck - råkar det sedan vara Sigge Stark uppsträckt i frack blir man beklämd. Det är lika förnuftsvidrigt som om någon skulle komma på idén att binda årgångar av Hela Världen i skinnband.

Så länge vissa bokförlag för snöd vinnings skulle ger ut underhållig litteratur, så länge inte bibliotekarier och biblioteksstyrelser kallt avvisar veckotidningsförstörda låntagares krav på dåliga och fördummande böcker, så länge avbetalningsfirmorna utan skymt av samvete skickar ut sina agenter, som prackar på folk den halvfranska förbannelsen, kan det inte bli någon stil på det arbetande folkets kulturella smak.

Beklädnadsfolket 5/1944

Två rapporter från Indien

ur INDIA NOW

■ Det är lättare att förstå de väldiga sociala striderna i Indien om man läser direkta rapporter. Här är två sådana. Den ena rör den blodiga klasskampen mellan jordägare och jordproletärer och den andra den systematiska utsugningen av de fattigaste stamfolken. Indien är inget lugnt och stilla fridens rike.

Båda dessa rapporter har översatts ur INDIA NOW, en månadstidning som ges ut av Indian People's Association in North America. Den kostar 7 US dollar om året. Då får man den med flygpost. Checkerna skall ställas ut på IPANA och adressen är: India Now, c/o IPANA P.O. Box 665, New York, NY 10025, USA. Prenumerera!

BLODBAD I BISHRAPUR

av Arun Sinha

Den 25 mars, på Holi, brände Kurmi-jordägare ner harijan-byn Bishrapur i Bihar. De sköt ner och brände harijans och plundrade och brände deras hem. Polisen stod bredvid och tittade på.

Bishrapur-området omfattar i huvudsak byar med Kurmis, en socialt eftersatt men i huvudsak jordägande kast. Några äger till och med tvåhundra bighas.

År 1976 krävde lantarbetare som var harijans högre löner i Akodhi, en by söder om Bishrapur. Det var första gången man agiterade för högre löner i området. Jordägarna tillkallade sin kashijalte, Hira Chaudhary, som själv ägde 60 bighas och en traktor. Till sammans med andra jordägare angrep han harijans och uppges ha skjutit ihjäl tre lantarbetare – Sukhvilas, Chandrama och Manara. Harijans i Akodhi började arbeta på nytt för de gamla lönerna. För tre år sedan uppges Hira ha dödat fyra lantarbetare tillhöriga hari-

Indiska bonderevolutionärer på marsch under Telengankriget (1947–1951) då bönderna i gamla Hyderabad State rest sig och befriat sitt land. Den dåvarande ledningen för Indiens kommunistiska parti genomdrev att bönderna lade ner vapnen i oktober 1951 för att delta i fredliga val. Jordägarna återvände. Bönderna som inte längre hade vapnen kvar kunde inte försvara sig. Nu har det gått 26 år sedan den fredliga valsegern och den sociala kampen på Indiens landsbygd blir allt blodigare. Kommunistpartiet är sedan länge splittrat i flera partier och många grupper.

jans i Sambal och tre fattigbönder i Sarosar. Bara för två månader sedan uppges också en bonde, en brahma, från byn Kapasia, ha dö-

dats av honom. Trots alla dessa mord lät polisen honom behålla sitt gevär, som han hade licens för; detta tyder på att polisen har samarbetat med Hira.

Bansropan Sah, en fyrtioårig bonde, är ledare för de jordlösa lantarbetarna och hälftenbrukarna i området. Så snart jordägarna begick något övergrepp mot folket tog han alltid ställning i tvisten på folkets sida. Han

hade stött harijans i Akodhi i deras kamp.

Den växande konflikten mellan jordägarna i Kurmi och lantarbetarna och hälftenbrukarna tillhöriga harijans i området under de senaste åren hade gjort Hira Chaudhary och Bansropan Sah till bittra fiender. När Bansropan anhölls den 2 mars och anklagades för mord såg det ut som en provokation; harijans i området var övertygade om att det var Hira som låg bakom anhöllandet. Den 25 mars, Holi, tillfångatog en grupp män, enligt uppgift ledda av Bansropan bror Nagina Sah, Hira

Chaudhary när denne badade och sköt ihjäl honom.

När Kurmi-jordägarna fick höra att deras kasthjärte hade döatts, samlades omkring tusen av dem med gevär och pistoler; för en del av skjutvapnen hade de licens, andra var olagliga. Klockan tre på eftermiddagen hade de omkringat Bishrampur. Ett underordnat polisbefäl anlände också till byn med en enhet beväpnade poliser. Men de stod passivt och tittade på när jordägarna sköt och brände ihjäl lantarbetarna och hälftenbrukarna. Först tog sig jordägarna in i Kushdar Rams hus; denne var ute för att ordna med en orkester till sin fjortonårige sons, Ramash-rays, bröllop. Jordägarna genomskötte huset och fann bara kvinnor: Ramashrays mor, systern och farmor. Till slut gick de in i ett av rummen och fann Ramashray. De slog honom, släpade honom ur huset och brände ihjäl honom.

Alla unga män och kvinnor hade flytt från byn, bara barn och gamla fanns kvar. Jordägarna började genomsköta hus efter hus, plundrade dem på spannmål och smycken och angrep alla som de fick syn på. Bhukan Dusadh, en sjuttioårig lantarbetare, greps och sköts och kastades sedan på en hög med ved och halm som man satte eld på. En vecka efter illdådet låg lantarbetarens benknotor kringströdda runt askhögen.

Jordägarna fann att dörren till Bansropans hus var låst. De satte eld på huset och började en intensiv beskjutning av det. De talrika kulhålen i lerväggarna visar hur mycket de sköt och hur vilda de var. Inne i huset fanns Bansropans mor, Tetri, 70 år gammal och invalid. Jordägarna bar henne till en ladugård bredvid huset. Också hon sköts och brändes. En annan grupp jordägare förde bort Bansropans 72-årige far från byn och sköt honom. Hans lik har ännu inte påträffats.

Efter blodbadet sade Kushdar Ram, vars son – som just skulle gifta sig – blev skjuten: "Detta är inte en konflikt mellan två individer. De är punjipatis (kapitalister). De vill inte att harijans skall resa sig."

"Economic and political Weekly" 14-1978

Följande rapport är från Bihar i nordöstra Indien. Där finns ett stort antal stammar utanför lunder kastsystemet, några av dem är på jägarstadiet, de flesta dock jordbrukande. Det nämns inte i ursprungstexten vilka stammar det rör sig om, Chero, Korwa, Oron, Dhanjwar, Majwar, Gond eller andra. Vi har inget svenskt ord för det som på engelska sammanfattande blir "tribals". I översättningen används därför det något otympliga "stamfolk".

Stamfolk i Bihar förs till Punjab och säljs som slavar, rapporterar månadstidningen *Jaikara*.

Varje dag förs mellan tio och femton stamfolk från Bihar och säljs på auktion till rika jordägare för 250-300 rupier styck. En stor del av priset dras från den såldes månadslön på 70 rupier. Stamfolken får långa arbetsdagar, och deras levnadsvillkor är inte ens lämpade för djur. Många får sparken efter ett års obetalt arbete. Jordägarna anser att de har rätt att slå dessa köpta människor. De som försöker fly infångas av agenternas beväpnade goons som väntar vid järnvägsstationerna i Tanda, Jullundur, Ludhiana och andra städer. Sedan säljs de på nytt för 250 eller 300 rupier.

Stamfolkshandeln från Bihar började för ungefär tio år sedan. Den första stamfolksmedlem, Birs, som kom från Ranchi-distriktet, kom till byn Bencha i distriktet Hoshiarpur. När han hade arbetat ett par år i Punjab och skulle besöka sitt hem, bad jordägarna i området honom att han skulle ta med sig fler människor från sin by som kunde arbeta dag och natt som han själv. När han hade skaffat några stycken skickades han hem av jordägarna för att skaffa fler. På så sätt blev Birs en agent som skulle skaffa stamfolk från Bihar; sedan började också hans bror samarbeta med honom. I början fick de 20 rupier per stamfolksmedlem i provision, men taxan steg när jordägarna behövde fler.

Denna affärsverksamhet har varit blomstrande, och runtomkring den har det vuxit

upp många institutioner. Nu är det lokala agenter som samlar ihop stamfolk i Bihar. Vid stora festligheter och vid marknader går det ut meddelanden om arbetstillfällen. Eftersom stamfolk har berövats sin tidigare födkrok och det är stor arbetslöshet bland dem faller de offer för denna propaganda eftersom de hoppas få ett bra arbete. Sedan är det mellanhänder som för dem till olika platser i Punjab där de överlämnas till Punjab-agenterna, vilka i sin tur säljer dem till jordägarna. Typiska inkomster för de olika slagen av agenter är 20-25 rupier för agenten i Bihar, 125-150 för den mellanhand som för stamfolk till Punjab och 250-275 rupier för agenten i Punjab.

Denna handel är väl etablerad. Många agenter arbetar nu i Punjab, särskilt i staden Tanda Udmud i distriktet Hoshiarpur. Det finns till och med en hierarki bland agenterna – somliga säljer i parti, andra i minut. Några har register på varenda stamfolksmedlem där man för in hemadress, arbetsgivarens namn osv.

Polisen i Bihar och Punjab är aktivt inblandad i denna trafik. När agenten i Bihar för stamfolk till järnvägsstationen betalar han 5 rupier per stamfolksmedlem till polisen i Bihar. Polisen i Punjab väntar ivrigt på stamfolk vid stationerna för att kassera in sin del. Ibland, när en agent inte kan komma överens med polisen om mutornas storlek, kan andra agenter köpa stamfolk av polisen för 30-40 rupier per stamfolksmedlem.

Översättning från engelska av Jan Stolpe

ORDFÖRKLARINGAR

Stamfolk: Indiens folk är socialt organiserat i stammar, kaster och – numera alltmer påtagligt – i klasser. Stamfolken finns över hela Indien. De kan sägas utgöra en ursprungsbefolkning. De befinner sig såväl under som utanför kastsystemet. De är ofta de mest utsugna och förtryckta.

Goon: Gangsters skulle vara rätt ord om gangster betydde väpnad hantlangare.

Inledning och förklaringar av Gun Kessle och Jan Myrdal

Anton Hansen i EXLEX

av Jan Myrdal

■ Idag är Anton Hansen, som kom från Köpenhamns proletärkvarter, en relativt okänd konstnär. Men åren efter Första världskriget var han en av Europas stora sociala konstnärer, i jämbredd med sådana som Steinlen och Masereel. Tillsammans med tecknaren Blix var han en av den satiriska tidskriften EXLEXs två stöttepelare.

”Anton Hansen er Danmarks største sociale kunstner” skrev Tom Kristensen 1932. Nu, nästan ett halvt sekel senare, står det tydligt att Anton Hansen (1891–1960) under åren efter Första världskriget inte bara var en av de stora i skandinavisk konst. Som social konstnär stod han då i jämbredd med sådana som Steinlen och Masereel.

Gemensamt med dem hade han också värmen. Det kan uttryckas på annat sätt. Det som förenade konstnärer som Anton Hansen, Steinlen och Masereel var inte stilen. Om man vill kan man kalla Masereels expressionist och Anton Hansen symbolist. Det förenande var ställningstagandet i tiden. Ståndpunkten – Klasständpunkten.

proletär eller tog medvetet politiskt ansvar; som därför också fegt smet från kampen till societetsmåleriet när historien ställde krav på honom. Grosz förmår blott formulera ett sterrilt småborgarhat mot människan i allmänhet. Det är helt följdriktigt att det nu är Grosz och hans syn som blivit den radikala för ”väns-tern” på Aftonbladets och Dagens Nyheters kultursidor. Men Anton Hansen är alltså den överlägsne, både som konstnär och som människa. Han smet inte undan; han blev blott lite tröttare och mer sliten med åren – och det är inget att skämmas över.

Arbetet för en folkets kultur innebär – anser jag – språnget från ”vänster” till vänster. Från Grosz till Anton Hansen om man så vill. I *Satire og karikatur* påpekade Harald Rue redan år 1930 – innan Grosz själv hunnit avslöja sin spruckenhet genom att smita undan utan stod med ett kallgrin som erkänd revolutionär konstnär – att det fanns en grundläggande olikhet dem emellan:

”Som proltrabarn har han (Anton Hansen) voxet op i arbejdernes og småborgernes verden, som fx Grosz ikke kender ... Den syn på samfundet han herved fik var krigens blot en bekræftelse af, den forvoldte ikke noget brud for ham som for andre kunstnere. Derfor stod han sikkert.”

Det var som Rue framhöll, denna säkerhet som gjorde det möjligt för Anton Hansen att utan någon idealisering av arbetarklassen visa:

”Ikke alene hele arbejderklassens, men også de enklete menneskers lykkehunger.”

Den radikalism som icke förmår detta; den blir till den form av kämpande konst som passar Dagens Nyheter. Grosz alltså.

Anton Hansen slog igenom som konstnär före Första världskriget och han fortsatte att arbeta efter Andra världskriget. Dock skriver jag att det var åren just efter Första världskriget han var en av Europas stora sociala konstnärer. Det var då hans bilder verkade med klarast form. Det hade sina skäl.

Anton Hansen föddes 1891. Han växte upp i Köpenhamns proletärkvarter. Efter att ha gått i målartärlära fortsatte han som dekoratörs-elev vid ”Det nye teater” och ”Det kongelige teater”. Vid tjugo års ålder nådde han sin första publikframgång som utställare på ”Den frie” och tecknare i *Extrabladet*.

Men det blev arbetet på EXLEX som gav honom verklig utvecklingsmöjlighet. Tecknaren Blix hade kommit från München till Norge efter Tysklands nederlag i kriget. I München hade han arbetat åt *Simplicissimus*. De norska redarna hade kammat hem enorma vinster på kriget. Med sådana redarpengar startades EXLEX. En nordisk satirisk tidskrift med de bästa skribenter och de bästa tecknare. Den unge Sigurd Hoel blev redaktionssekreterare.

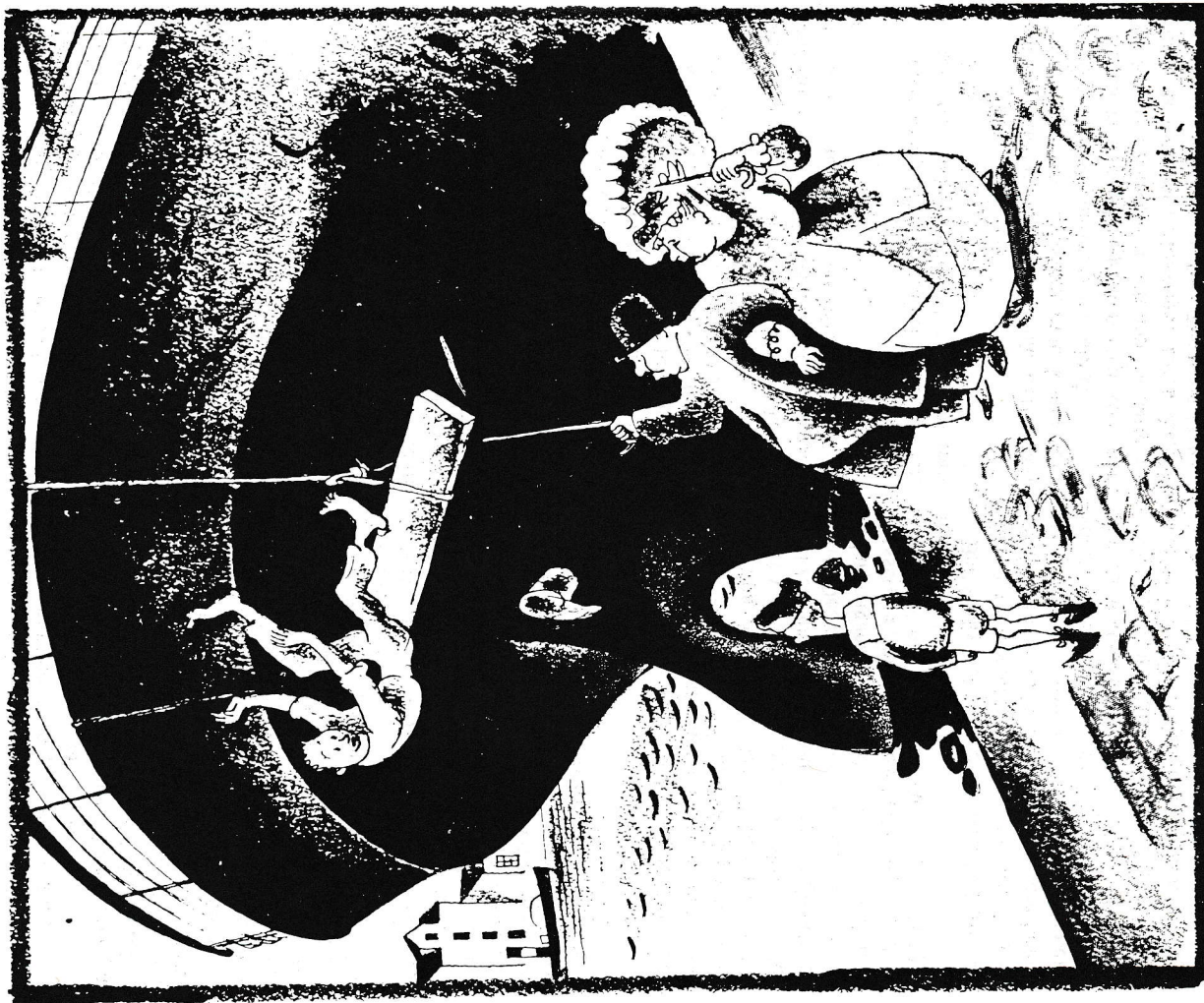
Blix och Anton Hansen var tidskriftens två stöttepelare. När den ene gjorde framsidan gjorde den andre baksidan. När Blix var kall var Anton Hansen varm. När Blix var liberalt demokratisk var Anton Hansen proletärt socialistisk. När Blix var ententefiende var Anton Hansen revolutionsvän. De kompletterade varandra.

Under två år kom tidskriften ut. 1919 och 1920. I nästan varje nummer förekommer Anton Hansen med en stor färglagd omslagsteckning och en – eller till och med två – svart-vita teckningar inne i tidskriften. Men år 1920 hade den goda krigskonjunkturen vänt. Det blev kris. Arbetslösheten steg och redarpengarna upphörde. Inte ens kulturintresserade norska redare hade längre råd att hålla sig med revolutionär kultur. EXLEX dog.

Både Blix och Anton Hansen fortsatte sedan i en mansålder som konstnärer. De kom att göra betydande insatser. Blix som liberal demokrat och Anton Hansen som proletär socialist. Men åren i EXLEX var deras konstnärliga höjdpunkt.

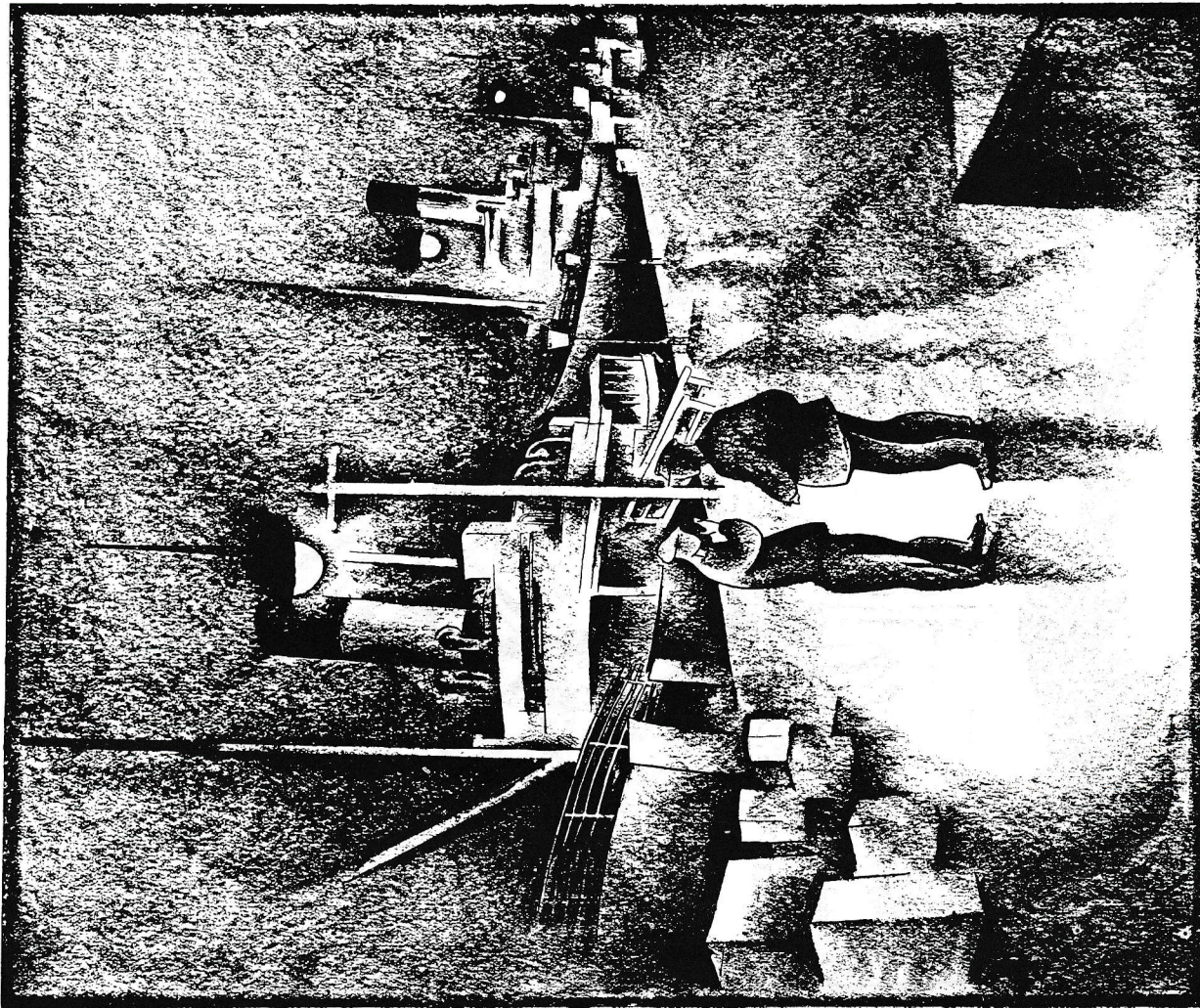
Det finns en lärdom att dra också av detta. Just de år då arbetslösheten steg och de sociala motsättningarna skärptes och folk som mest behövt just EXLEX och det arbete som Blix och Anton Hansen utfört ... då dog tidskriften.

Skeppsredare på inspektion.
EXLEX 1/1919.

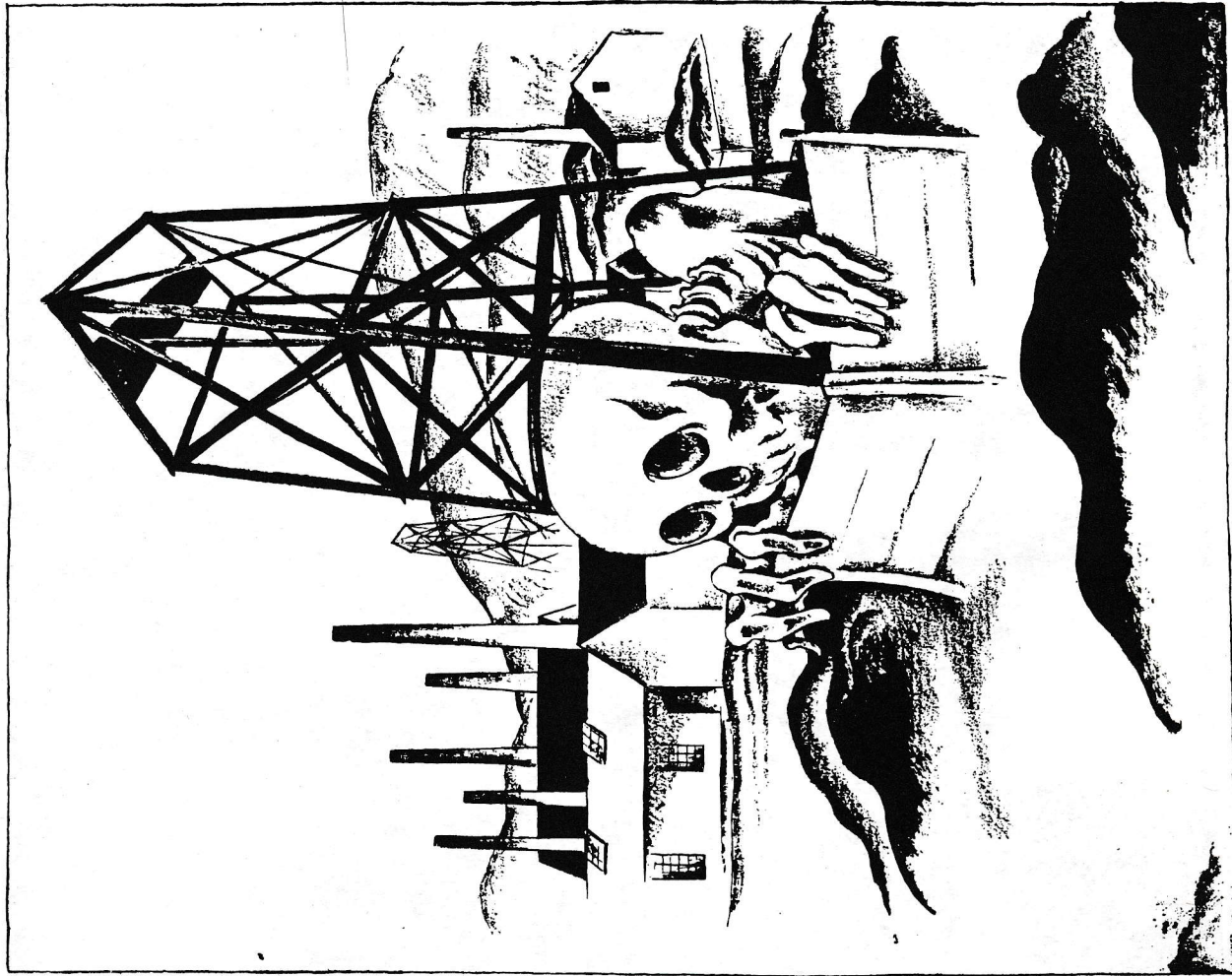
- Kunde ni inte uppskjuta den där sortens upptåg till efter arbetet?

Blockaden upphävs.
EXLEX 5/1919.

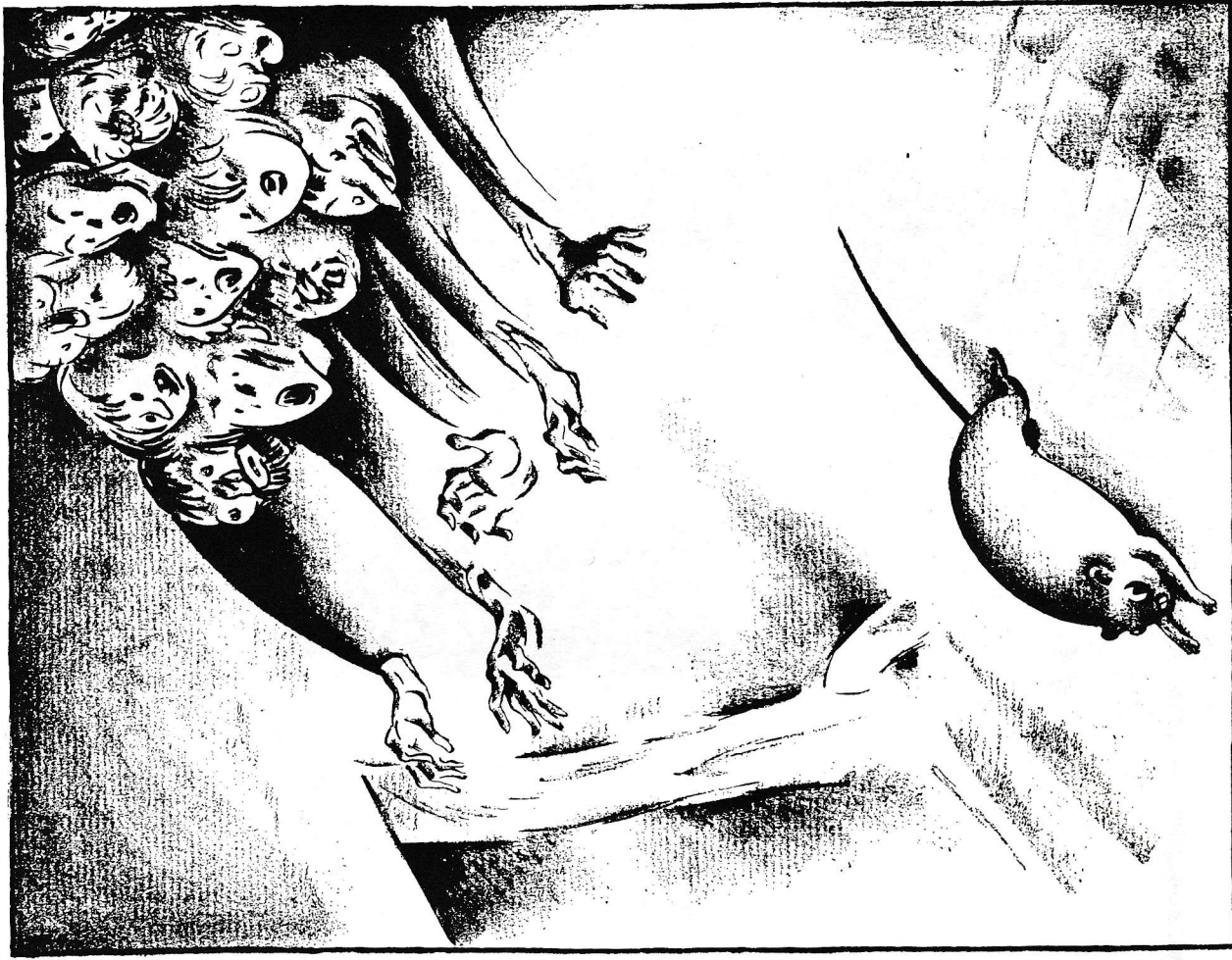
- Nu får vi gudskelov mat igen; idag kom det 10 000 ton potatisskalare och brödskårare från Amerika.

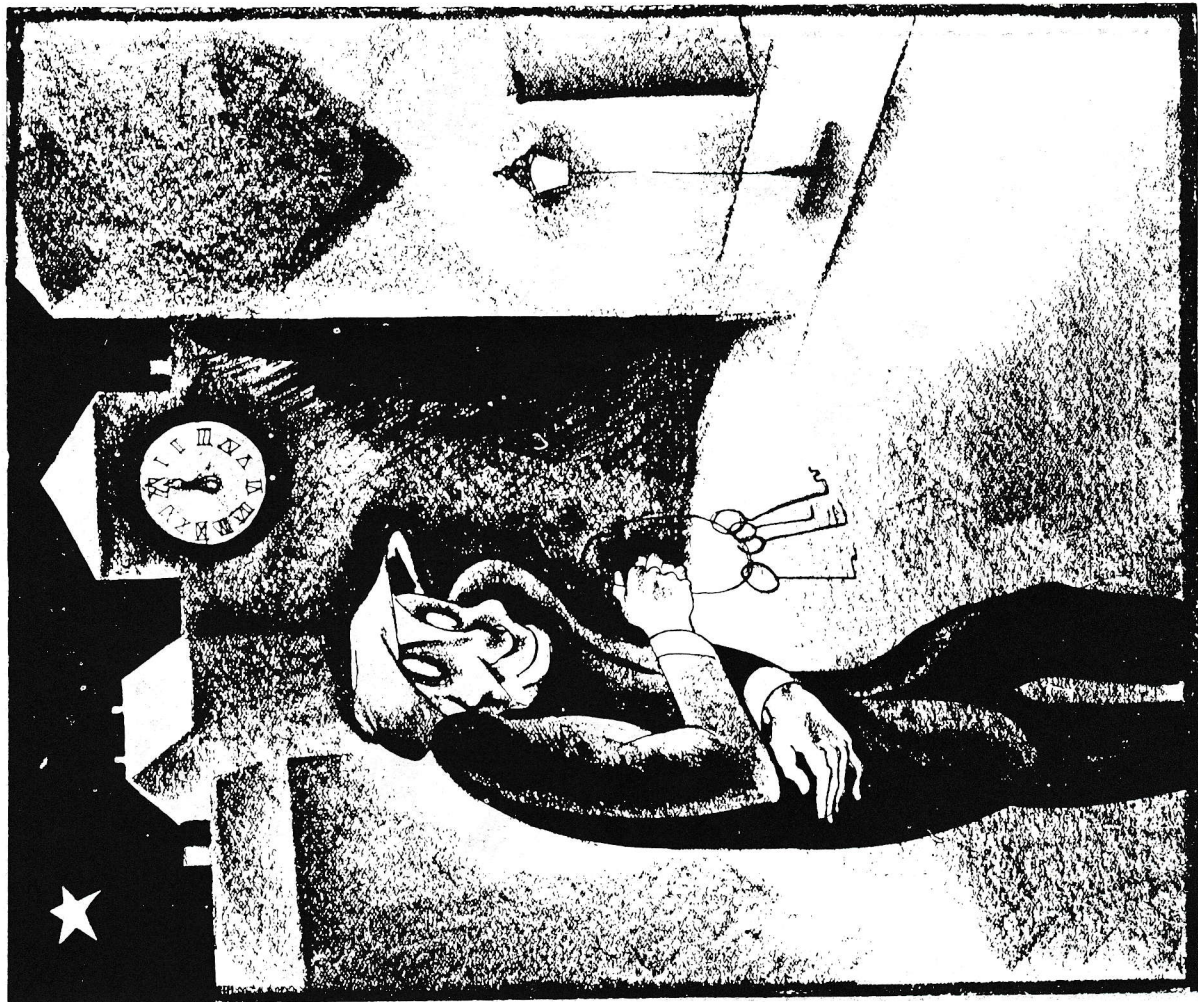
Gruvdöden och strejkerna.
EXLEX 29 //1919.

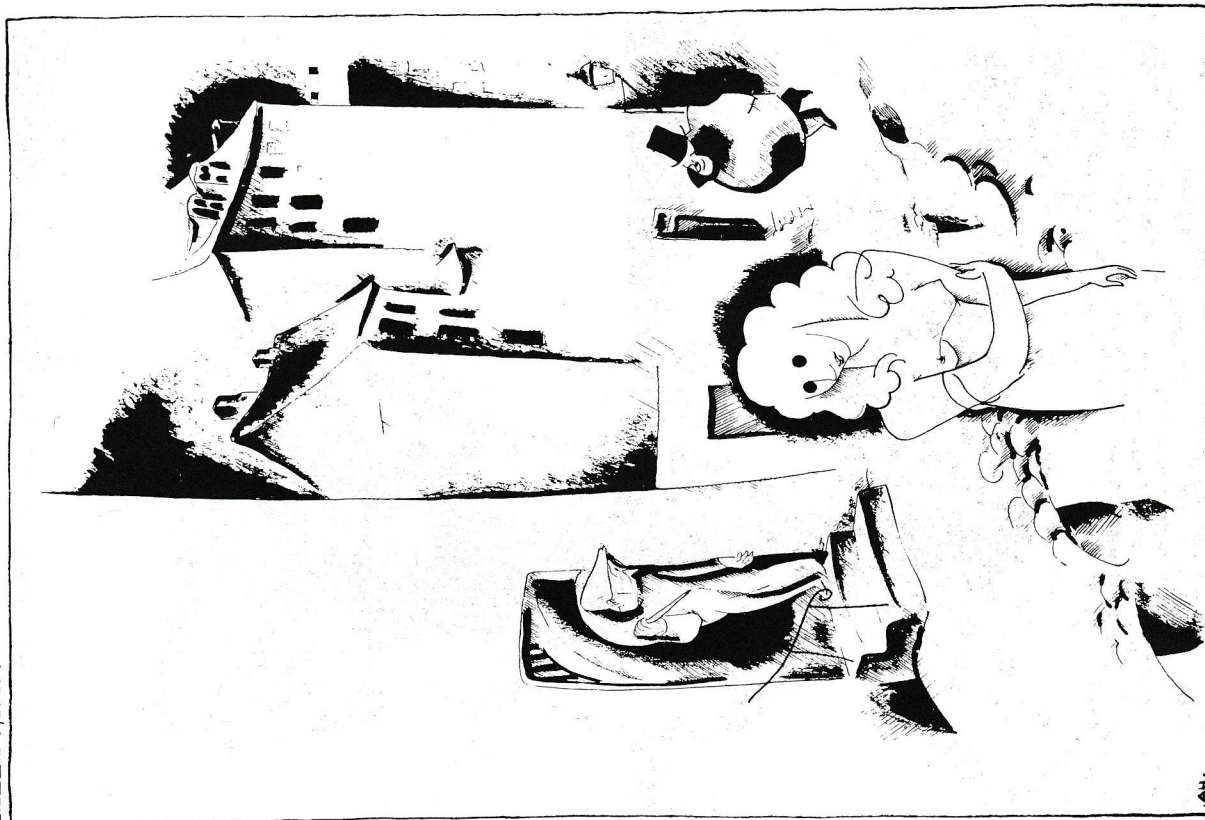
– Jag har inte sett en arbetare på åtta dar – förstår människorna inte längre sitt eget bästa!

Kampen för tillvaron.
EXLEX 37 //1919.

- I teorin hyllar jag socialismen, men i praktiken håller jag på det privata initiativet.

- Adolf har i grund och botten ett gott hjärta. Nu gör han sig allt det här besväret bara för att få tag på hög hatt och rock till mammas begravning imorgon.

Den myckna nöden.
EXLEX 30/1919.

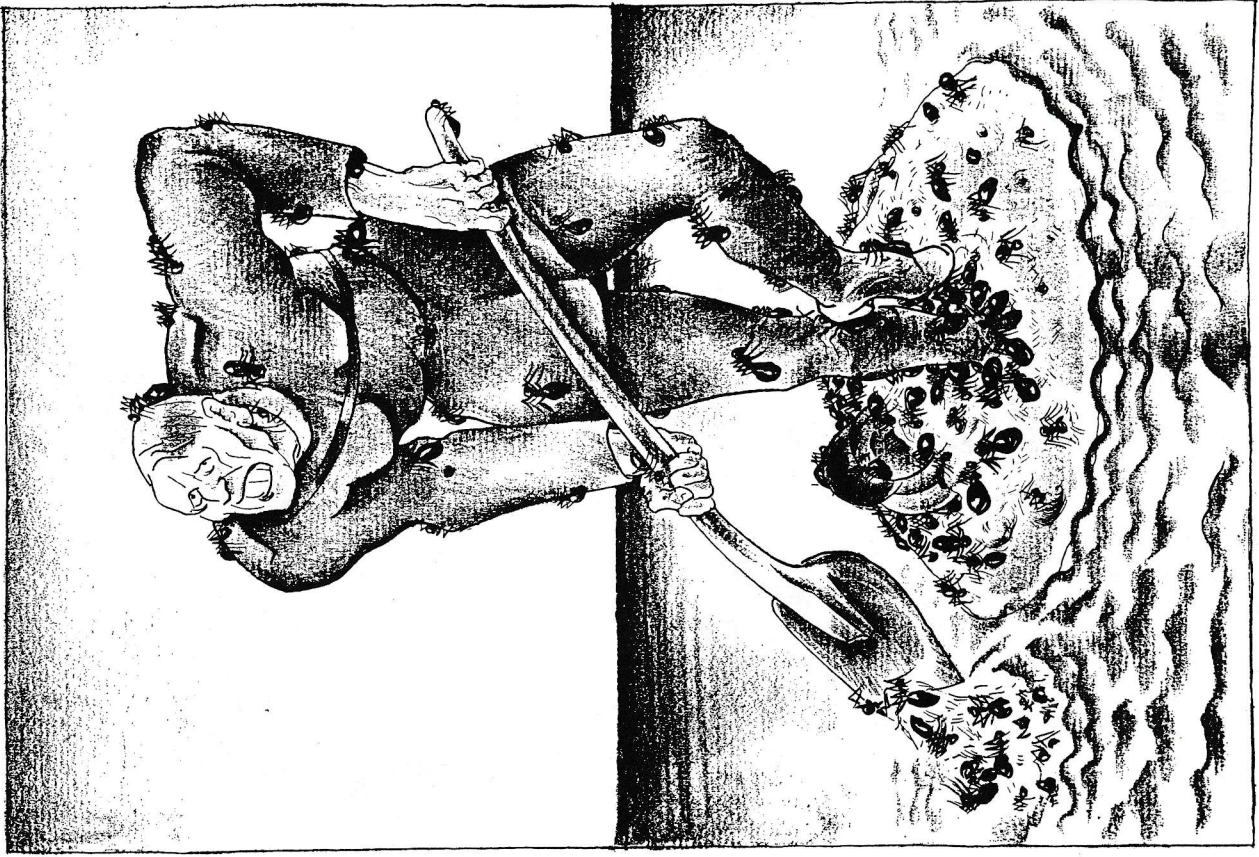

Också spiritisterna har drabbats av olycka. De har fått andnöd.

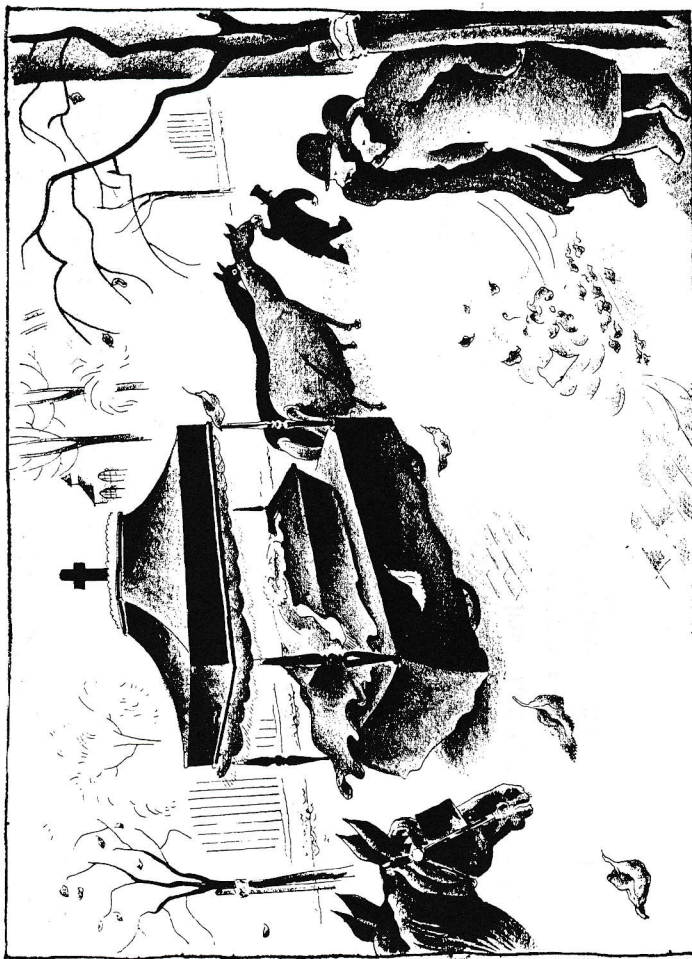

Skapad till Guds avbild.
Social Kunst nr 7. 1921.

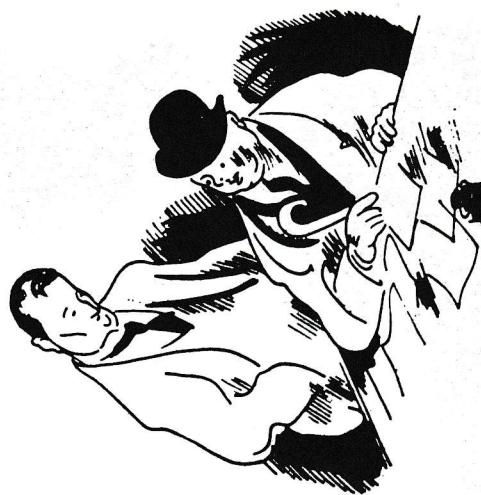
England och den irländska myrstacken.
EXLEX 30/1920.

”Vi ska segra om kampen så ska vara i 200 år.” Lloyd George.

- Var han verkligen så rik?
- Ja, han dog av kolosförgiftning.

Dansk journalistik.
EXLEX 10//1919.

- Bolsjevismen kommer aldrig att vinna
inesteg hos oss - vi tiger ihjäl den!

''Det språk som lärde oss tingen och världen''*

av Bengt Berg

Bilder: siluettklipp av Johan Leksell (1874-1932), tidigare presenterad i Förr och Nu nr 1/78.

■ Dialektdiktningen – är den enbart en överslätande och försonande idylldiktning i dialektal drapering? Eller geschäft för driftiga turistchefer när ortens bygdespel ska spelas upp för sommarens turister? Bengt Berg har tittat allmänt på dialektdiktningen, och speciellt på några nyare dialektdiktare, älskade av dem vars mål de brukar i sina dikter och sånger.

Dialekten – ett språk bakifrån, underifrån, inifrån. Ett nedärvt tungans lyte, eller en munnens ljudliga gemenskap? Skall man skämmas (och dölja) var ens vagga stod, eller vara stolt, ge ljud i skällan?

Det är inte helt okomplicerat detta med folk mål. Infallsvinklarna är många, det gäller att välja. Gränserna mellan bygdeförankring och provinsiell självförhåvelse är härfinna. Rent allmänt kan man konstatera att dialekterna är äldre än rikssvenskan, att dialekterna är regionalt utvecklade och självständiga former av ett fornordiskt språk. Dialekterna är också uttryck för social och kulturell gemenskap och utgör ett språkligt arv från generation till generation. Men få dialekter är en enda dialekt utan består av olika mål. Målsvida skogar, oländig terräng eller vida vatten har genom sekler skilt bygdena åt, eller också har skrankorna utgjorts av ekonomiska eller politiska murar, som hållit folkgrupper och talesätt isär. Med en dialekt

* Birger Norman

följer inte bara ett språkligt uttryckssätt utan också en vidare bygdegemenskap, en hemhögrighetskänsla, en ankarplats: Här hör jag hemma, här kan jag göra mig förstådd, här är världen begriplig.

DIALEKTPOESI, DIKTER PÅ MÅL

Det torde vara allom bekant att det skrivs mycket poesi i det här landet. I litteraturstödets kölvatten guppar massvis med båtar – lyriska finnjollar, lustjakter, luftskepp och fartyg av mera bastant slag. Men frågan är om det läses, förbrukas, används, upplevs så mycket mera poesi idag, än vad som var fallet på 60-, 50-, 40-talet.

Men det finns också en lyrisk underström, ytterst sällan uppmärksammat i kritiker-sammanhang och litterära debatter, en dikt som verkligen är i bruk: det är vers skriven på mål, ofta rimmad och föga banbrytande rent formellt. En levande tradition med djup regional förankring, en diktform som vinner fäste också i de breda befolkningslagren, det vill säga hos vanligt folk som sällan lånar hem en diktsamling från biblioteket (skulle i så fall vara någon av de sångbara Ferlin, Dan Andersson eller de trösterika Karin Boye, Edith Södergran, kanske?) eller än mera sällan köper en nyutkommen lyrikbok av rikssvenskt märke. Dikter skrivna på mål brukar också ha den fräckt vägvinnande egenheten att förekomma varhelst en människa fäster blicken: i lokaltidningen eller annonsbladet eller också kan verserna deklameras på hembygdsfesten eller på bröllop eller 50-årskalas. Tillfällighetspoesi, dikt på mål, bygdevers – sak samma vilken etiketten är, det är en poesi som lever och frodas fjärran från litteraturutredningar och avantgardistiska formexperiment.

ETT VÄRMLÄNDSKT EXEMPEL

Dialektdiktningen i Värmland har anor och anfäder: F. A. Dahlgren eller Fredrek på Ransätt som han kallade sig (*Vermlänningarne*), Fröding (t ex *Ruggler å paschaser*), den i litteraturöversikter alltmör tillbakadragne Oscar Stjerne och de desto mera riksbekanta förmedlarna av värmländskt kulturarv – Sven-Ingvärs, är bara några exempel. Sommartid bör varje kommun med självaktning

och sinne för turistnäringen hålla sig med ''genuina'' bygdespel. Gamla legender och sagor dammas av och friskas upp, men alltför sällan tas gångna tiders sociala och politiska spänningar med i handlingen och skygglapparna hindrar effektivt nutidens krisdrabbade Värmland från att förekomma på scenen. Den folkliga och dialektala draperingen är överslätande och försonande, liknar mest en bondkomisk liksvepning av en provins som sett stoltare dagar.

Men bakom förljugenheten och gamla-tider-romantiken finns andra, mera bärkraftiga och verklighetsnära traditioner. Ett prov på sådan diktning visar fattigdomens och skogens skald, Axel Frithiofson, från Lekvattnet i norra Värmland. Hans dikter publicerades främst i tidskriften *Finnbygden* och finns samlade i boken *Vardagsvisor*. 1951 kom första upplagan, sedan dess har ytterligare två om vardera 1 000 exemplar utkommit. Siffror som skulle få många rikssvensk skald att rodna av stolthet och förläggare att hoppa jämfota av förvåning...

Men Jonas i Lia, som var Frithiofsons pseudonym, levde och skrev om det liv, de förhållanden, som de många delade med honom. Hans penna formade arbetsfolkets tankar, drömmar och erfarenheter. Formen var gammal och användbar. Det fanns inga litterära eller intellektuella nålsögon att krypa igenom för att nå fram till dikten. Själv brukade Jonas i Lia dessutom uppträda på dans-tillställningar och kalas som historieberättare och poetisk underhållare.

Något som är typiskt för honom och många andra genuina bygdepoeter är att dikter på mål framstår som så mycket mera gripande och unika, än de verser som tillkommit på svenska. En av Frithiofsons dikter heter ''Bygda mi . . .'', det är en retroaktiv hyllning till de många finnar som röjde mark och öppnade odlingsgläntor i den då så täta och mörka skogen i norra Värmland.

Jä vet e litta fatti bygd langt opp i Värmlanns skoger –
jä vill ne helst skull se den just när sola strör sett gull

Läroverket, mössan och portföljen
tre tecken för befrielse.
Vinden leker i molnen.
Världen rullar, molnen drar förbi.

/-- --/

Vårt liv och vår kultur.
Läroverket satte oss på plats
genom att tala till
genom att aldrig fråga efter.
Var det så befrielsen såg ut
den som vi åstundat
om kvällarna på lagårdsbacken?

Så långt kan stegat vara från en lagårdsbacke
på Upplandsläätten till ett läroverk i lärodoms-
staden Uppsala.

UTANIKRING

I sin ångermanländska diktbok *Utanikring*
skriver Birger Norman inledningsvis om
språket:

”Det var 1800-talets överlagda folkskole-
mord på de lokala språken, som degenere-
rade dem till dialekter. Inte ortsbundna
språk, men avvikelser från en bildnings-
norm.

Och strax var de sociala värderingarna
framme. I de nya industrisamhällena blev
avvikelserna inte bara avvikelser. De blev
komiska. Det ogräsgallrade och finkam-
made språket gav relief åt bondkomiken.
Det lokala språket blev en bondsk otym-
lighet, en komisk underhållning i godtemp-
larsalonger och folkets hus, vid basarer,
skolavslutningar och marknader.

Det egna och närmaste språket blev nå-
got att peka bildningsfinger åt.
I gapskrattet låg skammen insyltad.”

Birger Normans *Utanikring*, liksom annan
god dialektdiktning, ligger nära det talade
språket, men också nära det som händer tagit
i och ögat sett. Ett konkret och användbart
språk i omedelbar kontakt med arbete, göro-
mål och händelser. Ett språk som vuxit fram
genom generationer, som fått sin näring ur

Men, inte ska han köras ifrån huset sitt
och hemmet,
bara för att bolaget ska riva ned och bränna.
Skjuta i sank det ett liv har byggt upp.
Jag hedrar dig Gösta, det gjorde du flott.

/-- --/

Med dansen som en musikens förlängning
och kampen som en sångtextens konsekvens
för Arvika Gammeldansorkester den gamla
hävdudda dialekttraditionen in i dagens
värmländska verklighet, visar på nya vägar
och delar med sig av skratsets befriande styr-
ka. Det skulle förvåna mig mycket om inte
Fröding myser förnöjt i sin salighets himmel
över sådana arvtogare . . .

BONDVISCHANS SNUSFÖRNUFT OCH STADENS KULTUR

Mycket av den provinsiella dialektdiktningen
har naturligt skogs- och landsbygden som ytt-
re miljö. I den centralstyrda och strukturali-
tionaliserande blandekonomi vi lever i har
den kulturella och språkliga ”försvenskning-
en” av landet enbart accelererat. Det är nu-
mera huvudsakligen den äldre generationen
som förfogar över och behåller dialekternas
rikedom och begreppsvärld. När en näring
försvinns, eller en typ av arbete ”rationali-
seras” bort, så sinar även språkets källa.

Om stegat från land till by, urbaniseringens
konsekvenser för enskilda människor, har en
hel del skrivits bland annat av våra proletär-
författare.

Om att byta kultur, språk, vanor – och om
att berövas sin bakgrund och identitet, om att
ta stegat från bondvischans snusförnuft och
bildningstörst till stadens kultur och bildning
efter borgerligt mönster handlar ett avsnitt i
en tämligen nyutkommen diktsamling av
Margareta Ekarv, *Katthjärta*. Den är skriven
på svenska, men ändå vill jag citera ur boken
några belysande avsnitt:

Bongummor springer mellan lagård
och ungar
mellan åkern och spisen i lagårdsrock,
blårock, huckle och karlstövlar.

på gålera å ängerna, där slätterfjälka knoger
å fjällå di ger eko uttå jänTERS krötterlull.

/-- --/

Jä ser dom där de böjde geck i sine
framtidssömmar
å bröt sej fram i svett och svält igenom sten
och snår.

Te sist e litta bygd stack fram ur mörke
villmarksgömmor,
tur svedjeell, tur rök å sot – en bygd,
som nu är vår!

Jä bocker mej för hjältera, när rö står
aftassola

å bjällerklonken går i dur innummer fjällas stup,
å nye släkter sträver där på tågera å jola,
som en gang låg i ustörd sömn i svarta
skogers djup.

MED DRAGEN FIOL OCH SKRATTET I MYNNINGEN – VILDA VÄSTVÄRMLAND OCH ARVIKA GAMMELDANSORKESTER

Alla sätt är bra – utom de dåliga, och tråkiga!
Så tycks Kenneth Thorstensson och hans
kamrater i Arvika Gammeldansorkester re-

sonera. De står för ett i mitt tycke viktigt
inslag i den värmländska dikt- och musiktra-
ditionen, samtidigt som deras uppräddanden
får dansgolvet att växa fram under skolor-
na på den som lyssnar med vilda ryckningar i
schottisnerven som följd. Jo, detta är sånger
som i allra högsta grad står den muntliga be-
rättarglädjen nära. Det blandas respektlöst
mellan nytt och gammalt och det snålas inte
på dialektala dråpligheter, men hela tiden har
låtarna en medkänslans folkliga förankring –
man driver inte med ”bondtölparna” som
buskisspektaklen i tv brukar göra. Humorns
krut är torrt och gott, siktet noggrant inställt
och målet väl valt: överheten i såväl de byrå-
kratiska som kapitalförvaltande sitsarna, for-
na tidens fogdar och förmyndare lika väl som
dagens bolagsherrar. En av motståndets ba-
närfröare är Boda från Bogen, en annan är
Gösta på Krösen, som bolaget vill ha bort
från sin torva:

/-- --/

Gösta på Krösen, han köpte stilet,
och tidsinställd bomber med järnboett.
Den som kom nära fick det inte lätt,
för där borta på Krösen flög haglen tätt.

ur marken. Jordnärt, drastiskt, rakt på sak.
av dikterna, en ångermanländsk variant på
Rydbergs "Vadan och varthän?"

Faen grå
å anhang hans.
Stå å glyse baka träna.
kom närmer, da för da.
Smyg baka fähuse.
Slink över gårdsplan.
Stå på trappa.
Å snart baka ryggen,
å stekk surola i käften.
Man säg dän't man vell.
Å gär da man skäms för.
Dä val kallt
mellan barken å ven.
Predikant Boman
vä rompstjärna å skräcken
ha allrin begripe
va som ska tell.
En blodsnäppar för själen,
ett kådplåster
å myttjen varmull.
En govårsbläst görning bröste.

De eviga frågorna på armlängds avstånd!
Också naturens spegling och årstidernas

växlingar återges på samma direkta, rejäla
sätt – novembermatten är svart som en mur-
pipa och vinterdagens 33 minusgrader river
som en sågfil i bröstet.

Utankring kan också läsas som en hyllning
till de tvärviggar och käringar mot strömmen
som bor kvar, som genomsådar den påståd-
da utvecklingen, som bevarar sin ångerman-
ländska värdighet in i det sista. En sturig
humor tränger här och var fram, som dikten
"Grönvåga":

Ja då ä myttje.
Ungdommen ha då fott fram fiolen igen.
Å mungigen.
Dom får å fråge ätte dragspela
mä smörjkoppa på.
Tocke där vi kaste på kasa
når radioförsäljarna for gällfore.

Det brukar heta att det är svårt att tolka,
förmäla och översätta poesi från ett natio-
nalspråk till ett annat. Att försöka försvenska
dikterna i *Utankring* torde vara omöjligt,
nästan oanständigt. Så mycket av tvärveden
skulle försvinna på vägen att det ångerman-
ländska slagbordet skulle likna en Ikeamöbel
med Perstorpsplatta på ytan. För att citera

Birger Norman än en gång: "Det som kallas
dialekt, är på djupet ett språk."

HEIM / HEM

Men den finlandssvenske poeten Lars Huldén, han har tagit fan i båten och rott den
iland. Nämligen detta – gett ut en tvåspråkig
diktsamling, *Heim/Hem*. Den första versio-
nen är österbottniskt Munsalamål, den andra
högsvenska. Det är ett intressant och lärorikt
experiment.

Lars Huldén är vid sidan av det poetiska
professor i nordiska språk vid universitetet i
Helsingfors. Han kommer från en utpräglad
jord- och småbruksbygd i Österbotten och
har goda förutsättningar att använda begrep-
pet "kultur" om såväl jordisk som andlig
odling. I sin Hem-bok återvänder han till det
ursprungliga, till sin uppväxtnmiljö, till en del
av Finland som präglas av avfolkning och hög
medelålder. För att riktigt skildra detta
landskaps miljö och människor väljer han att
ge uttryck för en sorts språklig solidaritet ge-
nom att göra bruk av Munsala-mål i stället för
enbart svenska. I ett radioprogram uttryckte
han följande ståndpunkt: "Dialekten är bära-
re av andra budskap än bondkomiken!"
Därmed får också den kommersiella dia-

lekt-prostitutionen en välbehövlig känga.

"Å tem såm ha läärt me språåtji sett" –
"Till dem som har lärt mig sitt språk". Åter-
komsten till minkfarmarnas Munsala är som
att återuppsätta i ett språk, att känna arbetets
gemenskap, samhörigheten med det som hål-
ler på att försvinna. Höbärgningen, till exem-
pel:

Mitt i daain kuna mattmåor kåma
peedand mä maatin.
Tå sesstist vi allihåop i ladun åsta äta.
Tå va vi allihåop.
Vi va vi tå.

Mitt på dagen kunde matmor komma
cyklande med maten.
Då satte sig alla i ladun för att äta.
Då var vi allesammans.
Vi var vi då.

En av våra rikssvenska villfarelser är att den
finlandssvenska befolkningen skulle utgöras
huvudsakligen av borgerskap. Procentuellt
lär det ligga till så att den finlandssvenska
andelen av arbetande människor ungefär
motsvarar den finska. Lars Huldéns manni-
skor tillhör dem, de som brukar jorden, de

som lever av sitt eget arbete. Det är deras språk som står främst i boken, Munsalamål. Många packade ner språket i kofferten och for till Amerika. De kommer länge att minnas hur linet blommade i Österbotten, Liänsåman.

NORGE

Till sist, en blick västerut, mot Norge. Genom sin geografiska vidlyfthet med höga fjäll och djupa fjorddalar har dialekterna där rotat sig djupare hos folk och gjort storstadsinflytandet något mindre. Det förekommer i Norge en mycket livligare litteratur skriven på olika bygders språk, en diktning som måste tas på allvar också i Oslo. Sak samma gäller viskonst och teater. Under kampen mot EEC-anslutning fick också de lokala kulturerna frisk vind i seglen – det var småbönder, fiskare och arbetare längs den taggiga kustlinjen som till sist avgjorde valet den 21 september. Det gick inte för maktens och kapitallets riddare att övertyga dessa utkantsmänniskor om Den Europeiska Gemenskapen!

Dessutom rasar i Norge ständigt debatten mellan bokmål och nynorsk. Om detta har Arbeidslaget (f.d. Vømmøl Spellmanslag) gjort en sång, som framförs på Trøndelagsdialekt och som alltså handlar om språkstriden:

Folk som har makt, folk som har makt
Dem har så alt for mye dem skull ha sagt

Dem held seg te fransk og engelsk og dansk
og alt som er litt flott og utenlandsk
mens vanlege folk kjempe for språk
som er ækt
Nynorsk som bygge på egen dialekt

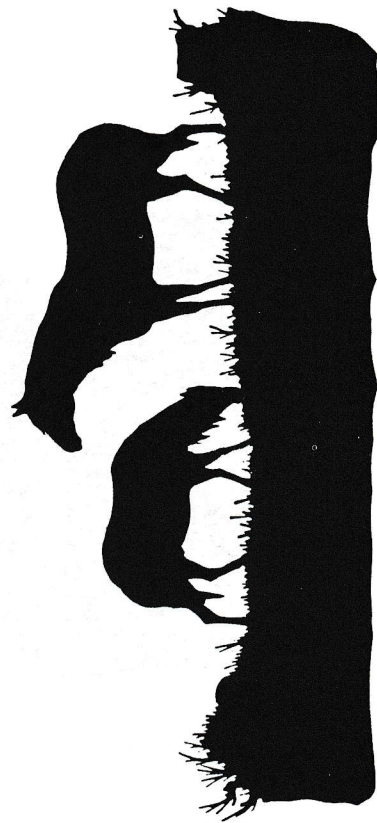
MÅNGA BLOMMOR

I DEN ORENSADE RABATTEN

Dialektidiktningen visar naturligt nog prov på högst olikartade dikter, det är många blommor som samsas om solstrålar och regndroppar i den rabatten. Men det är helt felaktigt att kategoriskt lägga negativ klang i begreppet provinsiell poesi eller att utnämna dialektal diktning till andra klassens lyrik. Att bygddiktningen sällan når utanför sin egen bygd behöver inte alls beror på att den är dålig, utan lika mycket på att även vårt kulturliv är starkt centraliserat.

LÄST OCH HÖRT

Axel Frithiofson: *Vardagsvisor*, Finnbygdens förlag
Margareta Ekqvist: *Kathjarta*, Författarförlaget
Birger Norman: *Utankring*. Dikter på ångermanländska, Cewe-förlaget
Lars Huldén: *Heim/Hem*, Schildts förlag
Arvika Gammeldans Orkester: *Rackartyg*, Oktober OSLP 523
Arbeidslaget: *Varsko her!* Mai 76 10

Finland 1918, klasskriget och litteraturen

av Håkan Ågren

□ Hur ska vi se på kriget i Finland 1918? Och vilka skildringar från denna tid är det som har överlevt? Vilken plats intar till exempel Väinö Linna i denna litteratur? Följande artikel är ett debattinlägg om dessa frågor. Utgångspunkten är en artikel av Harry Järvi i tidskriften *Horisont* för en tid sedan.

Sedan slutet av förra året har en artikel av Harry Järvi (sign. H.J.) i tidskriften *Horisont* nr 4 1977 legat och gnagat på mig. Järvi skrev om klasskriget i Finland 1918, (själv menar han att varken frihetskriget, inbördeskriget, klasskrig eller brödrafejden är några beteckningar som helt täcker skeendet), och hur detta avtecknar sig i litteraturen. Han gjorde det med utgångspunkt från en bok av Maria-Liisa Kunnas *Kansalaisodan kirjalliset rintamat eli Kirjallista keskustelua vuonna 1918* (Medborgarkrigets litterära fronter eller Den litterära diskussionen 1918, Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 320).

Samtidigt som Harry Järvi tonar ner och släpar över kampen mellan samhällsklasserna från 1918, lyfter han i skönlitteraturen fram den "tvetydiga", dvs den "kritiska", "nyanserade" och "humana" skolan; bl a Jarl Hemmers *Onni Kokko* (1920) och *En man och hans samvete* (1931), Joel Lehtons *Putkino* (1919–1920), Sillanpääs *Det fromma eländet* (1920). Det är denna litteratur som har överlevt, menar Järvi. Dessa författare tog nämligen "ställning för människan, inte utslutande för den vita människan eller utslutande för den röda människan".

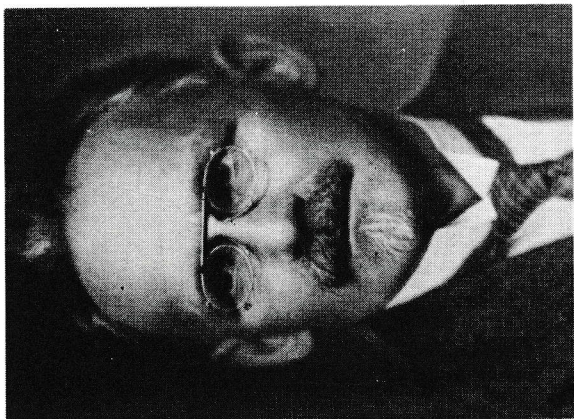
LINNAS TORPARTRILOGI

Förs nu också Väinö Linna in i bilden spricker den. Då blir det svårare att försöka flyta ovanpå konflikten, som HJ gör i sin artikel.

Med sin trilogi *Högt bland Saarijärvis moar* (1959), *Upp trälär* (1960), och *Söner av ett folk* (1962), bröt Linna ny mark. Det intrösanta är att också Linna skulle kunna sägas vara "kritisk", "nyanserad", "human", men han är det på en annan nivå än t ex Lehtonen och Sillanpää. Linna syr med många trådar samtidigt som han målar med bred pensel. Han utgår från torparfrågan, visar hur motsättningarna skärps på landsbygden; vräkningarna, strejkrörelsen. Han skildrar den organiserade arbetarrörelsens framväxt och från bygdjupet avlyssnar han diskussioner där icke-väldsprinciper ställs mot revolution.

Utifrån ett stort persongalleri och genom att inta växlande utikspunkter lyckas Linna levandegöra både konflikternas sociala, politiska och ekonomiska bakgrund, såväl som själva striderna och deras efterspel; den massterror som följde sedan den vita sidan segrat med hjälp av tyska soldater och som krävde många gånger fler människoliv än själva striderna.

Hos Linna ser vi konflikten växa fram. Det blir tydligt att det som nu händer 1918 är ett samhälleligt motsättnings som legat och grott länge nu tar väpnad form. Kriget i Finland 1918 var ett klasskrig, inte ett frihetskrig (dvs ett nationellt frihetskrig från den vita sidan). Finland erhöill sin nationella självständighet så fort det sökte kontakt med Sov-

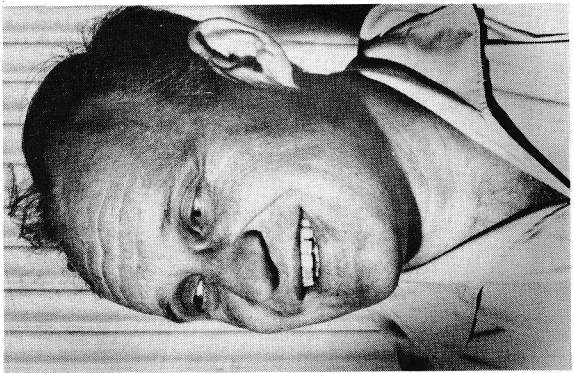
Joel Lehtonen.

jetregeringen i denna fråga. Att de militära operationerna från den vita sidan inleddes som en avvärjningsaktion mot de kvarvarande ryska förbanden i Finland (Finland hade ju sedan 1809 års krig varit storfurstendöme under tsar-Ryssland), ändrar inte på den bilden. Lägga märke till hur orden faller sig i den vita överbefälhavaren Mannerheims proklamation till de ryska soldaterna genast vid krigsutbrottet: "Tappra ryska soldater. Vi kämpa inte mot er ...!"

Linna hade gått grundligt tillväga när han gjorde förarbetet till sina romaner: lantdags- och riksdagsprotokoll, tidningslägg, mötesreferat och mötesprotokoll, intervjuer, etnografiska studier etc, etc. N B Stormbom berättar i sin biografi över Linna hur detta arbete förändrade hans syn på konflikten:

Linna bild av inbördeskriget sammanföll enligt både hans eget och andras vittnesbörd i stort sett med den av segrarsidan tecknade ända tills han började forska närmare i detta skeende därför att arbetet på romanen så krävde.

Stormbom *Väinö Linna*, s 157

Väinö Linna.

Linna hade ganska allmänt prisats för sin opartiskhet, men som Mauritz Edström påpekade i inledningen till en intervju med Linna i DN 13 nov 1960: "...ingen kan undgå att fatta boken (Upp trälar - min anm.) som en omvärdering av inbördeskrigets historia". (Cit. e. Stormbom a.a., s 172).

LEHTONEN OCH SILLANPÄÄ

Både Lehtonen och Sillanpää har ett betydligt snävare perspektiv. Lehtons huvudperson i *Putkinotko* är en fattig arrendator som hela tiden har en tendens att fly det nödvändiga arbetet och istället ägna sig åt dagdrömmar och brännvinstillverkning. Hans sociala motpol är en bokhandlare från stan, en godsägare med dåligt samvete, en tolstojan. *Putkinotko* är rik på impressionistiska detaljer men något försök att ställa tidens frågor på sin spets görs inte med undantag för några sidor mot slutet då herremannens dåliga samvete tillåts tala.

Hos Sillanpää i *Det fromma eländet* är handlingen ännu starkare koncentrerad till en person: Toivola-Jussi. Efter ett liv i stort fatigdom dras han med på den röda sidan, men bara på ett hörn och snarast på grund av ett

Emil Sillanpää.

allmänt livstrots och för att söka sociala kon-takter än som en medveten politisk handling. Denne Jussi är emellertid skildrad som en människa av kött och blod vilket kanske förklarar förlagets censurering när romanen publicerades. Mer behövdes inte. I *Det fromma eländet* tillåts läsaren se så långt som Jussi ser, knappast längre. Författaren vidgar aldrig perspektivet, han ger inte läsaren någon samhällsbild och frågan är om inte Jussi kommer att skymma utvecklingen snarare än att göra den tydligare.

Lehtons och Sillanpääs romaner må ha andra, kanske t o m stora förtjänster, men som skildringarna av det samhälleliga mönster som leder fram till striderna 1918 när de inte på långa vägar så långt och så djupt som Linna. Varför har nu Linna fallit bort ur Järvs litteraturlista? Ännu i efterordet till den senaste svenska utgåvan av *Putkinotko* tar han ju med honom i diskussionen. Låt oss anta att det är så att Kunna själv gör halt i litteraturhistorien innan hon kommer fram till Linna. Då är Linna fråvaro i Järvs artikel förklarlig. Men då är det dags för en ny genomgång av ämnet där Väinö Linna ges den ställning han förtjänar!

Och då kunde man föra en allvarlig diskussion också om Linna's insats. Ty det finns ju ingen riktigt behändig höger-vänsterskala där romaner kan tippas än till höger, än till vänster om ett objektivt mittstreck.

FINLAND 1918 ...

Till sist en anmärkning utanför litteraturen. I slutet av sin artikel skriver Järvi att "... inget försök gjordes att stäcka den parlamentariska verksamheten för det parti som proklamerat revolutionen". Men det är inte bara att tona ner, det är att skriva om. Det socialdemokratiska partiet hade splittrats i och med klasskriget. Huvuddelen av de som lyckats fly till Sovjetunionen bildade där på hösten 1918 Finlands Kommunistiska Parti. Det var förbjudet ända fram till 1944. Det socialdemokratiska parti som nu organiserades under Tanner gick högerut. Den 16 maj 1926, åtta år efter det att masslakten under Mannerheim var slutförd, tog Tanner emot de vita segrarnas minnesparad som statsminister. Det är sanningen bakom orden: "... inget försök gjordes att stäcka den parlamentariska verksamheten ..."

... OCH IDAG

Dessa händelser ligger 60 år tillbaka i tiden. Nu har vi ett världsläge där såväl finlandiseringen i Finland som den ryska klon i Tjeckoslovakien rygg och de kärnvapenbärande ubåtarna i Östersjön är realiteter. Inte minst i Finland måste väl detta innebära krav på författarna att på nytt bryta igenom den officiella mytbildningen?

I krisens Sverige behövs kulturen!

I krisens Sverige behövs Förr och Nu!

Under hösten har Förr och Nu gått ut i en kampanj för att samla in pengar till tidningen och för att värva flera prenumeranter. Den kampanjen kommer vi att fortsätta under våren.

"Kultur är något livsviktigt" har vi hävdat i tider då fler och fler mister jobben och ungdomsarbetslösheten är mycket stor, då kvinnorna får större problem att komma in på arbetsmarknaden och bristen på daghemspplatser åt alla barn som behöver är akut.

I det läget går vi ut och slåss för kulturen. För litteratur, historia, folklivsforskning, konstpresentationer mm.

Vi gör det i förvisningen att vi därigenom också slår mot en del av de försämringar som drabbar det arbetande folket i deras vardagsliv. För hand i hand med den ekonomiska krisen går en utbredd spridning av skräpkulturen, de dåliga agentböckerna, de uttunnade kärleksskildringarna och den råa pornografin.

I höstas startade ABF en kampanj mot skräplitteraturen. I nr 1/1978 av Förr och Nu skrev Torbjörn Holmgren om hur det socialdemokratiska ungdomsförbundet bekämpade och vann kampen mot Nick Carter-litteraturen i början av detta sekel. I detta nummer inleder Håkan Ågren en diskussion om skräplitteraturen och fackförbundspressen. Vi tycker att det är utmärkt att ABF tar upp de gamla fina traditionerna från det socialdemokratiska ungdomsförbundet. Själva hoppas vi kunna återkomma till frågan om skräplitteraturen och starta en bred diskussion om hur vi skall kunna bekämpa den.

En extrem form av skräplitteratur är pornografin. Sedan något år tillbaka driver Folket i Bild/Kulturfront en mångfasetterad och framgångsrik kamp mot pornografin och prostitutionen i bred front med ett 50-tal organisationer bl a Riksförbundet Sveriges Fritids- och Hemgårdar, RFSU och Sveriges Frikyrkoråd. För några månader sedan skrev

också Förr och Nu under uppropet som gått ut under hösten och instämmer i uppmaningarna:

Kräv att skyltningsförbudet följs – hävda din rätt att slippa smörjan!

Bojkotta porren i alla dess former!

För bred enhet i kampen mot porr och prostitution!

Men Förr och Nu:s uppgift är inte bara att bekämpa skräplitteraturen, utan också att föra fram den värdefulla, och kanske undanskuffade och förbisedda, kulturen.

De senaste åren har vi kunnat se hur institutioner som tidigare tog sitt kulturanvar på allvar nu har börjat sväva på målet.

På biblioteken hittar man ibland skräplitteraturen, men inte de värdefulla och kanske kostsamma verken om historia och bildkonst. Tidningarnas kultursidor har börjat anta karaktären av allmänna debattsidor och bevakningen av litteratur och konst ter sig ibland nyckfull och sporadisk. (Se Gun Kessles inledning till *Konstronden* i detta nummer.)

Aftonbladets kultursida har inte hört till de mest lysande, men lösningen är knappast att den förvisas till en plats i skuggan av sporten. Det är en skandal att arbetarrörelsens största tidning inte ställer kulturmaterialet mer i centrum än så, och oroväckande att tidningens *journalister* kan bestämma om en sådan omläggning. Vad säger egentligen Aftonbladets verkliga *ägare*, dvs LOs medlemmar, om kultursidans placering? Och om innehålllet med för den delen!

Det finns många argument för att Förr och Nu måste kunna fortsätta med sina konstsrepresentationer, litteratordiskussioner, historieteknik, artiklar om musik och teknik. Och sin kamp mot skräpkulturen! Detta var några. Stöd Förr och Nu genom att prenumerera och/eller bli medlem!

Kultur är något livsviktigt!

Framförallt i krisens Sverige.

Styrelsen för FÖRR OCH NU

Konstronden

■ I detta nummer av Förr och Nu startar vi en konstrend. Från olika städer kommer vi i fortsättningen att rapportera om utställningar som just har ägt rum eller pågår. Gun Kessle inleder och har också besökt några av de nystartade gallerierna vid Hornsgatan i Stockholm samt P O Ultvedts utställning. Från Skara skriver Eva Myrdal om en textiltutställning och Annelie Jordahl tar upp Gun Kessles nyligen avslutade utställning i Stockholm.

STOCKHOLM

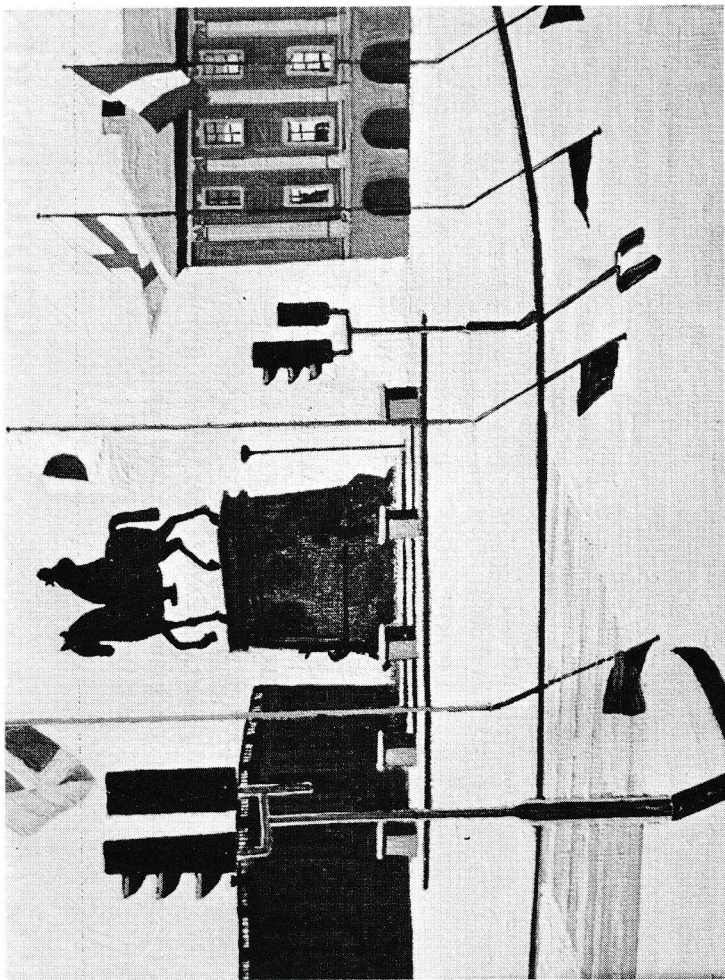
Kring Hornsgatspuckeln har det blivit några kvarter med gallerier, antikaffärer och allmänna prylbodar som har gjort den delen av Hornsgatan till ett trevligt promenadstråk. Längst nere vid Slussen ligger det nya *Konstnärssolaget*. Ryktet har envist sagt att Bonnierpengar är inblandade. Kanske det. Kritikererna uppträder i varje fall så högaktningsfullt mot galleriet att det verkar troligt. Utställaren heter *Kristina Eriksson* och hon har jämförts med Giacometti. Det är en pretentiös utställning med ganska få arbeten och mycket luft omkring dem. Kristina Eriksson tillhör grummelskolan. Hon är oklar i form och tråkig i färg på ett lite engelskt sätt när engelskt måleri är som sämst. Publik står i grupper vid verken och ser andaktsfulla ut. På *Galleri Hellman* ställer Arne Lindberg ut målningar och litografier. Det är en vacker och rolig utställning. Den är naturupplevd. Han har hämtat motiven runt en fors. Han har en kraft i sitt måleri och det är mycket nordiskt och Munch. Och när man sett på hans försor så tycker man att det är trevligt om det kan finnas några försor kvar. Det är faktiskt ett verkingsfullt inlägg i energibatten också! På *Galleri Origo* visar *Folke Karlsson* "lite grann om skogsrådet och bysen samt illustrationer till ballader". Det är så där dåligt själsliv för okna kammare. En sorts falsk exotism. Skitromantiskt och ganska skickligt. På *Händer* visar *Hans Viksten* teckningar. Det är många. En och en är hans

Vi avsåg redan från starten av FÖRR OCH NU att ha återkommande konstkrönikor i tidningen. De behövs särskilt väl eftersom våra tidningar behandlar konsten så illa. Stockholmstidningarna är värst. Expressen har upphört med konstkritik och Aftonbladet och Dagens Nyheter skriver när det passar. Svenska Dagbladet är den enda som i alla fall försöker bevaka utställningarna.

Detta är egentligen Dagens Nyheters fel. Det var där det började när deras kritiker fick igenom beslutet att de bara behövde skriva om sådana utställningar de kände för, men skulle få lika mycket betalt för det. Mest kännar de för Bonniers konstsamlingar.

Jag skrev om detta i Paletten nr 2/1976. Men det är inte många konstnärer som vågat tala om det. Den svenska konstnärskåren är lite försiktig. För det som hänt med Dagens Nyheters kritik är att vi fått just den korrupta kritik vi känner till från Paris. Och vi har fått en hel ung konstnärsgeneration som inte fått någon eller mycket lite kritik på sina utställningar.

Den här bristen på kontinuitet i kritiken innebär också en mer modeanpassad marknadsstyrning. Kritiken väljer ut det som är inne och tiger om det andra. Det innebär inte bara att vissa gallerier och konstnärer favoriserar, det innebär att kvaliteten sjunker genom bristen på diskussion. Just nu är det själslivstider då det är inne med lite allmänt grummel. Det skall vara lite dimmig och lite oklart i färg för att passa.

Gustav Adolfs torg. Oljemålning av Per Olof Ultvedt 1977.

teckningar roliga. Men gallra är inte hans starka sida. Han är mycket Klee-påverkad och Klee är en återvändsgränd. Det går inte att bygga på. Det blir roliga bilder av Klee-Viksten som man inte kan se för många av på en gång. Han skriver också jönsier i sin katalog av det slag som konstnärer brukar använda för att göra intryck på konstsvansen. "Efter ögonkontrollen kommer upplevelsen in i andningen och projekteras direkt mot arkets vita ljus." Jag trodde det försvann på femtioåret men det går tydligen hem fortfarande. Så har han blivit professor också. (Och måste själv sätta ut det på vernissagekortet inom parentes: "professor i måleri".) På samma galleri *Händer* i Stockholm ställer också *Michael Söderlundh* ut. Det är en sympatisk utställning men i samma grummskola som Kristina Eriksson. Fast han har valt sina motiv bättre så de passar honom. Han hade en intressant målning av en hund och kan nog

utvecklas. Utanför Puckeln ställer *P.O. Ultvedt* ut på *Svenska Bilder*. Det är första gången faktiskt han ställer ut med bara målningar. Men han kom in på Konsthögskolan som målare. Och de här målningarna påminner om vad han gjorde på målarskolan. Han har utvunnit märkligt nya värden ur en envist upprepad motivkrets av staket och grönska. Jag kommer att tänka en del på 20-tal och på P.O. Ultvedts lärare i måleri Otte Sköld. För P.O. Ultvedt började ju som så många andra på Otte Skölds målarskola. Han är f.d. professor men det skriver han inte på vernissagekortet!

Gun Kessle

GUN KESSE I STOCKHOLM

Gun Kessle ställde under två veckor i oktober ut målningar i olja, gouache och akvarell på *Galleri Hellman* i Stockholm. Många av målningarna är arbetsbilder från Asien. En blåklädd kinesisk arbetarska i ett källand och en

vilande herde från Afghanistan är några av höjdpunkterna. Men hon målar också andra motiv. Flera handlar om helvetet och ondskan. Dessa målningar har en naiv ton som man oftast förbinder med medeltida föreställningar.

Andra målningar har motiv från Berlin, och här finns en fin serie som skildrar ett torg i olika väderförhållanden. På en bild skiner solen, på en annan regnar det och människor har plockat fram paraplyer i olika färger. En på en tredje faller snön i stora vita flingar. En annan bild från Berlin visar ett lokomotiv som rusar mot oss med röken bolmande ur skorstenen. Den är skickligt komponerad likom ett mycket vackert stilleben med ett nässansporträtt och brandliljor.

Annelie Jordahl

"VI SPANN PÅ RUTA OCH RAND" EN UTSTÄLLNING PÅ SKARABORGS LÄNSMUSEUM

I länsmuseum i Skara visades från 7 maj till 15 oktober en lärörrik och spännande utställning av textilt material.

En mångfärgad varpfläta ledde mig från entrén till utställningslokalerna, där jag fick bekanta mig med gamla textilier ur museets rika samlingar, och nygjorda, inspirerade av gamla mönster.

Tillverkningen och handeln med textilier i Västergötland innan textilindustrins genombrott skildrades kortfattat i text och bild, liksom hemsöjdsföreningarnas tillkomst.

I de vävstolar som fanns att hyra kunde besökaren pröva på olika vävtekniker, man kunde också köpa garn och beskrivningar i anslutning till utställningen.

I en liten vävstol kunde man se en färgrik och oöm trasväv – ett exempel på de yngsta besökarnas skaparglädje.

Initiativet till utställningen togs av Astrid Linder-Rissén, museilektor vid Skaraborgs länsmuseum, och Laila Lundell, rektor för Handarbetets Vänners Vävskola.

På museet hade man märkt det ökande in-

tresset från allmänhetens sida för gamla textilier och mönster. Detta intresse hade man svårt att möta eftersom man saknade både personal och de ekonomiska resurser som skulle behövas för att bearbeta och analysera den stora, och ömtåliga textilsamlingen, så att den kunde göras lättillgänglig för allmänheten.

Så beskriver Astrid Linder-Rissén i utställningskatalogen bakgrunden till att hon konstatade Laila Lundell för att höra om ett samarbete mellan museet och skolans slöjds-konsulentkurs var möjligt. Strax innan, skriver Laila Lundell i samma katalog, hade hon själv tänkt på museernas rika textilsamlingar, och vilken fördel det vore om slöjdkonsulenterna under sin utbildningstid fick möjlighet att arbeta med och analysera vårt textila kulturarv.

I samarbete med museet och Skaraborgs Läns Hemsöjdsförening gjorde så eleverna på slöjdkonsulentkursen denna utställning.

De fick arbeta med ett 20-tal textilier ur museets samlingar, bl a förmingsdukar, livstucken och bolstervar. De gjorde kopior av dem och lät dem inspirera till nyskapande. Man kunde t ex se munkabälte, som är en vävteknik där mönstret bildas av löst liggande mönstertrådar på en botten av tuskaft, som hade stickats som mönsterdekoration på tröjor. Ett annat exempel på nyskapande var de pläddar vilkas rutmönster inspirerats av förmingsdukar.

Besökarna fick se och lära känna bitar av vår textila tradition, och den hantverksskicklighet den representerar, samtidigt som man kunde se att traditionen är möjlig att utveckla, vid sidan av textilindustrin, vill jag tillägga, den som befriat oss från *tvånget* att för hand väva alla de textilier vi behöver.

Intresset för utställningen var stort, så stort att den förlängdes 14 dagar på begäran av publiken som inte hunnit se sig mätta på utställningen. Det leder oss in på tanken och vetskapen att liknande skatter ligger gömda och svåråtkomliga för andra än de anställda på museerna.

Alltså, fler utställningar ur förråden!

Eva Myrdal

Bokanmälningar

Skönlitteratur

Gunnar Adolfsson. VÄRLDAR I MÖTE. 192 s. Zindermans, Göteborg 1978. Pris: ca 61:–

ISBN 91-528-0237-X

”Världar i möte” innehåller tjugofem noveller och en dikt av Gunnar Adolfssons livskloka, kämpande penna. Texterna är hämtade från tiden april 1927 – december 1931. De bärande motiven är bl a förhållandet mellan stad och landsbygd, solidariteten mellan arbetande människor, den växande fascismen, kärleken och klasskänslan.

I förordet skriver författaren: ”Jag är inte villig att be om ursäkt för att flertalet av novellerna är vad som brukar kallas övertydliga: det fanns ju rätt in på knutarna en annan sorts övertydlighet.”

Håkan Ågren

Sivar Arnér. ÖPPNA DÖRRAR. 244 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca 70:–

ISBN 91-0-043635-6

Med ”Öppna dörrar” avslutar Sivar Arnér den självbiografiska romansvit som inleddes med ”Där är han” (1975) och fortsattes av ”Vilken kämpe” (1976). Bra skildrad är den plågsamt utdragna äktenskapskonflikt som dominerar huvudpersonen Dags privatliv. Halvintressanta är interiörerna från fyrtyolets litterära värld: porträtten av författarkollegerna är lite småskvallriga, alltför lite utförda.

Ulf Bergqvist. RESON. 107 s. Rabén & Sjögren, Stockholm 1978. Pris: ca 26:–

ISBN 91-29-50649-2

”Reson” är Bergqvists andra diktsamling efter debuten med ”Förr och senare”. Den innehåller ett antal sviter, där temat är förstörelsen av mänskliga och miljö.

Människan har ryckts loss från de bärande sammanhangen och detta registreras med en ton av saknad och besvikelse snarare än vrede och vilja till förändring.

Dikterna blandar enkelhet och konkretion med färgrik, doftrik symbolism, ibland av mycket traditionellt slag.

Avgjort bäst är den poesi där Bergqvist formulerar starka barndomsintryck eller omedelbara naturupplevelser: ”Havsörnens ungar spejar, hängande huvuden/över riset/Havsörnen lyfter”.

Mer förbryllande är inledningsdikten och den långa ”Sköldarna”. Kritiken blir här märkligt abstrakt och uddlös.

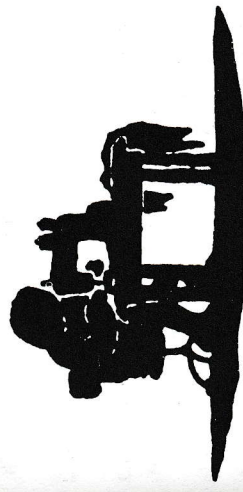
”Reson” innehåller mindre av resonemang än resonans (klangbotten) och har inte den förra samlingens kvaliteter, men är trots detta värd att läsas.

Trygve Lundh

Sven Delblanc. GUNNAR EMMANUEL. En tidlös berättelse. 224 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca 82:–

ISBN 91-0-043805-7

Gunnar Emmanuel Eriksson – som går på Sven Delblancs universitetskurs i Skapande svenska – letar med stort allvar efter sanningen i livet. Han finner den inte trots att han ges

Ill.: Kaj Stuart-Beck

möjlighet att dyka ner i gångna tider för att se efter hur det var då. I stället ser han där feghet, förnedring och förräderi. Detta skriver han om. Hans lärare, Sven Delblanc, hjälper honom genom att tvätta hans manuskript. För eleven framstår läraren som en cyniker, som försöker göra en god ”story” på hans förtvivlade kamp. Men någon cyniker är varken läraren eller författaren Sven Delblanc. Han tvivlar och säger t o m att allt är förgäves, men trots detta brottas han vidare genom sina böcker med de problem han inte ser någon lösning på. Det gör inte en cyniker.

Åke Bergman

Anna Carin Eurelius. BJÖRNEN SOVER. 183 s. Gidlunds, Stockholm 1978. Pris: ca 55:–.

ISBN 91-7021-233-3

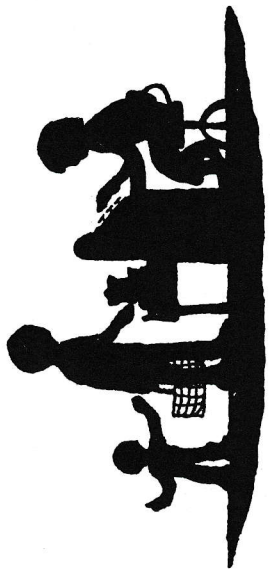
”Björnen sover” är ingen vanlig bok. Den handlar om en människa i svår själslig nöd. Boken återger huvudpersonen Haralds tankar eller känslor. Eftersom Harald bestämmer sig för att inte tala förrän han hunnit ifatt sig och sina hittills sagda ord, är det inifrån honom handling och dialog försiggår. Man hamnar huvudstupa i Haralds verklighet och kan inte ta sig därifrån förrän han plötsligt lämnar en på sista sidan. ”Björnen sover” är en av de bästa böcker jag har läst, men samtidigt svårast att recensera. Man kan inte recensera en själ.

Gudrun Carlsson

Stanislav Dygat. MIRAKLET PÅ CAPRI. Övers från polska Mira Teeman. 251 s. Brombergs, Uppsala 1978. Pris: ca 68:–

ISBN 91-85342-31-9

Detta är en sympatisk och lärorik äventyrs-historia om en själs utveckling. Det är en tragikomisk roman om Henrik, en småborgerlig lägre tjänsteman från Warszawa. Romanen ger bakgrunden, ända från barndomen, till hans kluvna karaktär och besvikelse på livet. Den skildrar Henriks utveckling under

den resa till Italien och Capri, där han äntligen får pröva sina romantiska drömmar om "den stora kärleken". För säkerhets skull räknar han inte med annat än: "besvikelser. Vad annat kunde jag, stackare, kosta på mig?"

Dygat är en skicklig författare med en människosyn och ett ställningstagande, som placerar honom under parollen För en folkets kultur.

Lennart Ilke

Helmer Furuholm. **UTBRYTNING.** 237 s. Gummesons, Stockholm 1978. Pris: ca 70:– ISBN 91-7070-530-5

Med sin bok och teaterpjäs "Hoppets här" satte Gunnar Ohrlander igång en väsentlig debatt om frikyrko- och arbetarrörelsernas gemensamma intressen, förr och nu. Helmer Furuholm har i sina romaner "Lerbäcksgöken" (1977) och "Utbrytning" skildrat dessa mäktiga rörelser framväxt.

I den senare boken visar han deras gemensamma ursprung bland arbetare och fattigfolk. Upproret mot överheten är ett gemensamt drag. Arbetarna vid järnbruket diskuterar fackförening och bibeltolkning, inte som vitt skilda saker, utan i ett sammanhang. Arvstrecken ogudaktig eller ej? En av arbetarna kan allvarligt tveka mellan att bli missionär i Afrika eller socialistisk agitator. En brytning mellan de två rörelserna är dock nära och trosriktningarna blir bara fler.

Furuholms prosa är enkel och fin. Han skriver underhållande om livet i en skogs- och järnbruchsbygd på 1880-talet.

Bosse Ek

Eduardo Galeano. **SÅNGEN VI SJUNGER.** Övers Lena Melin. 197 s. Prisma, Stockholm 1978. Pris: ca 65:– ISBN 91-518-1131-6

Romanen "Sången vi sjunger" är en finsländ sång om Montevideo. En sång om landet där "makten är i stånd att begå alla brott utom dem som fordrar mod". Landet vars halva befolkning lever i exil och där endast de fattigaste, de svagaste och förtryckarna finns kvar. Landet där inkvisionen inte är något förflutet utan existerar nu.

Motståndsmannen Fierro, en av personerna i romanen, dödas av förtryckarna men Mariano lyckas fly från tortyren i fångelse, ut ur Uruguay. Trots riskerna återvänder dock Mariano till sitt älskade Montevideo. Ganapán och hans följeslagare Buscavida hankar sig fram under eländiga förhållanden. Deras största problem är mat för dagen.

Vad ska hända med Montevideo, svältens, dödens och tystnads stad? Ganapáns, arbetaren, och Marianos, den intellektuelle, skuggor löper samman och vi skymtar aningen av ett hopp.

Marianne Fors

Olof Granholm. **HÄSTHANDLARENS SON.** 184 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 50:– ISBN 91-1-781261-5

Granholm är i Sverige mest känd genom sina följetonger i *Folket i Bild/Kulturfrent*, "Oxbollen" och "Bässpojken".

I denna nya bok får vi under ett år följa femåriga Nocke, yngst i syskonskaran i en

österbottnisk småbrukarfamilj. I realistisk form återges där händelser i Nockes liv. Beskrivningen är fylld med tidstypiska detaljer och man får en god bild av den miljö som en småbrukarfamilj på 20-talet levde i.

Den kortuggna stilen, de enkla metaforerna och de ibland substanslösa personteckningarna gör läsningen efterhand tråkig, trots att boken är skriven med humor och värme, men det är också möjligt att Granholm funnit ett skrivsätt som passar det sensationsfria livet han berättar om. De som tidigare läst och uppskattat Granholm kommer säkert finna denna roman läsvärd och underhållande.

David Stansvik

Johan Günther. **OUCH DEN LJUSNANDE FRAMTID.** 188 s. Alba, Stockholm 1978. Pris: ca 57:– ISBN 91-7458-114-7

1969 är studentrevolten långt borta. Vi får följa gymnasisten Henrik under ett dygn då han som vanligt registrerar omgivningen, tolkar den i ord. Orden skrivs ned i en anteckningsbok som ska bilda underlag för en roman.

På sin vandring mellan olika platser och människor i staden anar Henrik att enbart ett registrerande kanske inte räcker.

Tillsammans med flickvännen Monika, under ett samlag i elevrådets expedition, lyckas Henrik slutligen släppa kravet på suveränitet och kontroll och uppleva gemenskapen så påtagligt att ingenting behöver tolkas i ord för att bli verkligt och höjt över ledan.

Günther har övertygande skildrat ett behärskat, nästan kliniskt vetenskapligt förhållningssätt till verkligheten. Tyvärr, känns den inbyggda registrerande metoden till slut lika otillräcklig för läsaren som för Henrik.

Bengt Eriksson

Kristina Hjertén. **RÄTTEGÅNGEN.** 251 s. Alba, Stockholm 1978. Pris: ca 61:– ISBN 91-7458-130-9

En kemist på ett statligt verk utnyttjar forskningsresultaten för egen vinning. Hans assistent polisämäl bedrägeriet.

Under senare år har flera skildringar gjorts av maktfullgripa teknokrater som med statskapitalismens framväxt fått nya manövreringsmöjligheter. Kristina Hjertén använder dock inte ämnet, som t ex Jan Myrdal i "Karrär", för att avslöja en hotande utveckling, utan för att få ett sammanhang för en beskrivning av en kallhamrad personlighet.

Varken forskningsprojektet eller den halvamerikanska byråkratdialogen är särskilt trovärdigt fångade. Boken är driven och ordrikt skriven, men tempot är långsamt. Den psykologiska thrillern är ibland mer trällig än thrilling.

Lars Hultkrantz

P.C. Jersild. **BABELS HUS.** 330 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris ca 90:– ISBN 91-0-043651-8

Jersilds roman handlar om patienten Primus Svenssons sista resa genom ett landskap, som med åren antagit alltmer monstruösa former – ett stordriftsjukhus i Stockholms-trakten. Skildringen ger påtaglighet åt det som många människor upplevt på storsjukhusen runtom i landet – att vårdapparaten för länge sedan vuxit förbi människors behov av omvårdnad. Sjukvårdens utveckling av speglar givetvis samhällsutvecklingen i stort. Människors ökande isolering och passivering med minskat inflytande på sina villkor som följd – allt detta finns också inom sjukvården.

Men Jersild har inte bara skrivit om sjukvårdens avhumanisering. Romanen är också en nyckelroman som hämtat figurer i den akademiska ankdamms persongalleri, många lätt igenkända. Denna del av skildringen beskriver raljerande professorsdivalater och avhopp till läkemedelsindustrin, kandidaters fördomsfullhet och världsförvändhet. Just så här är det, det vet jag av personlig erfarenhet.

Jersilds roman är ett viktigt bidrag till den debatt som måste ta sikte på att sätta ett bortre parentestecken för utbyggnaden av en vårdapparat med elefantjuka.

Christer Sundström

Bengt Emil Johnson. EFTER VANLIGHETEN. 63 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca 31:–

ISBN 91-0-043784-0

I en enda lång "höstlig dikt" artikuleras den genomöppna attityden till världen. Den stora slagna naturen får sitt rättmätiga värde – det större – och begränsas inte längre av det snålt mänskliga.

Det är just människans förhållande till omvärlden som diktverket behandlar. Utan att vara "mumlarnas furste" är författaren uppmärksam mot de minsta av naturens processer, låter sig ständigt "genomströmmas" av alla dessa rörelser.

Vid den första läsningen ter sig kanske de täta diktsekvenserna svårtydda. (Författaren säger själv: "Jag formulerar mig oprecist, jag kan inte bättre".) Men efter ännu ett par genomläsningar kan man nog se det hela klara re: "Det är den ständiga närheten/som är så ogenomskäddig."

Ett vackert omslag, en färgetsning av Kristina Munklinde, pryder den genomsympatis- ka boken.

Mats Hansson

Bo Jonasson. KAMRATER UNDER SVETTFANAN. 185 s. Författarförlaget, Stockholm 1978. Pris: ca 49:–

ISBN 91-7054-247-3

Svettfanan är inte en röd fana utan morfars snusnäsdruk drypande av svett.

Författaren beskriver sina upplevelser då han som nioåring förväntansfullt påbörjade sin bana som skogsarbetare. Mycket snart blir han utled på det tunga arbete vars lön inte ens räcker till det dagliga uppehållet.

Boken ger en inblick i skogsarbetarens hårda kamp för sin existens på 20-talet i Härjedalen; enligt författaren är arbetet sig mycket likt idag.

Verkligheten var hård och skildringen går i svart, men kamraternas gemenskap finns där till stöd. Boken kan med fördel sättas i handerna på en 11-12-åring.

"Kamrater under svettfanan" är utgiven i serien "Liv i Sverige" vars målsättning är att uppmuntra vanliga människor att berätta om sina liv och att förmedla intressanta öden och erfarenheter.

Lena Edwall

Sven Olof Lorentzen. NITTONHUNDRA-SJUTTIOSEX. 188 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris ca 49:–

ISBN 91-0-43657-7

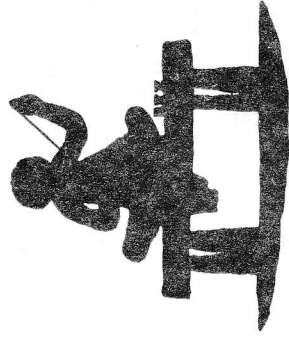
Helsingborg, september nittonhundrasjuttiosex. Tio människor i en trappuppgång. En efter en träder de fram i varsitt kapitel. Dock litet otidligt, med två undantag: paret Fredrika och Harald, som samlar hyresgästerna till aktivitet.

I den här enkla och anspråkslösa ramen fokuseras visserligen kärnfrågorna om isolering, gemenskap, hyreskamp, miljökris. Viktiga frågor om vår inre och yttre miljö. Men

berättelsen kunde ha varit fulligare och vunnit på detta.

Och ändå. Någonting finns kvar när man lagt ifrån sig boken. Funderingar över angelägna frågor. En viss bild av miljökrisens omfattning. Idéer om att man faktiskt skulle kunna göra något, här och nu, grannar tillsammans, för att bryta sig ur isoleringen och in i kampen.

Madeleine Ågren

Bjarne Moelv. GRUPPEN. En provisorisk utopi. 199 s. LT, Stockholm 1978. Pris ca 55:–

ISBN 91-36-01221-1

Handlingen i denna debutroman utspelas 1980. SAP har med stöd av Socialistiska Enhetsfronten återtagit regeringsmakten i valet 1979. Fronten, som samlar vänstern utanför SAP, har kommit till stånd genom manövrerande av en hemlig (s)-organisation, Gruppen. Vi får följa huvudpersonen, en medlem i Gruppen, under några aprilveckor då han förbereder 1 maj Enhetsmanifestation 80.

Gruppen verkar genom "influer" i vänstern. Dessa leder med hjälp av avvikelsedynamiken i organisationerna politiken in på banor som är ofarliga för regeringen men farliga för ett litet land i kris och i supermaktens närhet.

En spännande bok om en möjlig situation, vars beskrivning fordrar fiktionens frihet till förstoring och framskrivning av tendenserna i tiden.

Ingemar Folke

Birger Norman. SISTA NATTEN PÅ NORDSTJERNAN. 193 s. Rabén & Sjögren, Stockholm 1978. Pris: ca 60:–

ISBN 91-29-51875-X

Bogserbåten Nordstjernan, med isbrytarstäv, lägger till för sista gången vid brädgårdskajen innan den ska gå till skrot. Besättningen samlas på kvällen. Sitter där ombord och kommer ihåg. Det blir historier om vad de varit med om och om vad de hört berättas. Dramatik, humor och romantik ingår – och en hel del "ljug", förstås. De håller på till framtidsmorgonen. Men det är inga lättvindigt hopsamlade historier som Norman återberättar. Tillammans ger de ett fint stycke sann sjömanshistoria. Språket kan han, miljön känner han väl och människorna skildrar han med respekt och djup solidaritet. Norman är en av dem, helt enkelt.

Pär Gustafsson

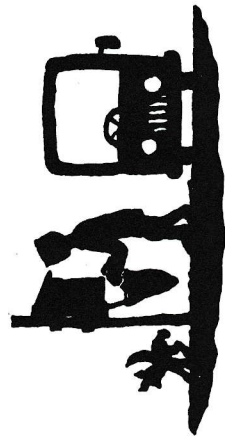
Bo Setterlind. MÖRKRET OCH LOVSÅNGEN. Ballader och dikter. 119 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca 45:–

ISBN 91-0-043668-2

I icke-kristna, politiskt radikala kretsar är det oftast en självklarhet att avfärda Bo Setterlind som en fullständigt ointressant och betydelslös svensk lyriker. Och det är klart att Setterlind själv genom sitt patetiska uppträdande och sin svarta slängkappa knappast bidrar till att rubba detta omdöme. Men man kan ändå inte komma ifrån att han är en mycket läst och omtyckt lyriker. Och detta till stor del med rätta. Ty bland de alltför deklamatoriska högstämda dikterna i hans böcker finns också nästan alltid en hel del god och äkta lyrik, dikter skrivna i samma svenska, sångbara tradition som Ferlin och Forsell, men naturligtvis med en kristen utgångspunkt.

Setterlinds senaste diktsamling "Mörkret och lovsången" är, liksom de tidigare, ganska ojämn. Där finns både grus och pärlor.

Margareta Zetterström

Ljonka Pantalejev. PETJKA OCH KLOCKAN. Övers Arne Holmström. Efterord Ola Palmær. 94 s. Ordfront, Stockholm 1978. Pris: ca 30:--

ISBN 91-7324-088-5

Pantalejev hette egentligen Alexej Jeremejev, men hade tagit namn efter en beryktad tjuv. Pantalejev var ett s k vilt barn i 20-talets Sovjet. Det var fattiga föräldralösa ungar som drog från stad till stad och stal för att klara sin försörjning. Så gör också Petjka i boken. Han stjälar en klocka från ett fyllö i en fängelsecell och hamnar på Klara Zetkin-anstalten för vanartiga gossar.

Historien om Petjka och klockan är egentligen en tragisk skildring av hur många barn fick svälta och lida svårt efter revolutionen, men tonen i boken är osentimental och tidvis dråplig.

Jag tycker att sättet att berätta är ganska typiskt ryskt. Lite omständligt och dröjande på poängerna, inte helt olik Gogols.

Sophie Hedin

Hans Scherfig. FRYDENHOLM. 393 s. Alba, Stockholm 1978. Pris ca 84:--

ISBN 91-7458-096-5

Det finns romaner som bryter sig in hos läsaren och sedan vägrar att ge sig av. De tänker stanna livet ut! Till denna kategori hör Hans Scherfigs "Frydenholm". Han gör Danmark vid tiden för den tyska ockupationen under andra världskriget levande och tydligt på nytt. Folkets liv till vardags, anpassningarna på högre ort, de internerade motståndsmännen, den hemliga polisen i arbete - när Scherfig är färdig lyser den danska nationens skenligt vitt och naket; möjligt att analysera och möjligt att förstå. Också möjligt att dra lärdomar av i vår egen förkrigstid. För den som läst "Frydenholm" kan Danmark väl aldrig bli samma land som det var innan läsningen?

Håkan Ågren

Kjell Sjöberg. HUNGERUPPRORET. 266 s. AWE/Gebers, Stockholm 1978. Pris: ca 62:--

ISBN 91-20-05901-9

"Hungerupprорот" är en halvdokumentär historisk roman om ett föga känt upprorsförsök i Jönköping 1855. Orsaken till revolten var att stadens kapitalister köpte upp nästan all spannmål från bönderna för att sälja den till utlandet för högre pris än vad arbetarbefolkningen kunde betala. Författarens farfar tillhörde den grupp arbetare som började med en skarp demonstration, men sedan maktlöst åsåg hur våldet blev alltmer markerat under några dagar i september när andra arbetare skärpte konflikten genom att demolera en herrgård utanför staden.

Kjell Sjöberg berättar rakt och enkelt hur orättvisorna och fattigdomen provocerar fram ett uppror som blint slås ned av en rättvisa som är skriven av de maktthavande men avsedd för de maktlösa.

Klas Jonsäter

Förutom ett utmärkt förord av Ulf Sörenson innehåller denna fina utgåva också ett tidigare ej publicerat förord av författaren själv, arbetsanteckningar samt en del andra intressanta dokument.

Mats Hansson

Fredrik Ström. REBELLERNA I. Bonden och hans son. Efterord och kommentar Håkan Bengtsson. 382 s. Ordfront, Stockholm 1978. Pris: ca 48:--

ISBN 91-7324-078-8

Fredrik Ström. REBELLERNA II. Staden vid havet. Kommentar Håkan Bengtsson. 341 s. Ordfront, Stockholm 1978. Pris: ca 48:--

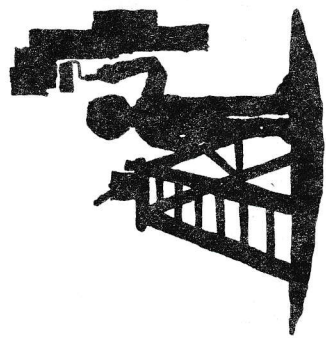
ISBN 91-7324-079-6

Inbunden med fina omslagsbilder av Sven Ljungberg och med värdefullt efterord kommer nu en utgåva av Fredrik Ströms "Rebellerna". Första upplagan utgavs åren 1926-29. Den tredje som kom 1949 såldes i 55 000 exemplar, men trots det lyckades man under 50-talet gömma undan "Rebellerna".

Fredrik Ströms rebeller har alltid funnits men han väljer att skildra dem som verkade 1880-1917. Den skönlitterära krönikan börjar på landsbygden i trakten av Halmstad och slutar i skyttegravarna längs Somme.

Fredrik Ström var socialdemokrat på vänsterkanten. Han skrev sitt epos om den svenska arbetarrörelsens genombrott för att söka förstå sin egen uppgift inom denna rörelse. Romanserien är lättläst och bitvis spännande. Om ett år, då alla Förr och Nu:s läsare läst den kompletta utgåvan, blir det svårare att titta ihjäl "Rebellerna".

Lars Andrée

Georg Uhlén. *DESSA DINA MINSTA SMÅ*.
220 s. Tiden, Stockholm 1978. Pris: ca 60:--
ISBN 91-5550-2227-8

Familjen Strinne är huvudpersoner i denna roman om sågverksarbetare i Ådalen i unionsupplösningens och storstrejken decennium. Närmast kommer vi Leo och hans hustru Ann-Katrin och deras sex barn, som vi får följa från giftermålet genom barnafödslar, uppbyggande av fackföreningen, strejk vid sågen, kamp om bostad och arbete, fram till den sista resan till sanatoriet, som Leo gör knappa fjorton år efter giftermålet.

ISBN 91-1-781052-3

Stig Strömholm. *DEN HÖSTEN*. 300 s.
Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 92:--

I romanens centrum finns fyra personer och deras öden en höst på 1990-talet. Dessa individer figurerar i det större drama som är bokens egentliga ärende, dramat om frihetens och individens undergång i Sverige. Bokens ärende är kritiskt, med många angreppslinjer. En leder mot fackföreningsbyråkratin som framställs som en monstruös och allestädes närvarande skadegörare, framgångsrikt förkvävande alla former av frihet och individuella initiativ.

Stilen är tung och ovig, men denna stumhet kompenseras emellanåt av oväntade och vackra öppningar i språket mot sinnliga bilder av människor och landskap.

Romanen är en prognos och dess konstnärliga värde ligger i dess förmåga att göra sin centrala vision om Sveriges framtid sannolik. Har författaren inte lyckats helt därvidlag har hans roman istället blivit något annat: ett lod för att pejla samtida djup och avgrunder.

Kent Begler

Facklitteratur

Kurt Aspelin. *POESI OCH VERKLIGHET*.
Del II: 1830-talets liberala litteraturkritik och den borgerliga realismens problem. 335 s.
Norstedts, Stockholm 1977. Pris: ca 120:--
ISBN 91-1-773221-2

Aspelins pionjärinsats för en seriös marxistisk litteraturvetenskap i Sverige är ovärderliga och hans förtidiga bortgång en allvarlig förlust. Föreliggande arbete är dock ett led i hans akademiska karriär; det saknar helt det visionära engagemanget och den kritiska hettan i tidigare verk. C.J. Lenström. B.E. Malmström, J.P. Theorell, antifosforismen, litteraturkritiken i Aftonbladet och Dagligt Allehanda med attributionsproblem, Geijers estetisk och realismens första ansatser skildras med imponerande kunskap.

Aspelin ger intressanta kommentarer kring begrepp som det svenska nationaldraget "lyrisk realism" och kring tidens polemiska praxis, men uttryck som "saknade kritisk begåvning i djupare mening", utan dokumentation, förminskar ibland analysens värde.

Boken har en fyllig notapparatur, exkurser, litteraturlista och noggrann personförteckning. Man kan dock beklaga att Aspelin inte använt sin eminenta förmåga till mer angelägen forskning.

Hans Berg

Lasse och Lisa Berg. *MAT OCH MAKT*.
214 s. Gidlunds, Stockholm 1978. Pris:
ca 50:--
ISBN 91-7021-249-X

Olle Häger, Carl Torell, Hans Villius. *ETT SATANS ÅR*. Norrland 1867. 125 s. Sveriges Radios förlag, Stockholm 1978. Pris: ca 74:--
ISBN 91-522-1529-6

Det cirkulerar idag en mängd myter om jordens nära förestående undergång, om att maten inte kan räcka osv. Det kanske mest

spridda påståendet om svälten är att "2/3 av jordens befolkning svälter". Det är intressant att ett sådant påstående så sällan rättas. Men nu kan den intresserade verkligen sätta sig in i frågan om jordens försörjning. Antalet svältande kan antagligen räknas i tiotals miljoner och det är ändå fler än någonsin tidigare i historien. I sin bok visar Lasse och Lisa Berg att denna situation inte beror på "resurskris" eller "energikris". Folk svälter därför att det finns maktiga intressen (multinationella agribusinessbolag, jordherrar, reaktionärer, imperialister och socialimperialister) som finner det *lönsamt* att folk svälter. Indien har mycket bättre förutsättningar för jordbruk och större arealer än Kina. Problemet ligger alltså inte i naturen utan i samhället.

Bergs bok borde vara obligatorisk läsning för hela u-hjälpsvängens.

Hägers m fl bok är en utmärkt illustration till det som sägs i "Mat och makt". Detta trots att "Ett satans år" behandlar en hungerkatastrof i Sverige 1868. Profitörerna förändras mycket litet. Hjärtan av sten smälter sällan.

Svante Svensson

Per Bjurström, Margareta Rossholm, Njå Weibull. *IVAR AROSENIUS*. 152 s. Liber förlag i samarbete med Nationalmuseum, Stockholm 1978. Pris: ca 40:--
ISBN 91-38-03910-9

Denna bok utkom i samband med en uppmärksam utställning på Nationalmuseum våren 1978. Arosenius hade ett mycket personligt förhållande till sin konst vilket gör hans bilder närmast obegripliga utan kunskap om deras bakgrund. Bokens förtjänst är att författarna är medvetna om detta.

Om Arosenius' bildmässiga utveckling skriver Margareta Rossholm. Speciellt intressant är hennes analys av Arosenius' serieteknik samt av hans förhållande till de

olika strömningarna i konsten kring sekelskiftet. Nina Weibull skriver om den korta men produktiva period i Arosenius' liv då han levde i ett ordnat familjeförhållande. Hon gör också ett par fruktbara jämförelser mellan Arosenius' och Carl Larssons förhållande till sina familjer och hur det uttrycks i deras konst.

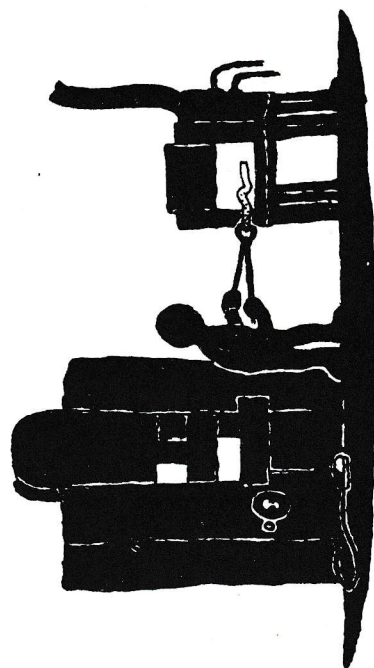
Boken rymmer huvuddelen av Arosenius' verk samt jämförelsebilder i mycket god reproduktion.

Magnus Saemundsson

Heinrich Böll, Freimut Duve, Klaus Staack (utg). FÖRSVARA REPUBLIKEN! Brev om tillståndet i Tyska förbundsrepubliken. Övers Sigrd Combüchen-Åkerman, förord Arne Ruth. 163 s. Liber, Stockholm 1978. Pris: ca 52:–

ISBN 91-38-03911-7

De 28 bidragen av kända västtyska författare, professorer och publicister skrevs då terroristhysterin kulminerade i september/oktober 1977. Brevförfattarna representerar olika politiska schatteringar till vänster om mitten, och boken som helhet är självfallet oenhetlig. Syftet är att energiskt 1. fördöma terrorism, 2. värna om de möjligheter den västtyska demokratin ändå erbjuder, 3. protestera mot de politiska överreaktionerna, inte minst klappjakten på s k sympatisörer, och 4. kräva bl a förnuftiga proportioner i de statliga motåtgärderna, fördomsfria diskussioner om terrorismens samhälleliga orsaker, nödvändigheten av samhällskritik och fortsatt reformpolitik.

Ett sådan "försvar" är angeläget – boken förmedlar informativ inblickar i en hoppfull riktning inom västtysk opinion. (Just nu har den utlovade andra delen utkommit, "Briefe zur Verteidigung der bürgerlichen Freiheit"). Översättningen har dock brister, och kommentarerna är tyvärr alltför sparsamma.

Martin Grass

Bjørn Bjørnsen. NORGE 9 APRIL 1940. Tyska invasionen timme för timme. Övers Marianne Pihlgren. 320 s. Atlantis, Stockholm 1978. Pris: ca 75:–

ISBN 91-7486-008-9

Bjørnsen skildrar i sin mycket detaljerade och levande bok den tyska okkupationens första dygn. Alla missar av okupanterna, all velighet hos de militära ämbetsmännen i Norges försvar. När okupationsförsöket var ett klart faktum gav försvarsministern order om mobilisering – per post, till den 11 april! Det här är en nyttig lärobok i klar och rapp fackprosa. Det är – än viktigare – ett skrämande exempel på undfallenhetens och passlighetens pris. På tal om den norska pressens tystnad om fascisms brutalitet också innan okkupationen, skriver Bjørnsen: "Ingen kom på tanken att Hitler kanske skulle ha mindre betänkligheter mot att okkupera ett land som ställde sig välvilligt till hans system än om landet var fiendtligt."

Lars Åke Augustsson

R. Broby-Johansen. KROPP OCH KLÄDER. Klädedräktens konshistoria. Övers Herbert Friedländer. 255 s. Rabén & Sjögren, Stockholm 1978. Pris: ca 95:–

ISBN 91-29-50597-6

"Kropp och kläder" kom för första gången ut på danska 1966. Den har tidigare funnits översatt till svenska och utges nu i en efterlängtat nyutgåva. Broby-Johansen berättar här om hur man klätt sig i olika tider och i olika samhällen och varför. Boken är späckad med fakta; inte lösryckta, utan insatta i konkreta samhälleliga och historiska sammanhang. Allting rikt illustrerat med målningar, teckningar, fotografier. I slutet finns också en ordlista som dels ger kortfattade förklaringar på vad de viktiga begreppen betyder, dels hänvisningar till artiklar och bilder i boken. Detta gör att den fungerar utmärkt som uppslagsbok.

Christina Ericson

Lars Gustafsson. KINESISK HÖST. III. 288 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 63:–

ISBN 91-1-7811-62-7

Lars Gustafsson ledde hösten 1977 en kulturdelegation till Kina. Intrycken redovisas i en underhållande volym med utsökta reseteckningar av Sven Ljungberg. Men boken blir i längden alltför lättviktig. Tyvärr skjuts författarens egna funderingar, allt efter som texten skrider framåt, i förgrunden och Kina i motsvarande grad i bakgrunden. Gustafsson har en klart redovisad fientlighet mot marxismen som statsbärande teori; han går så långt att han fastslår att den är ett passerat stadium i människans utveckling. Gustafsson utgår i denna bedömning från sina erfarenheter av DDR och Sovjet, som han med rätta anser vara fascistiska stater. När han så skall bedöma Kina stämmer inte föreställningen om marxismen.

Gustafssons framställning hade tjänat på en mer konkret beskrivning av vad som sker i Kina i dag.

Peter Larsson

Margareta Hjort. NÄRBILD AV BROR. Bror Hjort 1950–1968. 232 s. Rabén & Sjögren, Stockholm 1978. Pris: ca 100:–

ISBN 91-29-50919-X

Med denna fina lilla bok vill Bror Hjorts hustru Margareta "komplettera bilden av Bror Hjorts liv i konsten", som hon uttrycker det i inledningen. Varsamt och innerligt beskriver hon hur det konstnärliga arbetet upptog Bror Hjort helt och fullt, och hur han många gånger fick kämpa för att förverkliga sina idéer gentemot beställarnas uppfattning om vad som var "god ton".

Bilden av Bror som en konstnär djupt förankrad i en levande tradition tonar fram. Så föredrog han t ex den egyptiska, romanska och gotiska skulpturen framför den grekiska, därför att han tyckte att den senare förföll till naturalism. Sin egen innersta konstnärliga strävan kände han förutom i den primitiva skulpturen också igen hos spelmän som Hjort Anders, Viksta-Lasse och Olle Falk.

Annelie Jordahl

Gunnar Hägglöf. KINA – SOM JAG SÅG DET. 190 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 85:–

ISBN 91-1-783282-9

Diplomaten Gunnar Hägglöf har skrivit en mycket kunnig och initierad bok om Kina efter de fyra fall. Trots Hägglöfs klart uttalade aversion mot den statsbärande ideologin i Kina, förmår han stå över sina egna ideologiska invändningar. Boken är en lysande sammanfattning av det kinesiska samhället, dess konflikter, dess framgångar och dess framtida kurs. Hägglöf är inte utan sympati inför vad han får erfara och han förmår sammanfatta sina intryck till en läsbar och kunnig insyn i det moderna Kina. Hägglöfs styrka är att han återger grundläggande fakta om vad som sker i Kina utan de skygglappar som de flesta kinaskådare i väst och öst använder sig av.

Peter Larsson

Gun Kessle. VARDAGSKINA - FRÅN STALLARNAS GATA. GULA TEGLETS KVARTER I CHENGTU STAD. 159 s. Gidlund, Stockholm 1978. Pris: ca 50:-

ISBN 91-7021-231-7

Stallarnas gata ligger i utkanten av staden Chengtu i Szechuan. Där bor elektriker Chen, familjerna Sung och Tang och om dem och om andra vanliga människors liv och arbete berättar Gun Kessle. I klara och enkla texter och bilder berättar hon hur de bor, hur de klär sig, hur gårds- och grannskapskommittéerna arbetar, hur grannskapsskolan och hemmafabriken fungerar, vad proletariats diktatur innebär konkret på Stallarnas gata osv. Hon visar att människorna där är folk som vi och att de i hårt och målmedvetet vardagsarbete, i långa tålmodiga diskussioner, i vardagsglädje och i fest bygger sig en bättre värld, och att det varken är speciellt mystiskt eller utan problem som man kan tro av exempelvis Tore Zetterholms och Bo Gärtzes bok "Kina. Drömmen om människan" (Trevi 1977).

Marie-Louise Persson

Sigfrid Leander. FOLKBILDNING OCH FOLKFÖRELÄSNINGAR. Ur en folkbildares tänkebok. Folkbildningsstudier och föreläsningshistoria 1800-1975. 520 s. LT, Stockholm 1978. Pris: ca 120:-

ISBN 91-36-01185-1

En personligt avfattad folkbildningshistorik från 1800-talet till våra dagar. Utgångspunkten är de liberala folkbildningssträvandena vid mitten av förra seklet. Tanken var att häftiga sociala omvälvningar kunde undvikas, och den socialistiska arbetarrörelsens

framträngande hejdas, genom arbetarklassens upplysning.

Föreläsningsverksamhetens omfattning dokumenteras väl och folkbildningens betydelse för folkrörelserna görs tydlig. Leander ser folkbildningen som vår första och bredaste folkrörelse, nödvändigtvis den friaste och mest obundna. Politiska avsikter och organisationers nyttokrav framstår som hot mot folkbildningen. Det är främst den enskildes bildningsintresse folkbildningen ska värna.

Bokens största svaghet är att den behandlar folkbildningens innehåll som stående vid sidan om de dagliga politiska striderna. Leanders kommentarer till folkbildningsrörelsens utveckling under de sista tjugo åren blir därför förvånansvärt tunna. Mångordigheten blir dessutom lätt tröttnande. Boken hade tjänat på en bantning.

Mats Miljand

Lars Magnusson. DET TYSKA ELÄNDET. 88 s. Ordfront/Arkivet för folkets historia, Stockholm 1978. Pris: ca 27:-

ISBN 91-7324-089-3

Under senmedeltiden enades många europeiska stater nationellt. Man skapade en stark samordnande statsmakt med en kung i spetsen. På så vis gynnades den ekonomiska utvecklingen, framför allt akkumulationen av handelskapital, som senare ledde till borgerliga revolutioner och den kapitalistiska statens framväxt.

Så skedde dock inte i Tyskland. Landets nationella enande genomfördes inte förrän 1871, och då uppifrån och inte som folkligt initiativ. Den nationella splittringen hade hållit tillbaka den kapitalistiska utvecklingen och bildandet av en borgerligt-parlamentarisk stat. Därför blev enandet 1871 en blandning av feodalt junkervälde och kapitalism. Detta hade ödesdigra konsekvenser för Tysklands utveckling under 1900-talet.

Magnussons bok beskriver dessa händelser, som är viktiga för förståelsen av Tysklands historia, på ett mycket lättfattligt sätt.

Hans-Magnus Meincke

Per Nyström. NORDENS LAND OCH FOLK I HISTORIENS GRYNING. (Uppsats från 1939 med förord och kommentarer av L. Lind och G. Bäärmhjelm.) 138 s. Ordfront/Arkivet för folkets historia (Historiska småskrifter). Stockholm 1978. Pris: ca 32:-

ISBN 91-7324-071-0

Per Nyström är fortfarande oöverträffad i konsten att göra historien begriplig. Här ger han den materiella basen för tusen års nordisk historia.

Fram träder ett båtburet folk som de franska rytarméerna inte får bukt med men som fulländat skeppsbyggandet och själva blir rövare på haven. Den gamla "sociala suggestionstekniken" med asagudarna ersätts under blodig klasskamp av den nya med Kristus. Den listige munken Ansgar snappar åt sig Norden framför näsan på konkurrenterna, rovgiriga ärkebiskopar. När vikingatågen stoppas tar den nordiska överklassen upp ryttartekniken och börjar röva i hemlandet. Nya transportleder till lands går på tvärs mot de gamla vattendvägarna, brobygge blir en gudi behaglig gärning. Åttesamhället bryts ner, privatägandet utbredds, feodaltiden randas i Norden.

En innehållsrik bok för alla oss som blivit lurade i skolan!

Sven Wernström

Anders Persson. VI ÄR FÖRRÅDDA! Tjeckoslovakiens undergång 1938. 96 s. Ordfront, Stockholm 1978. Pris: ca 30:-

ISBN 91-7324-093-1

Anders Persson har tidigare skrivit om Österrike mellan Hitler och Mussolini. Nu handlar det om Tjeckoslovakien. År 1938 tryckte Nazityskland på för att "befria" den tyska minoriteten. Tjeckoslovakien var dock välutrustat med en mycket stark befästningslinje och moralen stod högt. Men den svaga punkten var statsledningen. Den vågade inte mobilisera folket till försvar av nationen. Istället försökte den, under starka påtryckningar från

Storbritannien och Frankrike, blidka Nazityskland genom en eftergiftspolitik. Resultatet blev att landet raderades ut. Hade statsledningen stått fast (eller bytts ut) hade resultatet kunnat bli något helt annat.

Boken är rikt illustrerad. Språket är väl svarvigt på sina ställen, men det förtär inte det goda helhetsintrycket. Det är en bitter bok att läsa. Tyvärr är det också lätt att dra paralleller med nutiden. Därför är det en viktig bok. Vi måste lära av historien!

Staffan Glassel

Magnus von Platen. DEN UNGE VILHELM MOBERG. En levnadsteckning. 343 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca 100:-

ISBN 91-0-041739-4

I denna bok, som är första delen av en stort utplagd biografi, skildras Vilhelm Mobergs liv och verk fram till 1935. Där ges många intressanta upplysningar om Mobergs utsprung och bildningsgång, om hans kontakter med nykterhetsrörelsen och de socialistiska idéerna vid 1900-talets början, om hans folkhögskoletid och arbete på olika landstortidningar. Men von Platens sätt att närma sig alla Mobergs skönlitterära texter som "förklädda memoarer" gör perspektivet för ensidigt biografiskt. Det finns ju en större realism, som man inte kommer åt genom att bara leta överensstämmelser mellan en författares privatliv och hans verk. Jag anser också att von Platens omdöme om Mobergs satiriska roman "A. P. Rosell, bankdirektör" (1932) är alldeles för negativt.

Men trots dessa invändningar bör naturligtvis boken läsas av alla som är intresserade av Vilhelm Mobergs författarskap.

Margareta Zetterström

Mats Rehner. **BLÅ VÄLLING** – SUR SILL. Vällinglockor och Vällinglockramor. Ill. av Ferdinand Boberg. LT i samarbete med Institutet för folklivsforskning, Stockholm 1978. Andra oförändrade upplagan. Pris: ca 43:–

ISBN 91-36-01259-9

Lantgårdar med många arbetare markerade arbetsdagens indelning med vällinglockor, "en akustisk föregångare till senare tidens stämpelur". Frågan om arbetstiden var i bondesamhället som i dagens samhälle central. Lantarbetarna har diktat härmverser, som återger vällinglockans rytm och samtidigt ofta ger uttryck för missnöje med gårdens kosthåll och arbetsledning. Typisk är:

"Blå välling,
sur sill,
kast spaden,
spring in" (Östergötland)

Boken granskar ingående vällinglockramorna och erbjuder samtidigt kulturhistoriskt bakgrundsmaterial från närliggande områden. Samhällsforskare har ifrågasatt att folkets muntliga traditioner kan utgöra grund för samhällsbeskrivningar. Rehner visar att en så enkel genre som vällinglockramorna består av enbart ett par rader i vilket de uppstod och spreds.

Ulf Palmén

Margareta Schwartz & Suzanne Sjöqvist. **Foto Lars Nyberg. KVINNOLIV FÖRTS-LIV**. 152 s. Gidlunds, Stockholm 1978. Pris: ca 50:–

ISBN 91-7021-232-5

Jag trodde att jag trivdes i min fört. Men då ljuger jag väl, medvetet eller omedvetet. Citat ur boken: "Monica påstår, som förtörbor gärna gör, att hon trivs."

Jag tycker att detta är en hemsk bok, hemsk genom sin totala svartmålning av den miljö en så stor del av svenska folket bor i. Visst finns ensamhet, rådsla, isolering i förorterna liksom i andra miljöer. Och min ganska trivsamma fört är kanske inte representativ

– jag känner dåligt till Norsborg som boken handlar om – men det motiverar knappast boksidornas proportioner: 150 sidor handlar om sådant som vantrivsel, rådsla och ensamhet, 2 (två) sidor handlar om trivsel.

Britta-Lena Jansson

Hans Soop. **REGALSKPET WASA**. Skulpturer. Ill. 152 s. Liber förlag i samarbete med Statens Sjöhistoriska Museum, Stockholm 1978. Pris: ca 150:–

ISBN 91-38-03988-5

Carl Olof Cederlund. **FOLKET SOM BYGGDE WASA**. En bok om Stockholms skeppsgård. 127 s. Liber, Stockholm 1978. Pris: ca 75:–

ISBN 91-38-03892-7

En vårdag när jag var 14 år ägnade jag åt att titta på en liten pinne som stack upp ur vattnet i Stockholms hamn. Jag delade det intresset med tiotusentals andra. Men varken en nyfiken tonåring som jag själv eller erfarna konsthistoriker och arkeologer eller någon annan kunde då ana att materialet skulle bli så rikt som det senare visade sig.

Regalskeppet Wasa var rikt ornamenterat med skulpturer och alla de snidade bilderna var inordnade i ett *bildprogram*. Wasa utgjorde alltså en kostnärlig helhet. Man kan jämföra med t ex fasaderna på de stora gotiska katedralerna.

Om dessa bilder och de konstnärer som utfört dem handlar "Regalskeppet Wasa" av Hans Soop. Boken är ett "praktverk" av det slag jag högt uppskattar. Rikt illustrerat, med en lättfattlig men ändå inte ytlig text ger den en intresserad läsare högtidsstunder.

"Folket som byggde Wasa" är en intressant populär skildring av verksamheten vid det skeppsvarv där Wasa byggdes. Texten består dels av en vanlig historisk redogörelse och dels av en mer skönlitterärt betonad rekonstruktion av en persons liv. Resultatet har blivit ganska lyckat enligt min mening. Vi Wasavänner är att gratulera.

Svante Svensson

Victor Svanberg. **DEBATT OCH VÄRDERING**. Ställningstaganden under 56 år. 561 s. Cavefors, Lund 1978. Pris: ca 80:–

ISBN 91-504-0679-5

Victor Svanberg har sammanställt ett urval av sina kulturartiklar under 56 år. De är indelade i tre olika huvudgrupper.

Den första gruppen behandlar samhälle, religion och litteratur. Där finns bl a hans berömda "Socialism utan Marx" från 1934. Den andra, med rubriken Utländsk litteratur, tar bl a upp Homeros, Dante och Goethe. Bland 1900-talsförfattarna kommenteras Nexö och Linna men främst behandlas nobelpristagare. Den tredje gruppen omfattar svensk litteratur. Där finns en intressant artikel om åtalet mot Almqvist men också Svanbergs famösa angrepp mot Strindberg.

Boken är lättläst och innehållsförteckningen i slutet är intressant. Många av artiklarna är berömda, men läsningen motsvarar ändå inte förväntningarna. Svanbergs konturlösa artiklar – är de verkligen värda en nyttigåva?

Lars André

Ulla Wessling. **HIVET GÅR**. Stuveriet som binäring bland norrländska småbrukare. 135 s. Sjöhistoriska Museets rapportserie nr 8. Liber, Stockholm 1978. Pris: ca 65:–

ISBN 91-38-03992-3

Ulla Wessling har för Sjöhistoriska Museets "Projekt Norrlandskust" kartlagt hur industrialiseringsprocessen påverkat de försörjningsmöjligheter från havet, som stått småbrukarna till buds och har för den skull bearbetat förhållandena i och kring Hörnefors, Ångermanland.

Kartläggningen är föredömligt objektivt – men långtifrån stelt – utförd; hennes påståenden att stuveriarbetarnas löner skulle ligga över (i stället för under) industriarbetarnas får ses som olycksfall i arbetet.

Med stöd av intervjuer, protokoll, brev, tidningslägg m m skildras den dubbla kamp småbrukaren/stuveriarbetaren haft att föra för sin existens; vad gäller stuveriet med hela

den kända skalan av konflikthanteringar från oorganiserings tid med godtycke, människan och svartlistning, fram till slittingarna med Transportarbetarförbundet (vilka medverkat vid bildandet av Hamnarbetarförbundet 1972).

Boken är rikt illustrerad och försedd med källförteckning.

Birger Andersson

Greta Wieselgren. **FREDRIKA BREMER OCH VERKLIGHETEN**. Romanen Herthas tillblivelse. 245 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 95:–

ISBN 91-1-783041-9

"Hertha", Fredrika Bremers roman om kvinnans orimliga förhållande i 1800-talets Sverige, blev ingen fåtalsbok. Tvärtom, med dåtida mått mätt fick den stor spridning bl a i England och USA. Fredrika Bremers skarpmodor var stora, hennes patos ännu större. Romanens tillkomst beskriver Greta Wieselgren i boken "Fredrika Bremer och verkligheten". Analysen av hur Fredrika Bremer slutligen kunde genomföra sin idé, hennes känslor inför människor och strömningar är upplysande och tankeväckande. Det Fredrika Bremer då krävde var långt mer än radikalt. Hennes engagemang kompromisslöst. Men "Herthas" patetiska slut har väckt undran. Slutet ska dock inte tolkas som om Bremer gav upp, utan som om taktikern i henne fått överhand, menar Wieselgren.

Wieselgrens bok är mycket intressant och ger en tydlig relief och ett visst hopp i dagens jämstälthetskamp.

Kerstin Brunnberg

Flicka i blomsterhatt.
*Linoleumsnitt av
Oscar Cleve 1965.*

GE KULTUREN EN CHANS!

Kultur är något livsviktigt.

Men skräpkulturen, kiosckeckarna och pornografin breder ut sig alltmer i massmedia på bekostnad av den verkliga kulturen; frågor som rör demokratin, synen på vår historia, litteratur och bildkonst. Vägen till de viktiga kulturfrågorna blir allt smalare och svårare att finna.

Så vill vi inte ha det!

Prenumerera på Förr och nu, tidskrift för en folkets kultur, och ge kulturen en chans!

Prenumeration för 4 nr 45:–

Postgiro: 35 60 72-9